

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

BAZI HALK İNANÇLARININ KELAM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
(BOLU ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Halil İbrahim AYDOĞAN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Selim YILMAZ

Karabük
Nisan-2017

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

BAZI HALK İNANÇLARININ KELAM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
(BOLU ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Halil İbrahim AYDOĞAN

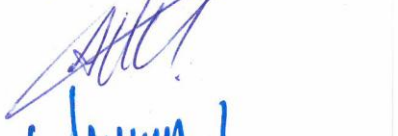

Tez Danışmanı
Yrd. Doç Dr. Mustafa Selim YILMAZ

Karabük
Nisan-2017

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Halil İbrahim AYDOĞAN'a ait "Bazı Halk İnançlarının Kelam Açısından Değerlendirilmesi (Bolu Örneği)" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Yrd. Doç. Dr Mustafa Selim YILMAZ	
Danışman Üye	: Prof. Dr. Ramazan BİÇER	
Üye	: Doç. Dr. Murat SERDAR	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Canan KARAKAŞ	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILDIZ	

Tez Sınavı Tarihi : 28.04.2017

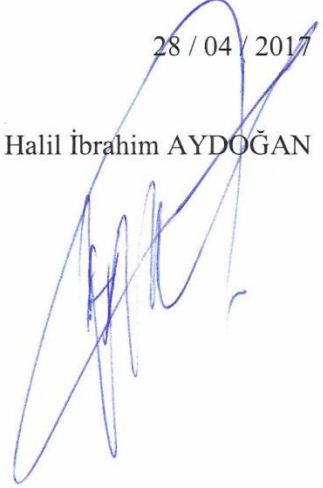
DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

28 / 04 / 2017

Halil İbrahim AYDOĞAN

ÖNSÖZ

İnsanın fitratındaki kendinden yüce bir varlığa inanma duygusu, onu her zaman bir takım şeylere inanmaya sevk etmiştir. Kendisine ilahi bir din geldiğinde ona inanmış, gelmediği dönemlerde ise aya, yıldıza, güneşe v.b. bir takım varlıklara ilah tanımıyla bakmıştır. Ayrıca insanoğlunun fitratındaki merak ve korku duygusu onu bazı şeylere ister istemez inanmaya yöneltmiştir. Bununla beraber geçmişten gelen hal, tavır ve bir takım uygulamaları da günlük hayatı içersinde yaşamaktan geri kalmamıştır. Halen devam edegelen birçok inanç, uygulama ve yönelişler bunların birtakım örnekleridir.

Genellikle Anadolu halkı geçmişten getirdiği bazı inanç ve uygulamaları halen yaşatmaktadır. Buna bağlı olarak halkın geleneksel yaşamını oluşturan, ona öz ve biçim kazandıran ana davranış kalıplarının temelinde sayısız adet ve inançlar yatmaktadır. Gerçekleştirilen bu halk inanışları yöreden yöreye bir takım farklılar göstermekle birlikte temelde hayatın önemli noktaları olan doğum, evlenme ve ölüme ilişkin bir takım inançlar ön plana çıkmakta ve bazı tören ve ritüellerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Bununla beraber gelenek, örf ve adetler toplumsal hayatımızın vazgeçilmez değerleridir. Geçmişten bugüne gelmiş, mutlak yapılması şart olmasa da yapılmasında iyi niyet beklentilerinin olduğu bir sosyal olgu olan bu geleneksel davranışlar halk kültürümüzde de oldukça geniş yer tutmaktadır. Bunların birçoğu zaman içinde unutulup gitse de bir bölümü yöreden yöreye değişim göstererek varlığını halen varlığını sürdürmektedir. Halk inançlarının bazı durumlarda toplum üzerinde din kuralları kadar yaptırım gücü sergiledikleri de gözlenmektedir. Bu çerçevede doğrultusunda yapılan bu çalışmada, Bolu yöresi halk inançları incelenerek, bu inanışların toplum üzerindeki etkisine değinilmiştir. Daha sonrasında bu inançlar elde edilen veriler kapsamında, kelam ilmi açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

I. bölümde bölgede en çok yaygın olan halk inançları göz önüne alınarak, bunlar hakkında temel bilgiler verilmiştir. II. bölümde, ele alınan inançlar hakkında bahsi

geçen anket çalışması yapılmış ve veri analizi işlenmiştir. Sonuç kısmında ise konuya ilişkin değerlendirme yapılarak bir değerlendirme yapılarak çözüm önerileri sunulmuştur. Son olarak sahada din hizmeti veren bazı yetkili mercilerle mülakat yapılarak konumuza ilişkin bakış açıları verilmiştir. Yer yer metin içersinde bu mülakatlara atıfta bulunulmuştur.

Çalışma boyunca bize desteklerini esirgemeyen ilgili kurumlara ve yöre halkına; KBÜ İlahiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi olan Oğuz BOZMAOĞLU'na; özellikle tez çalışması süresince engin hoşgörüsüyle yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Mustafa Selim YILMAZ'a; KBÜ İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölüm Başkanı Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet Canan KARAKAŞ'a; KBÜ İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Sayın Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILDIZ'a; Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Sayın Doç. Dr. Murat SERDAR'a; SAÜ İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Sayın Prof. Dr. Ramazan BİÇER'e teşekkürlerimi sunarım.

Halil İbrahim AYDOĞAN

28.04.2017

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR.....	V
TABLolar.....	VI
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu	5
Araştırmanın Amacı	6
Araştırmanın Sınırlılıkları	6
Araştırmanın Varsayımları.....	6
Metodoloji	7
Örnekleme	9
Halk İnançları İle İlgili Bazı Kavramlar.....	16
Halk Dindarlığı	16
Batıl İnanç/ Hurafe	17
Bidat	17
İsrailiyyat.....	18
Esatir	18

I.BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA ARAŞTIRMAYA KONU HALK İNANÇLARI

1.1. ARAŞTIRMAYA KONU İNANÇLARIN TARİHİ KÖKENLERİ	20
1.2. ARAŞTIRMAYA KONU HALK İNANÇLARI.....	21
1.2.1. Mahlûkata Kutsallık Affetme, Onlardan İstimdat Ve Uğursuzluk Anlayışı.....	21
1.2.1.1. Kutsal Ağaç	22

1.2.1.2. Kurt Ağzı Bağlama.....	25
1.2.1.3. Muska	28
1.2.1.4. Baykuşun Uğursuzluğu.....	31
1.2.2. Beşerin İnsan Üstü Niteliklerle Algılanması	34
1.2.2.1. Ocak Aile (ocaklı)	35
1.2.2.2. Nazar	37
1.2.3. Geceye İlişkin Bazı İnançlar	42
1.3. Diğer Bazı İnançlar	44

II. BÖLÜM

UYGULANAN ANKET VERİLERİ VE DEĞERLENDİRME

2.1. İstatistikî Bulgular Ve Yorumlar.....	49
2.2. Psiko-Sosyal Açıdan Değerlendirme.....	63
2.3. Araştırmaya Konu Halk İnançlarının Kelam İlmi Açısından Değerlendirilmesi	67
2.3.1. Ana Hatlarıyla Kelam İlminden Hareketle Konuya Bakış.....	69
2.3.2. Kur’ani Bir Metodolojiye Örnek: Cin Tasavvuru	78
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA	90
EKLER.....	100
ÖZET.....	111
ABSTRACT	112
ÖZGEÇMİŞ.....	113

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
c.	: cilt
Çev.	: Çeviren
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
D.İ.E.	: Devlet İstatistik Enstitüsü
Hız.	: Hazreti
D.İ.A.	: TDV İslam Ansiklopedisi
A.Ü. İFAV.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
KBÜ.	: Karabük Üniversitesi
Kk.	: Kaynak kişi
Md.	: Maddesi
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
T.D.K.	: Türkiye Devlet Kurumu
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	: Tercüme
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SAÜ.	: Sakarya Üniversitesi
ss.	: Sayfalar
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
v.b.	: ve benzerleri
ts.	: Tarihsiz
Yay.	: Yayıncılık, yayınevi, yayınları

TABLÖLAR

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Demografik Değişkenler ile Anket Top. Puanı Arasındaki İlişkililer.....	50
Tablo 2: “Dağ ve Tepelerde Yalnız Başına Yetişmiş Dede Çamı’n Da Manevi Bir Kuvvet Vardır” Maddesine Verilen Cevapların Durumu	54
Tablo 3: “Dağda Kaybolan Büyük ve Küçükbaş Hayvanlar İçin “Kurtağzı” Bağlamak Yararlıdır” Maddesine Verilen Cevapların Durumu	55
Tablo 4: “Okuma İşini Yapan ve Tesirinin Kuvvetli Olduğu, Ocak Aileler Veya Kişiler Vardır” Maddesine Verilen Cevapların Durumu.....	56
Tablo 5: “Mavi Gözlü İnsanların Nazarı Daha Çok Değer” Maddesine Verilen Cevapların Durumu	57
Tablo 6: “Muska Taşıyarak Nazardan ya da Diğer Kaza ve Belalardan Korunurum” Maddesine Verilen Cevapların Durumu	59
Tablo 7: “Baykuş Uğursuzdur. Hangi Evin Çatısına Konarsa O Evden Cenaze Çıkar” Maddesine Verilen Cevapların Durumu	60
Tablo 8: “Geceleyin Tırnak Kesilmez” Maddesine Verilen Cevapların Durumu	61

GİRİŞ

İnsanlıkla yaşıt olan din, insan hayatını şekillendiren bir temel olup yaşamın vazgeçilmez bir unsurudur.¹ Eğitim düzeyi ve etnik köken gözetmeksizin beşeri yaşamda hep var olan din özde tapınma veya kutsala yönelik olarak gözükmektedir. Fakat toplumların kültürel, tarihsel ve etnik yapıları farklı dini algılara sebebiyet verebilmektedir. Özsel bakış çerçevesi dahilinde din, özünde kendi varlığımızı anlama eğilimi olup hakikatte sosyal ya da psikolojik hayatımızla ilgisi olmayan spekülatif bir girişimdir. Dine dair birçok farklı bakış açısı bulunmaktadır. Genel geçer tanımıyla Din, Allah tarafından konulmuş olan, ilahi kanundur ki, insanları yaratılıştaki hikmetten ve gayeden haberdar eden, onlara hidayet ve mutluluk yollarını gösteren; akıl sahiplerini kendi arzu ve istekleriyle bizatihi hayır olan işlere sevk eden tesisi Rabbani'dir.² Dinin bireysel boyutuna dikkat çekenler, onun kutsalın bir tecrübesi olduğuna vurgu yaparlar.³

Bilimsel olarak, tek başına dinin değil, hiçbir olgunun bütünüyle fertlere mahsus bir özellik olarak kalması neredeyse imkânsızdır; yaşanılması kaçınılmaz olan tecrübeler, ister istemez kişileri aşmak ya da kendi varlığımız dışındaki varlıklarla irtibat halinde olmak durumundadır.⁴ Dinî inançların, herhangi bir kap içerisinde bulunan ve sıvı halde olan madde gibi olmayıp mutlaka dışa yansıdığı ve insan eylemlerinde etkili olduğu açık bir gerçektir.⁵

Bazı bilim adamlarına göre, inanç, doğruluğuna kanaat getirilmiş bir istikamette hareket etmek ve bu inancın gereklerini tekâmül etmeye çalışmaktır.⁶ Daha sonrasında bu inanç, bir yaşantı biçimi olarak sosyal hayatın temel bir “huzuru bulma” unsuru haline gelmiştir. Bundan dolayıdır ki, oluşumunda ilâhi olanı barındıran din, işlevsel olarak fert ve topluma fayda sağladığı için insanlar tarafından tercih edilebilmektedir. Bu durumda din, kişi ve toplum için bir hayat rehberi olmakla beraber toplumsal

¹ Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Editör: Şinasi Gündüz, s. 18-19.

² Bkz. Cağfer Karadaş, *Anahatlarıyla Ehl-İ Sünnet Akaidi*, Otto yay. Ankara, 2017, s. 15.

³ Bkz. Roger Walsh, Önsöz, (Wilber Ken, *Transandantal Sosyoloji*, çev. C. Polat, İnsan Yay., İst, 1995, içinde), s.7.

⁴ Bkz. Turan Koç, *Din Dili*, İz yay. İstanbul, 2013, s. 182-183.

⁵ Bkz. Yünni Sezen, *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, Birleşik Yay., İstanbul, 2000, s.91.

⁶ Bkz. Hasan Kayıklık, “Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe”, *AÜİFD* 21/6, S. 1, ss. 133-155.

ilişkileri düzenleyen bir fenomendir. Öyleyse din, bir yandan farklı kültürel tecrübeleri ve toplumları aktif hale getirirken, diğer yandan da bu toplumlar ve kültürler üzerinden kendini gerçekleştirir. Din, bu kültürler ve toplumlar için hem yeni değerler oluşturur hem de var olan değerleri gözden geçirerek akıl ve sağduyu çizgisine çeker. Başka bir ifadeyle âdeti örf'e, örfü ma'ruf'a dönüştürür.⁷ Öte yandan bir dine ait inanç ve uygulamalar, bir taraftan o dinin inananlarını birleştirici bir rol oynuyorken, diğer taraftan aynı mekânı, aynı ortamı paylaşan insanların, inanç farklılıklarından dolayı, karşı karşıya gelmelerine de yol açabilmektedir.⁸

Aşkın olan ile ilişki kurma olan dinin düşünsel, duyusal, tecrübî ve akli aşan birçok yönü vardır. Bu bağlamda insanın kavrama faaliyeti yoğunlaşmış ve fitratındaki inanma özelliği nedeniyle bir takım kabullere varmıştır. Çünkü insanın madde ötesi yapısı, bir şeylere bağlanmayı ve tatmin olmayı gerekli kılmaktadır. “Ben her hafta sana tapmaya geliyorum” diyen bir futbolsever de farkına varmadan işte bu duyguyu dışa vurmaktadır.⁹ Kabullenmenin gerçekleşmesiyle de bir imandan söz etmek mümkün olmuştur. Bu insanoğlunun akıl sınırlarının ötesindeki, aşkın alandaki kabullenmeler, kutsal olarak nitelendirilmiş ve insan ötesi, doğaüstü bu güç ve olgular, insanlığın kutsallıklar dünyasını meydana getirmiştir.¹⁰ Bu kutsallık çerçevesinde oluşan toplumsal olgular, gelenek, görenek, törenler vb. uygulamalar gibi davranış kalıpları içinde birtakım olguları meydana getirmiştir.¹¹ Dinler kültürleri, kültürler dinleri etkileyerek bir zincirin halkaları halinde insanlığın tarihi oluşturulmuştur.¹²

Din serbest irade ile benimsenen ve hayatı topyekun saran bir doktrin, bir yaşayış tarzı adeta insan için ikinci bir tabiattır.¹³ Din ve iman terimleri “itaat ve boyun eğme” manası taşır. İslam inancına göre bu itaat sadece Allah'a ve O'nun talimatını söz ve fiil ile bize tebliğ etmesi açısından Hz. Peygamber'edir. Dini hayat ilk bakışta bir hürriyetsizlik gibi görünüyorsa da samimiyetle benimsendikten sonra onun insanı yücelttiği ve ruh dünyasındaki bütün hürriyetsizliklerini çekip aldığı görülür.¹⁴ Böylece

⁷ Bkz. Şaban Ali Düzgün, “Dinde Evrenselin Yerele Karşı Mücadelesi”, *Kelam Araştırmaları* 8:1 (2010), ss.1-12.

⁸ Bkz. Günay Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, *A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.28, ss. 123-219, Ankara, 1986, s. 7.

⁹ Bkz. Karadağ, a.g.e., s. 16.

¹⁰ Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Editör: Şinasi Gündüz, s. 19.

¹¹ Bkz. Ahmet Onay, *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*, Dem yay., İstanbul, 2004, s. 45.

¹² Bkz. Düzgün, a.g.m., ss. 1-12.

¹³ Bkz. Bekir Topaloğlu, “Din”, *DİA*, c. 9, ss. 322-325.

¹⁴ Bkz. Topaloğlu, “Din”, ss. 322-325.

insan fitratındaki inanma duygusu, uygulama sahasına indiğinde dini hayata dönüşmüş olmaktadır. Allah insanoğlunun fitratını inanma duygusu üzerine yaratmış ve ona bir takım buyruklar ve bildirimlerde bulunmuştur.¹⁵ Şu halde din, insani bir yaşam için mutlak bir değer olmaktadır. Toplumun her bir ferdi, sahip olduğu potansiyeli işlettiği veya mülaki olduğu evrensel mesaja teslim olduğu ölçüde farklı farklı yaklaşımlar ortaya koymuş ve buna göre kendisini ve çevresini inşa etmeye koyulmuştur.¹⁶ Bu durumda dinin yaşamımızdaki yerinin ve tercihlerimizi belirlemesindeki rolünün ne düzeyde olduğu düşünülmelidir. Şayet din insanlık için temel bir gereklilik olarak görülmüyorsa dinin anlam ve önemini yitireceği çok açıktır. Lakin insanoğlunun varlığının anlam kazanması din vasıtası ile oluyorsa, işte bu noktada din ile insan arasında vazgeçilmez ontolojik bir bağ var demektir.¹⁷ Bu anlamda içinde bulunduğumuz her şey ilahi emirlerin tasavvuru ile anlam kazanmaktadır. İnançın dayandığı ontolojik temelde Tanrı inancı bulunmaktadır. İşte din bu noktada yaratıcı ile yaratılan arasındaki bağı kurmada ilâhî bir araç olmaktadır.¹⁸

İradi bir varlık yapısı verilen insan her halükarda Tanrıya muhtaç bir varlık olarak yaratılmıştır.¹⁹ Bu nedenle Rabbine kulluk etmek birey için bir zorluk değil tam tersine huzura ulaştırıcı bir güçtür. Şu kadar var ki, din gelmemiş olsa kişinin Allah'ı bulması da hayatı gerektiği gibi anlamlı kılması da mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle denilebilir ki, din olmadan insan tam manası ile aydınlanamayacaktır. Allah insanı yaratırken ona her türlü imkânı vermiştir. Bütün her şey nizama ve intizama uygun, gerektiği gibi ince ve zarif bir yaratılışa sahiptir. Nitekim Allah insanın ihtiyaç duyabileceği her şeyi ona bahşetmiştir. Bu bakımdan her türlü nimeti insana veren Rabb'in, insanın en çok muhtaç olacağı yaşam kurallarını yani "dini" insana

¹⁵ Her şeyin ardında ve derununda ilahi bir nedenin ve açıklamanın olduğu, kâinatın şaşmaz ahenginin ardında yüce bir gücün olduğu hususunun fitrata yerleştirildiği ve fitratının sesine kulak verdiği de insanın hayatına anlam katacağı temeline dayanan Din mefhumu, ancak ve ancak, bu serüvende ehemmiyet ve kabul görmüştür. Başka bir ifadeyle; âlemi de insanı da var eden Allah, ona mahiyeti ve amacı hakkında gerek fitratına yerleştirdiği yetenek ve gerekse de nebileri vasıtasıyla öğrettiği evrensel ilkelerle anlam arayışında kendisine yardımcı olmuş ve yine insana, yüklendiği sorumluluğu izah etmiştir. Daha geniş bir değerlendirme için bkz. Mustafa Selim Yılmaz, "İslami Düşünce Tarihinde Bir Anlama Biçimi Olarak Selefilik Üzerine Bir Deneme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c. 3, S. 3, 2014 ss. 532-553.

¹⁶ Bkz. Mustafa Selim Yılmaz, "İslami Düşünce Tarihinde Bir Anlama Biçimi Olarak Selefilik Üzerine Bir Deneme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c. 3, S. 3, 2014 ss. 532-553.

¹⁷ Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 19.

¹⁸ Bkz. Fazlı Arabacı, "Türkiye'de Dini Sosyalleşmenin Temel Etkenleri", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2003, c. 6, sayı: 16, s. 44.

¹⁹ Din dili Tanrı hakkındaki salt evrensel ya da metafizik karakterde olan iddialardan ibaret değildir. Tanrı sadece hakkında konuşulan bir fikir değil, insanların kendisiyle karşılaştığı (vuslata erdiği) her bakımdan yüce bir gerçekliktir. O'nu üçüncü şahıs dili ve terimiyle yeterince anlatmak mümkün değildir. O doğrudan, en yakın ve mütemediyen muhatap olduğumuz, ifade edilemeyen ama hitap edilen bir Sen'dir. Kur'an'ın ifadesiyle, insana "Şahdamarından daha yakın" (kaf, 50/16) olan bir varlıktır. Daha geniş bilgi için bkz. Turan Koç, *Din Dili*, İz yay. İstanbul, 2013, s. 181.

ulaştırmadığını düşünmek yersiz bir düşünce olacaktır. Buradan hareketle din, insanlık için son derece vazgeçilmez apaçık bir unsurdur.²⁰

Hz. Muhammed'in davetinden önce de sonra da hurafe olarak adlandırılan halk inançları varlığını her süreçte göstermiştir.²¹ Yahudilikteki inançların birçoğu sihir, büyü, tılsım vb. olgularla ilişkili olup hurafe nitelenmesine tabi tutulan bu uygulamalar hayli erken dönemlere kadar uzanır. Fakat örneklerin birçoğu ancak Ortaçağ sonundaki dokümanlarla belgelenebilmiştir. Musevilikteki bu inançların çoğunluğu doğum ile ilgilidir. Bebeğin erkek olması için hamilelik dönemlerinde, farklı günlerde bir erkek adını telaffuz etmek, doğum esnasında sancılı olan kadının eline sinagogun anahtarının verilmesi bu duruma örnek gösterilebilir. Hristiyanlık ise en başından beri senkretik bir öğreti üzerine oturtulduğu için bu türden inanışların Hristiyanlığın ilk zamanlarından beri kabul gördüğü bir gerçektir. XV. Yy. da kaleme alınan bazı kitaplarda Ortaçağ Avrupa'sındaki inançlar hakkında tuhaf sayılabilecek bilgiler verildiği bilinmektedir. Bunlar arasında dünyaya yedinci olarak gelen çocuğun şifa verme kabiliyetinin olması, cadı diye tabir edilen kimselerin büyü yapmak için kullandıklarına inanılan sağ işaret parmağın kullanılmamasına özen gösterilmesi, kapılara katır nalı asılması, baykuşun ölüm habercisi olması sayılabilmektedir.²²

Türkler İslâmiyet'le tanışmazdan evvel pek çok inanç sisteminin etkisi altında kalmışlardır. Buralardan aktarılan bir takım inançlar, İslâmiyet'in içinde de özüne aykırı²³ olmasına rağmen yaşatılmıştır. Şöyle ki, birçok kültür kaynağından beslenmeleri dolayısıyla her yörenin kendine özgü inanışları zamanla kendini göstermiş, halk içinde muteber olmuştur.²⁴ Dinin özüne aykırı olmasına rağmen insani bir olgu olan bu inançlar insanlık tarihi kadar eskidir. Mevzu bahis birçok inancın oluşmasında kişisel yatkınlığın yanı sıra toplumsal düzeydeki kimi bilinçsizliklerinde etkisinin olduğu çok açıktır. Toplumdan topluma değişiklik arz etmek ile birlikte bu inançlar

²⁰ Bkz. Necdet Subaşı, "Türk(İye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler", *İslamiyet*, 2002, c. 5, S. 4, s. 19.

²¹ Bkz. Aydın Oy, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında II. Meşrutiyet Dönemi Yıllarında Batıl İnanışlar*, 1. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1976, s.215.

²² Bkz. Ali Murat Yel, "Hurafe", *DİA*. c. 18, ss.381-382.

²³ Tevhit inancına aykırı inançlar bu bağlamda ele alınmalıdır. Örneğin hastanın şifayı muska, tütsü vb. araçlardan beklemesi bu türdendir.

²⁴ Bkz. Erman Altun, *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları*, Tekirdağ Genç İşadamları Derneği Kültür Yayınları, Tekirdağ, 1998, s. 66.

arasında benzerlik de söz konusudur. İşte bu inançlar bilinen söylemiyle “*halk inançları*” olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵

Burada şunu ifade etmek icap eder ki; bu çalışmada halk inançlarından kasıt halkın geçmişten (eski kültür ve dinlerden) getirdiği ve hurafe, batıl, bidat olarak bilinen inançlardır. Günümüz inanç problemleri kapsamında olan Mesih, Mehdi, Alevilik; ecel, rızık ve musibet algımız vb. durumlar bu çalışmanın konusuna dâhil edilmemiştir.

Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu hazırlanan anket formu, istatistiksel bulgular ve birebir görüş ve düşünce paylaşımları etrafında ana hatlarıyla Bolu İli örneğinde halk inançlarıdır. Bir çalışmanın konusunu ve o çalışmayla amaçlanan hedefleri açıklamak “çalışmanın sahasını ve sınırlarını” belirleme açısından önemlidir.²⁶ Sözlü ve yazılı kaynaklarda birçok kez yer alan bu inançlar, birçok araştırmacı tarafından da değerlendirilmiştir. Bununla birlikte interdisipliner tarzda din sosyolojisi ve psikolojisi gibi bilim dallarının verilerini de kullanarak saha araştırmasına dayanan ve bunları kelami açıdan değerlendiren çalışmalar yok denecek kadar azdır.²⁷

Bu araştırmanın konusunu insani yaşam tarzı olarak geniş bir alanı bünyesinde barındıran halk inançları arasında yaygın olan inançlardan nazar, kutsal ağaç, ocak, cisim ve hayvanların uğursuzluğu ile ilgili inançlar oluşturmaktadır. Bolu örneğinde ele alınan bu inançlar ve bunlara dair sahada uygulanan anket verileriyle araştırmanın konusu şekillendirilmiştir. Araştırmanın konusunu teşkil eden sorular anket formunda şu şekilde gruplandırılmıştır:

- Denekler ve nitelikleri.
- Geçmişten gelen ve genelde kırsal kesimde görülen inançlarla ilgili bulgular.
- Şehir hayatında halen varlığını ikame ettiren inançlarla ilgili bulgular.
- Nazar: oluşumu, korunma yolları ve bertaraf etme ilgili bulgular.
- Cinler: hastalığa yakalanma sebepleri, korunma yolları ve temizlenme ile ilgili bulgular.

²⁵ Bkz. Ünver Günay “Dindarlığın Sosyolojisi”, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, edit.: Ü. Günay, C. Çelik, Karahan Kitapevi, Adana, 2006, s. 1.

²⁶ Bkz. Zeki Aslantürk, *Sosyal Bilimciler için Araştırma Metot ve Teknikleri*, M.Ü. İFV. Yay., İst., 1995, s.39.

²⁷ Bu araştırma interdisipliner tarzda din sosyolojisi ve psikolojisi gibi bilim dallarının verilerini de kullanarak yapılan saha çalışmalarına bir örnek teşkil etmektedir. Daha önce kısmen benzer bir çalışma SAÜ. SBE. bünyesinde Salim SELVİ tarafından gerçekleştirilmiştir. İlahiyat fakülteleri çalışmalarında kelimciler, günümüz toplumunun inanç problemlerini 18. kelam koordinasyon toplantısında ele almışlardır. Daha geniş bilgi için bkz. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi XVIII. Kelam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı ve “Halkın soruları Bağlamında Günümüz İnanç Problemleri” Sempozyumu, Bağcılar Belediyesi tarafından matbudur, 24-25 Mayıs 2013.

- Uğursuzluk ile ilgili bulgular.
- Davranışlara bağlı iyilik veya kötülük gelmesinden korkularak yapılan inanışlarla ilgili bulgular.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Bolu ili dâhilinde olan ilçeler ve buralara bağlı kasaba ve köylerde ikame eden kimseler arasında, halk inançları kapsamında yaygın olan ağaçlara kutsallık atfetme, ocak kültü, nazar, cisimler ve hayvanların uğursuzluğu ve davranışların getirebileceği iyi veya kötü sonuçlarla ilgili inançları tespit ederek bir profil oluşturmak ve bu inançları kelim ilmi açısından değerlendirmeye tabi tutmaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırmanın bölgesi Bolu ili geneli ile sınırlıdır.
- Araştırma Bolu il merkezinde, ilçe merkezlerinde ve köylerde ikamet eden halk ile sınırlıdır.
- Araştırmada elde edilen sonuçlar örneklem ile sınırlıdır.
- Araştırma, Şubat- Mart 2016 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu itibarla zamanla inanç ve tutumlar değişim gösterebileceği için, araştırma yapıldığı zamanla sınırlıdır.
- Araştırmanın evreni bahsedilen il, ilçe ve köyler ile sınırlı olduğu için, çalışma neticesinde elde edilen bulgular da aynı alan ile sınırlıdır.

Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmada, kutsal ağaç ile ocak, nazar, uğursuzluk ve sonucunda iyilik veya kötülük getirebilecek davranışlar ile ilgili görüşler hakkında bilgi vermede Bolu bölgesi (ilçeler ve köyler) civarında ikamet eden yerel halk kitlesi dikkate alınmıştır. Araştırmamızda bazı varsayımlardan hareket edilmiştir. Öncelikle, tüm deneklerin ankette yer alan ifadeleri aynı şekilde algıladıkları; başvuru anket yönteminin bilgi toplamada en belirgin araç olduğu ve de uygulanan istatistikî tekniklerin, istenen sonuçlara ulaşmada yeterli oldukları varsayılmıştır. İnsan hayatına ilişkin bir takım inançları (hurafeleri) Bolu örneğinde tespit etmek büyük bir önem arz etmektedir. Temel varsayım bunların hayatın bir gerçekliği olduğudur. Bu çalışma sahaya dayalı bir çalışma olduğu ve halk inançlarına ilişkin konular kelamın temel konularını ilgilendirdiğinden birebir cari olan bir takım problemlerin tespit edilmesi umulmaktadır.

Ayrıca tespit edilen problemlerin çözümüne ilişkin bazı görüş ve önerilerin geliştirileceği de umulmaktadır.

Metodoloji

İnsanlar arasında kimi zaman korkudan, kimi zaman çaresizlikten, kimi zaman da rastlantılardan doğan ve çoğunlukla dini bir dayanağı olmayan folklorik bir takım inanışlar hep var olagelmişlerdir. İnsan hayatı boyunca kendisi için doğru olanı bulma eğilimindedir. Yaşam konforunu kısırlaştıracak; onu korku, stres ve bir takım sıkıntılara sokacak olan şeylerden uzak durmak ister. Dolayısıyla yaşamak istemediği kötü durumlar karşısında bir takım arayışlara yönelir. Böylece bir kurtuluş arar ve huzurlu bir yaşama kavuşmak ister. Kimi zaman kendi bireysel yeteneklerinden hareketle köklü çözümler üretir. Kimi zaman da gerçeklerle yüzleşmek, ona korkunç gelebilir ve bunlardan kaçarak bir takım savunma mekanizmaları geliştirebilir. Bu durum insanların sorumluluğu kendilerinden atmalarını ve başka başka şeylerden medet ummayı getirir. Sonuç itibariyle bu şekilde hareket eden bir insan, bazı uygulama ve inançları benimseyebilir.²⁸ Nesilden nesile aktarılan bu inanışlar, bazı durumlarda dini bir kural kadar etkili olabilmekte, bunlara inananlar üzerinde bir baskı oluşturabilmektedir. Bireyler söz konusu inançları genellikle içselleştirmekte ve bunlar zamanla sebepsiz olarak tekrarlanan, hayatın pek çok alanını etkileyen, yönlendiren, hatta belirleyen bir tür alışkanlığa dönüşmektedir. Bu şekilde kişilerin ve toplumların ortak hafızasında kökleşerek kalıcı hale gelen inanışlara, yaygın tanımlamayla “halk inançları” adı verilmektedir.²⁹ Halk inançları, toplumdan topluma değişmekle birlikte bazı ortak niteliklere sahiptir. Bu inançlar, insanın doğumundan ölümüne kadar yaşadığı süreçler ve karşılaştığı hadiseler karşısında sergilediği tutum ve davranışlarına nüfuz edici özelliğini toplum hayatında üstü kapalı bir şekilde göstermektedir. Yani neden ve niçin yapıla geldiği bilinmeden veya araştırılmadan uygulama sahasına indirgenmektedir. Çünkü toplum, tek tek bireylerden oluşsa da, bireyin tutum ve davranışları, toplum tarafından örgütlenen bir yapı, bir sistem olarak, halkın tavır ve davranışlarından bağımsız değildir. Bundan dolayı toplumların dini algılarını, örf ve adetlerini, geleneklerini ve kültürünü bir bütün olarak anlama, anlamlandırma ve açıklama adına halk inançları üzerine yapılan çalışmalar önemli görünmektedir.

²⁸ Bkz. Yılmaz, a.g.m., s. 532-333.

²⁹ Bkz. Fatih Kandemir, “Halk İnançlarının Psiko-Sosyal Nedenleri Ve Türkiye’deki Halk İnançlarının Tarihi Temelleri”, *Erzincan Üniversitesi, SBE, Dergisi* c. 9, s. 1, ss. 97-114.

Batı Karadeniz Bölgesinde bulunan Bolu’da Anadolu’nun birçok köşesinde olduğu gibi bir takım halk inançlarına ve uygulamalarına rastlanmaktadır. Bu inanışlardan bazılarının dini bir dayanağı olmasına rağmen, pek çoğu için böyle bir imkân söz konusu değildir. Bolu ve yöresindeki halk inanç ve uygulamalarını incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, “Ehl-i Sünnet geleneğine bağlı yerel halkın inançlarında etkili olan ana unsur İslam’ın yaygın kabul gören ve yaşanan geleneksel yorumu mudur, yoksa bu inanç ve uygulamalar farklı bir kaynaktan mı beslenmektedir?” sorusuna cevap aranmaktadır.

Araştırmada kullanılan veriler, birden fazla araştırma tekniğinin birbirini destekleyecek biçimde kullanılması ile bir yargıya varmak adına, bazı yöntemler çerçevesinde toplanmıştır. Pek çok sosyal olay, gelenek ve kültürü içinde barındırmanın yanı sıra ait oldukları toplumların inanç ve uygulamalarıyla ilgili önemli ipuçları içeren, masallar, efsaneler, veciz sözler ve dilden dile dolaşan hikâyeler gibi sözlü bulgular araştırma boyunca başvurulan veri ve bilgi toplama kaynakları olmuştur. Araştırma sahasına ilişkin verilerin toplanmasında, sosyal bilimlerde, özellikle de sosyolojide yaygın olarak kullanılan görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Ancak görüşmeler önceden hazırlanan soru formları üzerinden yapılmamış, görüşme tekniğine uygun olarak deneklere yöneltilen sorular, görüşmeler sırasında verilen cevaplar da dikkate alınarak belirlenmiştir. Bilgi almak istenilen konu hakkında katılımcılardan tutum ve düşüncelerini doğru bir şekilde yansıtılmaları istenmiş, görüşülen kişi ya da kişiler tarafından aktarılan bilgiler kaydedilerek değerlendirmeye alınmıştır. Bu çerçevede, katılımlı gözlem ve uzun görüşme tekniğinden de yararlanılmıştır. Düğün ve cenaze gibi halkın topluca katıldığı törenler gözlemlenmiş, halk inançlarına dayalı fiil ve uygulamalar çalışma doğrultusunda incelenmiştir.

Çalışma sahasında uygulanan anket formunu oluşturma sürecinde, konu ile ilgili daha önce ölçek olarak kullanılan birçok anket örneklerine ve bazı kaynaklara ulaşmak üzere çalışmalar yapılmıştır. İncelenen örneklerden kaynak olarak alınabilecek maddelerle birlikte, saha araştırmasındaki gözlem ve mülakatlardan yola çıkılarak konu alanını kapsayıcı nitelikte yeni ölçek maddeleri yazılmış ve listelenmiştir. Böylece 25 maddeden oluşan bir madde havuzu elde edilmiştir. Madde havuzunu oluşturan her bir maddenin, bireylerin belirlenen inançlara yönelim düzeylerini ölçüp ölçemeyeceği

konusunda madde geçerliklerini belirlemek amacıyla, bu alanda uzman olan ve Karabük Üniversitesinde görevli akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Uzmanların görüşleri ve olumlu eleştirileri doğrultusunda ölçek çalışma sahasının çeşitli yerlerinde uygulanmıştır. Anketimize katılan deneklerden önemli bir tepki veya eleştiri olmadığı için madde ifadelerinde bir değişikliğe gidilmemiştir.

“Halk İnançları Araştırması” adlı anketimizde, genel hatlarıyla birçok kimsenin bildiği veya duyduğu uygulama ve tutumları baz alan sorular yer almıştır. Anket maddeleri hazırlanırken, her maddede, farklı bir inanış veya uygulamayla ilgili durum göz önüne alınmıştır. Maddelerde değer yargısı içeren yönlendirici sayılabilecek ifadelerden uzak durulmuştur; belli bir olguyu dile getiren veya bilgiye dayalı ifadeler ise yer verilmemiştir. Anketimizin cevaplanmasında “beşli likert ölçek” kullanılmıştır.

Her madde için ‘1. Hiç Katılmıyorum’, ‘2. Katılmıyorum’, ‘3. Kararsızım’, ‘4. Katılıyorum’, ‘5. Kesinlikle Katılıyorum.’ biçiminde beşli seçenek kullanılmıştır. Denekler, her maddede inanış ve tutumlarını bu seçeneklerden birisini işaretleyerek belirtmişlerdir. Veriler, SPSS istatistik programına kodlanırken 1. seçenektan başlayarak sırasıyla 1, 2, 3, 4, 5 puanları verilmiştir. (Hiç Katılmıyorum=1, Katılmıyorum=2, Kararsızım=3, Katılıyorum=4, Kesinlikle Katılıyorum= 5,) Ters yönlü ifadelerde ise, bu durum tam tersi şekilde, 1. seçenektan itibaren beş seçeneğe sırasıyla 5, 4, 3, 2, 1 puanları verilerek kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu sisteme göre, veriler SPSS istatistik programına kodlanmış, daha sonra ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır.

Örneklem

Bolu şehri, etrafı dağlarla çevrilmiş, denizden 710 m. yükseklikte genişçe bir ovada kurulmuştur. Eski bir yerleşme yeri olan şehrin Roma İmparatorluğu döneminde ilk adı Bithynium olup ovanın kuzey tarafında dağın eteğinde yer almaktaydı. Daha sonra şehir ovaya doğru genişleme gösterdi ve İmparator Claudius (M.Ö. 10 - M.S. 54) zamanında buraya Claudiopolis adı verildi. Türk devrindeki Bolu isminin ise bu kelimenin sonundaki “polis”ten bozma olduğu ileri sürülür. Şehir Roma İmparatorluğu’nun parçalanmasından sonra Bizans’ın elinde kaldı. Bolunun, 1196’da Anadolu Selçuklu Sultanı II. Rükneddin Süleyman zamanında Türk hâkimiyetine girdiği düşünülmektedir. Bunu takip eden yıllarda konar-göçer Türk oymaklarının gelmesiyle bölge Türkleşmiştir. Daha sonra, Anadolu beyliklerinden Candaroğulları

bölgeyi hâkimiyeti altına almıştır.³⁰ Bölgenin ne zaman Osmanlı idaresine girdiği tam bilinmemekle beraber Fatih Sultan Mehmet zamanında Anadolu'da Cenevizliler'e ait Amasra, Candaroğulları'na ait Sinop ve yöresine yapılan seferlerde serhat şehri olarak kullanıldığı bilinmektedir. Nitekim Fatih 1461'de Amasra'yı fethetmek için donanmayı denizden gönderirken kendisi de Akyazı-Bolu yoluyla karadan Amasra'ya ulaşmıştı. Ayrıca Sinop'un alınmasından sonra buraları Bolu sancağına dâhil edilmiş ve Sinop Beyi Kızıl Ahmet Bey sancak beyliğine getirilmişti.³¹

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Bolu sancağı on altı idari birime ayrılmıştı. Bunlar merkez nahiye, Çağa, Mengen, Gerece, Viranşehir, Taraklı, Borlu, Ulus ve Amasra, Oniki Divan, Yedi Divan, Yenice, Hızır Bey ili ve Çarşamba, Bendereğli, Konurapa, Dodurga, Mudurnu ve Kıbrıs nahiyeleri idi. XVII. yüzyılda ise Bolu sancağının kazaları daha da artarak, otuzu geçmiştir. Bolu sancağı 1692 yılına kadar Anadolu eyaleti içerisinde yer almıştır.³² II. Mahmut döneminde (1811), Bolu-Viranşehir adıyla yeniden sancak oldu. 1864 Vilayetler kanunnamesi ile Bolu Sancağı Kastamonu Vilayeti'ne bağlandı. Şehir, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan dolayı muhacir iskânına sahne olmuş, 1878 salnamesine göre nüfusu 16.778'e yükselmiştir. II. Meşrutiyet (1908) ilan edildiğinde Bolu Kastamonu'ya bağlı olduğundan, ilk Bolu Mebusları Kastamonu mebusları arasında yer almıştır. II. Meşrutiyetten (1908) Cumhuriyet dönemine kadar bağımsız bir sancak olarak yönetilen Bolu, 1923'te Vilayet haline getirildi. Bolu'nun son Mutasarrıfı Ahmet Fahrettin Bey, Bolu'nun ilk valisi olmuştur.³³ Bu devirde eski önemini hayli kaybettiği anlaşılan Bolu'nun 1927'de 7215 olan nüfusu 1955 yılına kadar hep 10.000'in altında kalmış, 1955 sayımında ise 12.271'e ulaşmıştır. Daha sonraları çok işlek bir yol (E-5) üzerinde bulunması sebebiyle hızlı bir şekilde gelişmiştir. Nüfusu 1970'te 26.944'e, 1985'te 50.288'e, 1990'da da 60.789'a varmıştır.³⁴

Bolu tabii güzellikleri ve tarihi eserleri bakımından turizmde önemli bir yere sahiptir. Abant gölü, Yedigöller ve kaplıcaları ile dikkat çekmektedir. Öte yandan Türk halk edebiyatının büyük kahramanı olan ve 1581'den itibaren etrafındaki birkaç yüz kişi

³⁰ Cengiz Orhonlu, "Bolu", *DİA*, c. 6, s. 277-278.

³¹ Bkz. Orhonlu, a.g.m., s. 277-278.

³² Bkz. Mustafa İsen, "Bolu'nun Kültür Tarihimizdeki Yeri ve Bolulu Divan Şairleri", *Akşemseddin Hazretleri Vakfı Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri* yay. no: 1, 1990, s. 149.

³³ Bkz. Hür Mahmut Yücer, "19. Asırda Bolu Şehir Hayatında Şabanilik: Mustafa Safi Efendi Ve Aktaş Dergâhı", *I. Uluslararası Şeyh Şa'Bân-ı Veli Sempozyumu (Şeyh Şa'Bân-ı Veli'yi Anma Ve Anlama)*, c. 2, 4-6 Mayıs 2012, s. 290.

³⁴ Bkz. Orhonlu, a.g.m., s. 278.

ile Bolu-Gerede arasında faaliyet gösteren Koroğlu da (asıl adı Rûşen) bu çevrede yaşamıştır. Şehrin, 1999 Düzce depreminden sonra Düzce'nin İl olup Bolu'dan ayrılması ile Sakarya, Bilecik ve Eskişehir'e sınırı kalmamıştır. Ankara, Çankırı ve Zonguldak illeriyle sınır komşusu olan Bolu'nun merkez ilçeden başka Dörtdivan, Gerede, Göynük, Kıbrısçık, Mengen, Mudurnu, Seben, Yeniçağa adlı sekiz ilçesi bulunmaktadır.³⁵

Batı Türkçesi lehçesinin³⁶ konuşulduğu Bolu da yerel halkın lehçesi de kulağa değişik gelmektedir.³⁷ Ağız ve şive olarak belirgin şekliyle: niçun gelmeyen, napıyen, oluncası, gelincesi, nemben, bilmeyonku gibi örneklendirilebilir.³⁸

Bolu'da yaşamış önemli şahsiyetlere bakıldığında: Anadolu'da birçok yerde makamı olduğu bilinen Yunus Emre'nin ilahileri ve şiirleri Bolu ve çevresinden derlenen çok sayıdaki cönklerde görülmektedir. Hatta Yunusun ilahileri ile düğün törenlerinde gelin ve damat yeni bir kumaş üzerinden birkaç kez yürütülür. Mengen ilçesinin Gökçesu nahiyesinde Yunuslar Köyü ve Yunus mezarı diye ziyaret edilen bir yer bulunmaktadır.³⁹

Kemal Ümmi XV. yy.da Bolu'da yaşamış mutasavvıf şairdir. Her yıl, ömrünün önemli bir bölümünü geçirmiş olduğu Bolu'nun Sazak bölgesindeki Tekke Köyünde adına geleneksel anma günü düzenlenmektedir.⁴⁰

Diğer bir şahsiyet ise 1772 yılında Yeniçağ Şahnalar köyünde doğan asıl adı İbrahim olan Âşık Dertli'dir. Dertli, 1845 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Şair Dertli'nin anıt mezarı Bolu Gerede karayolu üzerinde Şahnalar köyünde bulunmaktadır. Her yıl anma günü düzenlenmektedir. Geredeli Figani, Mudurnulu Yağcı Emin bilinen diğer önemli şahsiyetlerdir.⁴¹

Etnik bakımdan Bolu ilinde halkın büyük çoğunluğunun (% 90) Türkmen olduğu gözlemlenmiştir. Bundan başka Çerkez, Laz, Gürcü ve az sayıda Kürt kökenli

³⁵ Bkz. Cemalettin Şen, "Bolu'nun Değerleri Değerlerin Bolu'su", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 1, S. 1, 2013, ss. 64-67.

³⁶ Bkz. Leyla Karahan, *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, TDK. yay., Ankara, 1996, s. 630.

³⁷ Bkz. Karahan, a.g.e., s. 630.

³⁸ K.k. Yusuf Gündoğan, 55-55 yaşlarında, Gerede İlçesinden, Emekli.

³⁹ Bkz. Şen, "Bolu'nun Değerleri Değerlerin Bolu'su", ss. 64-67.

⁴⁰ Bkz. Şen, a.g.e., ss. 64-67.

⁴¹ Bkz. Yücer, a.g.m., s. 290.

vatandaşın da şehirde ikamet ettiği bilinmektedir. Aynı zamanda daha çok Sünni kesimin bulunduğu Bolu'da az sayıda Alevilerin de olduğu görülmektedir.⁴²

Türkiye yüzölçümünün %1,015'lik bölümünü kaplayan Bolu, 8.276 km² (827.600 Ha.) bir yüz ölçüme sahiptir. İl arazisinin yaklaşık % 18'ni tarım alanları oluşturmaktadır. Ormanlar ise % 59'luk bir oran ile Türkiye ormanları içinde % 2,55'lik paya sahiptir. Çayır ve meraların kapladığı alan yaklaşık % 15'tir. Geriye kalan % 8 dolayında alan ise yerleşke olarak kullanılan kısımdır.⁴³

Bolu, Karadeniz iklimi ile karasal iklim arasındaki geçiş alanında bulunur. Karadeniz kıyısındaki ilçelerde Karadeniz ikliminin özellikleri ağır basarken; iç bölgelere gidildikçe, kıyıya paralel uzanan dağların Karadeniz üzerinden gelen nemli havanın önünü kesmesiyle iklim karasallaşır. Seben, Mudurnu ve Kıbrısçık, Gerede'nin en güneyi ve Dörtdivan'ın güneyinde karasal iklim özellikleri ağır basmaktadır.⁴⁴

Araştırmanın boyutlarına ilişkin verilen bu genel çerçeveden sonra konunun anlaşılmasına bir ön hazırlık olması bakımından din ve halk inançları gibi kavramlara ilişkin genel bir bilgi verilmesi faydalı olacaktır.

Halk İnançlarına Genel Bakış

İngilizcede “superstition”⁴⁵, sözcüğü ile ifade edilen halk inançları boş inanç, batıl itikat, hurafe⁴⁶ anlamında kullanılan bir terktir. Başka bir deyişle “bilgi alanının dışında kalan ve gerçekle bağlantısı bulunmayan tasarımlara inanma”dır.⁴⁷ Kabulü mümkün olmasa bile, temelde halk inançları, bir yönüyle bireylerin zaruri ihtiyaçlarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bireyler, özellikle yaşamlarıyla ilgili, bilimin yanıtlamakta yetersiz kaldığı soruların cevaplarını halk inançları içerisinde bulmuşlardır. Bu yüzden ki, insanların geleceği tahmin ve kontrol edebilmek adına, hayalleriyle oluşturdukları teorileri kültürel unsurlarla da harmanlayıp bir takım

⁴² Geniş Bilgi İçin Bkz. Mehmet Tunçer, “Bolu İli Sosyal ve Kültürel Yapısına İlişkin Bilgiler”, <http://mehmet-bolu.blogspot.com.tr/2012/05/bolu-ili-sosyal-ve-kulturel-yapisina.html?view=flipcard> (21.04.2017).

⁴³ Bkz. Orhonlu, a.g.m., s. 278.

⁴⁴ Bkz. Orhonlu, a.g.m., s. 278.

⁴⁵ Bkz. Hâmit Atalay, *İngilizce-Türkçe Sözlük (J-Z)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK. Yayınları, Ankara, 1999, s.32.

⁴⁶ Hurafe: Dinde olmadığı halde dindenmiş gibi uydurulup yayılan inanç, hikâye, rivayet ve sözlerdir. Daha geniş bilgi için bkz. Abdulcelil Candan, *Bidat ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2010.

⁴⁷ Bkz. Orhan Hançeroğlu, *İnanç Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, ist., 1975, s. 108.

uygulamalar haline dönüştürmeleri bu inançlara toplumsal bir nitelik kazandırmıştır.⁴⁸ Halk inançları halkın dine dair algılarını yansıtan bir realitedir. Bu inançların, dünyanın her bölgesinde ve tarihin her anında, kavramsal ve asli dinin, temsil ettiği gerçek dini yaşamdan içerik ve mahiyet itibarıyla oldukça farklı olduğu görülmüştür. Şu halde halk inancı, dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimidir. Bu özelliği ile halk inancı, milletlerin tarihî inançlarını da az çok yansıtırlar. Sürekli güncellenmekle birlikte halk inancının kökleri insanlığın ilk dönemine kadar ulaşır. Bu yönüyle bunlar, yaşayan canlı bir sistemdir.⁴⁹ Bununla birlikte, bir yönüyle kitabî olmadığı halde dinin bünyesine giren inanç motiflerini ve pratiklerini “hurafe”, “boş inanç” veya “batıl itikat” şeklinde sorgusuz sualsiz yargılama eğilimlerinin olduğu da görülmektedir. Ancak burada şunun da gözden kaçırılmaması gerekir: “halk dini”, bağdaştırıcı ve birleştirici bir özelliğe de sahiptir.⁵⁰ Örneğin, birçoğu kaybolmaya yüz tutmuş olan türbelerin yanı sıra hâlâ bir çekim merkezi olarak varlıklarını sürdüren türbeler vardır. Önemi halen sürdüren bu türbeler, toplumsal dayanışma ve süreklilik çerçevesinde veya günlük yaşamda karşılaşılan problemleri giderme amaçlı olarak psikolojik işlevlerle yüklüdür. Şöyle ki, bu türbeler, özellikle mübarek kabul edilen günlerde yöre insanları tarafından hep birlikte ziyaret edilirler. Böylece bir bakıma bu toplulukların sembolü haline gelmiş olan bu türbeler, toplumsal birlik, dayanışma ve güven duygusunun yeniden inşasını sağlayarak birleşmenin odak noktasını oluşturmuşlardır. Öte yandan bu tür ziyaret alanları kuraklığı önleme, çocuk sahibi olma vb. amaçlarla da ziyaret edilmektedirler.⁵¹ Ayrıca bu inançlar, dinin inanç ve uygulamaları ile bazı noktalarda iç içe geçmiş durumdadır. Bu nedenle halk inanışlarının kişilere kattığı birtakım olguları sorgulamaksızın, bu inançların kitabî dine tezat olduğu gerekçesiyle topluca reddedilmemesi gerekir. Zira insan hayatında bu inançlar oldukça önemli fonksiyonlar icra etmişlerdir. Dolayısıyla burada insanların psikolojik temellerinin göz önünde bulundurulması, tahlil edilmesi ve yanlış olanların ayıklanması gerekir.

Burada, halk inançlarının hiçbir sorgulama olmaksızın reddedilmesine birtakım itirazlar yöneltilmektedir. Şöyle ki, dünyanın her yerinde, değişik coğrafya ve kültürlerde de mevcut olan halk inançlarına, bidat, boş inanç, hurafe ve batıl inanç gibi

⁴⁸ Bkz. İnci Ayhan ve Ferhat Yazar, “Batıl İnançların Psikolojisi”, *Pivolka*, 2005 (4), S. 17, ss. 15-19, s. 19.

⁴⁹ Bkz. Yaşar Kalafat, “Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi”, *Milli Folklor*, c. 6, S. 44, ss. 88-91, Ankara, 1999, s. 88.

⁵⁰ Bkz. Tayfun Atay, *Dini Hayattan Çıkar*, İletişim yay., İstanbul, 2004, s. 107.

⁵¹ Bkz. Atay, a.g.e., s. 108.

değişik isimler verildiği bilinmektedir. Görünüş itibarı ile ilmi bakış açısına ters gibi gözükse de bu inanç ve uygulamaları görmezden gelip, bunları ümmi kesimlerin birtakım uydurmaları veya safsatalarından ibaret olarak mı görmek gerekir? Yoksa bu inançlar, dünyayı anlamlandırma ve bu yolla hayata değer kazandıran bir olgu olarak mı anlaşılmalıdır? Ayrıca, burada “manevî halk inançlarının mahiyetini ilmî ve muteber, geçerli dinî esaslara göre; hiçbir şekilde incelemeyen, ölçmeden onu batıl inanç, boş inanç veya hurafe olarak görmek, yaşanan dini literatürlere göre bir yargı sayılabilir mi? Niçin bu inançlara “boş inançlar” denilmesi gerektiğinin ölçüsü nedir?”⁵² sorularının haklı olarak sorulması ve cevaplandırılması veya en azından cevaplandırılmaya çalışılması gerekmektedir. Bu bağlamda batıl inanç kavramının açıklığa kavuşturulması mahiyetinde, konuyla ilgili birkaç tanımın tahlil ve değerlendirilmesini yapmak uygun olacaktır. Şüphesiz ki, bu inançların tanımı da dinin tanımı gibi herkesin bakış açısına göre değişiklik arz edebilmektedir. Hikmet Tanyu halk inançları ile ilgili düşüncelerini batıl inancın, “bilgi alanının dışında kalan ve gerçekle bağlantısı bulunmayan tasarımlara inanmadır”⁵³ şeklindeki tanımından yola çıkarak izah etmeye çalışır. Bu tanımda özellikle iki noktaya itiraz eden Tanyu, ilk olarak, “bilgi alanının dışında kalmak ne demektir? Bilginin sınırları, ne zaman, nasıl ve ne ile tespit edilir?”⁵⁴ sorularının izahını istemektedir. Ayrıca, ay ve güneş tutulmaları, dünyanın şekli vb. konular bir zamanlar ilmi hayatın dışında olmalarına rağmen bugün bilimin keşif alanına dâhil olmuştur. Eğer yukarıdaki tanımın doğruluğu kabul edilecek olursa; ne ay, ne güneş tutulması gibi bir durumun bir safsatadan ibaret olduğunu kabul etmek zorunda kalırız ki, bu da bilimsel gelişmeleri inkâr etmek anlamına geleceğinden makbul gözükmemektedir. Aynı şekilde bu tanımın doğruluğunun kabul edilmesinin yansıtacak olduğu diğer bir sonuç ise, davranışçı psikolojinin Tanrı, ruh ve ba’s gibi konulara duyulan inanma ihtiyacını bir hurafeye indirgediği gibi, inanç konusu başta olmak üzere birçok felsefi görüş ve ideolojik düşüncenin bu tanımdan nasibini alarak yok sayılmasıdır.⁵⁵

⁵² Bkz. Hikmet Tanyu, “Dini Folklor veya Dini-Manevî İnançların Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma”, *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21, ss.123-148, Ankara, 1976, s.125.

⁵³ Bkz. Orhan Hançeroğlu, *İnanç Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, ist., 1975, s. 108.

⁵⁴ Bkz. Tanyu, “Dini Folklor veya Dini-Manevî İnançların Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma”, s. 126.

⁵⁵ Bkz. Tanyu, a.g.m., s. 126.

Bir diğ er itiraz ise, “gerçeklikle bağlantısı olmak” terimi kullanılıyor. Acaba “gerçek” nedir? zaman ve mekânla, araştırma ve incelemelerle değişmemekte midir? Geçmişteki insan bilgisinin temeli olan “vakıyyla” bugünün “vakıyası” aynı mıdır? Mutlak veya kesin bir gerçek nasıl tespit edilebilir?⁵⁶ şeklindeki soruların tezahürleridir. Şu kadar varki hücrenin ilk keşfedildiği yıllarda bunun muazzam bir buluş olduğu dile getirilmiş, ardından atom bulunmuş ve atomun parçalanamayacak en küçük parça olduğu söylenmiştir. Akabinde bu buluşların bilimsel bir gerçek olduğu ifade edilmiş, ancak daha sonraki çalışmalarla atomun da bölünebileceği ve çok daha küçük parçacıkların olduğu ortaya çıkmıştır. Yine evrenin sabit ve değişmez olduğu kavramı eskiden beri kabul edilirken Einstein, ışık hızından daha hızlı bir hareket olmadığını ifade etmiştir. Şimdilerde ise bilim dünyası, ışınsal güç ve varlıkların ışık hızından on bin kat daha hızla hareket ettiğini ifade etmektedir. Bu çalışmalar duygu ve düşüncenin ışık hızından daha hızlı hareket eden bir akışının olduğunu ortaya koymuştur. Bu gibi gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda kesin olarak bir takım savlardan bahsetmek mümkün olmamaktadır. Çünkü her yeni buluş, eskisini geçersiz kılarak tamda gerçeği bulma noktasında izahatlar getirmiştir. Ama şu da bir gerçek ki, bilimin en önemli özelliği, sürekli kendisini geliştirmesi ve değiştirmesidir.⁵⁷

Aynı şekilde, Hristiyanlığın salık verdiği gibi “İnanç bilginin bittiği yerde başlar.” ifadesi de en az bir önceki iddia kadar tutarsız olmaktadır. Bu iddia ise, “İnsan, ya bilir ya da uydurur.” düşüncesini barındırması açısından hatalı olup, inanmayı uydurmak olarak telakki etmesi bakımından tehlikeli olduğu gibi hiçbir ilmi gerçeğe de uygun değildir.⁵⁸ Zira inanç dediğimiz şey kat’ı olarak bilimsel ifadelerle ispatlanamayan, yani bulunduğu konum bakımından tahkike açık olmayan alanlarla ilgilidir. Kuran’ın ifadesiyle “mümin, ğayba inanmak”⁵⁹ durumundadır. Fakat İslamiyet’te önce temel yani araştırmak sonra inanmak vardır. Bununla birlikte İslam körü körüne bağlanmayı reddetmektedir.

⁵⁶ Bkz. Tanyu, a.g.m., s. 126.

⁵⁷ Bkz. Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi: Ruh, Beyin ve Akıl Üçgeninde İnsanoğlu*, Timaş yay., İst., 2009, s. 152-153.

⁵⁸ Bkz. Tanyu, a.g.m., s. 127-128.

⁵⁹ Bakara, 2/3.

Bu araştırmada günümüz inanç problemlerinden ziyade insanların geçmişten getirmiş oldukları inançlar ele alınmaktadır. Bu noktada halk inançları ile ilgili bazı kavramları vermek yerinde olacaktır.

Halk İnançları İle İlgili Bazı Kavramlar

Halk Dindarlığı

Halk inançları, halk dindarlığının oluşmasına sebep olan temel etken olması nedeniyle burada halk dindarlığı kavramına değinmek gerekmektedir. ‘‘Halk dindarlığı’’ daha çok kırsal kökenli toplumsal kategorilerle ilişkilendirilen ve bir köylü dini olarak bilinir.⁶⁰ Halk dindarlığı, kırsal ve kentsel yaşam tarzları arasındaki farkın azaldığı modernleşme sürecinde daha fazla kitleyi etkileyen bir olgu olmuştur.⁶¹ Dindarlık, pratik dini tecrübenin gündelik yaşantıda ifadesini bulduğu spekulatif bir kavramdır.⁶² Bu nedenle dindarlık kavramının dinin nasıl algılandığıyla çok yakından ilgisi bulunmaktadır. Dindarlığın, gündelik hayattaki tezahürlerinden elde edilen veriler ışığında bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Aksi halde herhangi bir davranış ile (kısa bir eylem) dindarlığın tespit edilmesi bir takım yanlış sonuçlar doğurabilecektir.⁶³ Bu şekildeki yanlış düşünce, tavır ve davranışlar dindarlığın ahlak tarafının ihmal edilmesine yol açarak, şekil itibarı ile dindar gözüken insanların, değişik nedenlerle dinin özüne aykırı olan birtakım inanç ve uygulamalara yönelmelerine neden olabilir.⁶⁴ Söz konusu eğilimler, Hz. Muhammet’in davetinden önceki kültür ve medeniyetlerde olduğu gibi, İslami kültür ve ahlakın hüküm sürdüğü Anadolu’da da varlığını hissettirerek, dinin yanında bir de halkın tasavvurunda hayat bulan ve ‘‘halk dindarlığı’’ olarak kavramlaştırılan birtakım inanç durumlarını da beraberinde getirmiştir ve bu bağlamdaki uygulamalar önemli bir yer tutmuştur.⁶⁵ şehir merkezlerinde dinî kültür ve ahlaki yapıyla alakalı eğitim görmüş kimselerden toplumun orta ve alt tabakalarına ve kırsal alanlara doğru gidildikçe, daha çok sözlü kültüre dayalı yerel adetlerin yanında mistik ve büyüsel öğelerle İslami öğelerin i içe girdiği

⁶⁰ Bkz. Celaleddin elik, ‘‘Türk Halk Dindarlığında Değişim Ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni rneği’’, . . İlahiyat Fakültesi Dergisi,(2004) c. 4, S. 1, s. 5.

⁶¹ Bkz. nver Günay, *Erzurum ve çevresinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999, s. 263.

⁶² Bkz. Mustafa ztrk, ‘‘Bilgi-Ahlak-Dindarlık’’, *Diyanet Aylık Dergi*, 2007, s. 5.

⁶³ Bkz. Öztürk, a.g.m., s. 5.

⁶⁴ Bkz. Abdulkadir Kıyak, ‘‘Halk Dindarlığı Bağlamında Kutsal Mekn Anlayışı’’, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, c. I, S. 2, ss. 159-181.

⁶⁵ Bkz. elik, a.g.m., s. 6.

görülmektedir.⁶⁶ Bu halk dindarlığının güçlü bir şekilde egemen olduğu göze çarpmakla birlikte, söz konusu dindarlığın bazı işlevleri de aile bireyleri tarafından da ister istemez gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Böylece alışılmış ve ortaklaşa icra edilen bir davranış kuralı oluşturması ya da kişiye günlük yaşamında hazır cevaplar sunması ve onu psikolojik olarak huzura kavuşturması bakımından *halk dindarlığı*, model bir anlayış olarak sunulmaya devam edilmektedir. Bununla beraber sağladığı rahatlığın yanında daima istismara açık olması ise kaçınılmaz olmaktadır.⁶⁷

Batıl İnanç/ Hurafe

Hurafe ve batıl inanç kavramları çoğu zaman halk inançları ile ilişkilendirildiğinden bu kavramlara değinmek gerekmektedir. Hurafe sözlükte “bunamak” anlamına gelen huref kökünden türemiş bir isimdir.⁶⁸ İbn Manzur, hurafeyi “cazibeli ve nefse hoş gelen”⁶⁹ olarak tanımlar. Ayrıca, uydurulmuş hikâye ve rivayet manasına da gelmektedir. Başka bir ifadeyle batıl inanç, dinde kesinlikle yeri olmayan, fakat günlük hayatta dinin bir parçasıymış gibi gösterilen ve gerçekte din dışı olan, hatta dinin özüne ters düşen inanç ve uygulamalardır.⁷⁰ Nazar boncuğundan medet ummak gibi... Batıl inanç ve bidat kelimelerinin anlamlarına bakıldığında, hurafe kavramının sözlük anlamında ifade edilen, “akla ve gerçeğe aykırı olmak” ifadesini de içerdikleri görülmektedir. Bu çalışmada yer alan ağaçlara kutsallık atfetme inancı buna bir örnek olarak verilebilir. Bundan dolayı ifade edilen bu kavramların kimi zaman hurafe diye adlandırıldığı da bir vakıadır.⁷¹ İsfahani (ö. 502/1108) batılı, hakkın zıttı olarak ifade edildiğini aktarır. Ayrıca o batıl için “araştırıldığında ya da incelendiğinde hiçbir sübutunun olmadığı ortaya çıkan şeyi ifade eder”⁷² demektedir.

Bidat

Halk inançlarının bağlantılı olduğu diğer bir kavram bidattir. Bidat, doğru olmayan, saçma, asılsız, değersiz, kıymetsiz, hükümsüz gibi anlamlara gelmektedir.⁷³ İstılahta ise, Sahabe ve tabiin döneminde dinde olmadığı halde sonradan çıkan dindeki

⁶⁶ Bkz. Hayati Hökekleli, *Din Psikolojisi Yazıları*, Dem yay., İst., 2009, s. 241.

⁶⁷ Bkz. Hökekleli, a.g.e., s. 243.

⁶⁸ Bkz. Abdulcelil Candan, *Bidat ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi*, Düşün yay. İstanbul, 2010, s. 176.

⁶⁹ Bkz. İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, h-r-f maddesi, Beyrut, 1985.

⁷⁰ Bkz. Mustafa Varlı, *Bidat, Hurâfe ve Bâtıl İnançlar*, Ensar Neşriyat yay., İst., 2008, s. 16.

⁷¹ Bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Hurafe”, *DİA*, c. 18, ss. 382-384.

⁷² Bkz. Rağib el- İsfahani, *Müfredat*, çev. Yusuf Türker, Pınar yay. İst., 2007, s. 216.

⁷³ Bkz. Muammer Esen, *Ehl-i Sünnet Kavramının Oluşum ve Gelişim Süreci*, Ankara Okulu yay., Ankara, 2014, s. 62-63.

yeniliktir.⁷⁴ Şatıbi'ye (ö. 790/1388) göre bidat, şer'i gibi görülen, Allah'a daha fazla ibadet edileceği düşünülen, sonradan ortaya çıkmış yoldur.⁷⁵ İbn Hacer Askalani (ö. 852/1449) ise, bidat, kitap ve sünnette dayanağı olmadığı halde dine sokulan yeniliklerdir⁷⁶ der. Bununla beraber din tamamlandıktan sonra ortaya çıkan teknolojik gelişme, icatlar ve yenilikler kitapla (vahiyle) çerçevesi çizilen konular olmadığından bidat olarak algılanmamalıdır. Ulaşım araçları, ziraat aletleri, silahlar, mühimmat, insanlık yararına olan araç ve gereçler bu türden olup bidat kapsamına girmemektedir. Bu tür yenilikler, "Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği her çeşit kuvvetten savaş için beslenen atlardan hazırlayın"⁷⁷ ayeti kapsamına dâhil olmaktadır.⁷⁸

İsrailiyyat

İsrailiyyat, Hz. Ya'kûb'un ikinci adı veya lakabı olan İsrail kelimesiyle nispet ismi oluşturan İsrailiyye'nin çoğuludur. Büyük oranda Yahudi, kısmen de Hıristiyan kaynaklarından nakledilen "efsane, kıssa, olay veya bilgi" anlamında kullanılır.⁷⁹ Hz. Ya'kûb'un soyundan gelen Yahudiler İsrailoğulları diye anılmıştır. Bazı âlimler, İslam muhaliflerinin bu dine ilave etmeye çalıştıkları asılsız ve uydurma haberler hakkında da aynı terimi kullanmışlardır.⁸⁰ Halk inançları, halkın geçmiş yaşantısından (kültür ve kabul edilen eski dinden) ait olduğu zamana uyarladığı bir takım inanç ve uygulamalar olması bakımından İsrailiyyat kavramı ile bağlantılı görülmektedir. Bununla birlikte israiliyyat, Kuran-ı Kerim'deki kıssaların yorumu ve benzeri durumlarda ayrıntıya ilişkin bilgi vermiş olmak adına Kitap-ı Mukaddes, özellikle de Tevrat ve Tevrat'ın yorumlarından aktarılan Ehl-i Kitap rivayetleri gibi bilgilerdir.⁸¹

Esatir

Geçerli bir yönü olmayan, aslı olmayan uydurma hikâyeler ve "evvelîn" kelimesi ile birlikte, "Hz. Muhammed öncesi milletlerin yazdıkları hikâyeler, masallar" (esatiru'l-evvelîn) anlamlarına gelmektedir.⁸² Başka bir ifade ile esatiru'l-evvelîn, bir takım batıl dinlerin inanç ve yorumlarından olup, halk arasında davranış ve uygulamalara yansıyan,

⁷⁴ Bkz. Seyyit Şerif Cürçani, et-ta'rifat, Beyrut, 1990.

⁷⁵ Bkz. Şatıbi, el-İ'tisam, Beyrut, 1991.

⁷⁶ Bkz. Askalani, *Fethul Bari Şerhu Sahihi'l-Buhari*, Beyrut, 1984.

⁷⁷ el-enfal, 8/60.

⁷⁸ Bkz. Candan, *Bidat ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi*, s.31.

⁷⁹ Bkz. İbrahim Hatipoğlu, "İsrailiyyat", *DİA.*, c. 23, ss.195-199.

⁸⁰ Bkz. Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, Ankara, s. 6-7.

⁸¹ Bkz. Candan, *Bidat ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi*, s. 410.

⁸² Bkz. Şerafettin Gölcük, "Esatır", *DİA.*, c. 11, ss. 359-360.

Müslümanlaşma sırasında “İslamileştirilerek” dine katılan mitolojik hikâyeler ve efsanelerdir.⁸³ Esâtîru’l-evvelîn terkibi, Kur’an-ı Kerim de de⁸⁴ geçmekte olup, hepsinde de genel olarak İslam Dini’nin hak olduğunu tebliğ eden Hz. Peygambere inanmamak için müşriklerin ürettikleri bir bahane olarak ifade edilmektedir. Yani kendi batıl zanlarına göre yalan ve meyn olsun diye başkasına yazdırdıkları şeylerdir.⁸⁵ Zira onlar, Kur’an’ı Kerim’in doğru olmadığını ve olsa-olsa eskilerin uydurmuş oldukları hurafe ve batıl inanç türünden düşünceler olabileceklerini söyleyerek, “bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir”⁸⁶ diyerek Hz. Peygamberi yalanlamışlardır. Kur’an-ı Kerim’de bu şekilde düşünenlerin hakikati anlamaları için gerekli açıklamalar yapılmış ve Kur’an’ı, yeryüzüne ve göklere ait bütün sırları bilen Allah’ın indirdiği anlatılarak iddia sahipleri onun muhtevasını incelemeye davet edilmiş; böylece insan ve kâinat hakkında kapsadığı bilgilerin efsane olmadığı, yerin, yeryüzündeki bütün varlıkların Allah’ın bir eseri olduğu vurgulanmıştır.⁸⁷

⁸³ Bkz. Gölcük, “Esatır”, *DİA*, c. 11, ss. 359-360.

⁸⁴ Enfâl 8/31; Mü’minûn, 23/83; Nahl, 16/24, Furkan, 25/5.

⁸⁵ Bkz. İsfahani, *Müfredat*, s. 716.

⁸⁶ En-am, 6/25.

⁸⁷ el-Mü’minün 23 / 81-89; el-Furkan 25 / 5-6.

I.BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA ARAŞTIRMAYA KONU HALK İNANÇLARI

Araştırma sahasında yapılan gözlemler neticesinde özellikle kırsal kesimde yoğun bir şekilde görülen bazı halk inançları bu bölümde derlenmeye çalışılmıştır. Bu inançların kavramsal çerçevesi hakkında ana hatlarıyla bilgi verilmeye çalışılmıştır. Halen güncelliğini korumaya devam eden bu inançların ülkemizin farklı bölgelerindeki inançlarla karşılaştırılmaları da yapılmıştır.

1.1. ARAŞTIRMAYA KONU İNANÇLARIN TARİHİ KÖKENLERİ

İnsanlarımız nezdinde önemsenen halk inançlarının tarihsel süreçlerini kavrayabilmek için Türklerin, İslamiyet’i kabul ettikleri ilk zamana ve hatta İslamiyet öncesi dini yaşamlarına göz atmak gereklidir. Anadolu insanının muhayyilesinde yerini hiçbir zaman yitirmeyen halk inançlarının şüphesiz geçmişle alakalı bir takım özellikleri vardır. Anadolu halkının dini tecrübelerine bakıldığında kitabi dindarlığın yanı sıra halk dindarlığının da mevcudiyeti araştırmalar neticesinde görülmektedir. Türk milletinin İslam’a giriş sürecine değinen eserlerde, iki konunun öne çıktığı görülür. Bu konular, Türklerin bu yeni dinle sınır boylarında karşılaşmaları ve İslam’a topluluklar halinde girmeleridir.⁸⁸ Şu kadar varki kabul edilen yeni dinin prensiplerinin doğru bir şekilde algılanması ve eski kültürün dinle uyuşmayan taraflarının günlük yaşamdan çıkarılması zaman gerektiren bir iştir.⁸⁹

Türkler İslamiyet’le ilk olarak sınır boylarında karşılaşmışlardır. Göçebe bir yaşam tarzı sürdüren Türkmenlere, halk arasında muteber olan, sözü geçen, gezgin din adamları; o dönemde derviş diye tabir olunan din âlimleri; sınırlarda görev yapan üst

⁸⁸ Bkz. Günay Ünal, *Türk Toplumunun Dini Yaşayışı Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi*, İnsan Yay., İst., 1999, s. 10.

⁸⁹ Bkz. Faruk Sümer, “X. Yüzyılda Oğuzlar”, *DTCF*, XVI (3), Ankara, 1958, s. 132.

rütbeli subaylar ve tüccarlar tarafından sunulan bir dindarlık söz konusu olmuştur. Bu tip dindarlıkta, yeni dinin temel ilkeleri yanında çeşitli törelerden, bir takım deneyimlerden ve yerel uygulamalardan bahsedilebilir. Dolayısıyla halk, bu noktada karizmatik şahsiyetler etrafında şekillenen ve eski gelenekleri, yeni dinin getirdiği sorumluluklar ve tutumlar ile birleştiren ve bu ortak bünyede geliştirilen dini algılar ile karşılaşmış ve böyle bir süzgeçten geçerek yeni dini yaşantıya dâhil olmuştur.⁹⁰

Burada dikkat edilecek nokta, yaşanan zaman itibari ile halk arasında muteber olmuş inanç ve uygulamaları anlayabilmek için, bunların ortak noktalarını dikkate almak gerektiğidir. Çünkü toplumumuzda ki bir takım halk inançları, bu zamana kadar birçok kanalla gelmiştir. Bu kanallar toplumumuzdaki içselleştirilmiş halk inanç ve uygulamalarının idame ettirilmesini ve en eski kültürlerden zamanımıza bir takım özelliklerini koruduğu halde ulaşmasını sağlayan öğelerdir. Bahsedilen öğeleri, eski Türk inanç ve gelenekleri, halk inisiyatifi, göçebe yaşam tarzının getirdiği din anlayış, Anadolu'daki eski kültürlerin izleri olarak sıralayabiliriz. Halk dindarlığı, zaman zaman değişik uygulamaların gelişimiyle aşamalar kaydetse de mezkur öğeler çerçevesinde devam ede gelmiştir. Bunlar halkın birçok uygulamasında bağdaştırıcı bir şekilde de bulunabilirler. Mesela halk inanışları arasında İslam dininin temel esaslarını, eskiye dair birçok Türk inanç ve geleneklerini, cin, peri veyahut bunlara bağlı uygulamaları bir arada bulmak şaşırtıcı bir durum değildir. Benzer örnekler halk inançları içerisinde - doğum, ölüm ve evlilik gibi hayatın asli dönemlerine ait ilişkin adet ve uygulamalarda hep beraber olarak gözlemlenmiş ve mevcudiyetlerini sürdürmektedirler.⁹¹

1.2. ARAŞTIRMAYA KONU HALK İNANÇLARI

Bu çalışma kelim alanına dayalı bir çalışma olması hasebiyle belirlenen inançların, kelim ilmi ile bağdaştırılması ve bu doğrultuda incelenmesi gerekmektedir.

2.1. Mahlûkata Kutsallık Atfetme, Onlardan İstimdat Ve Uğursuzluk Anlayışı

İnsanoğlu tarih boyunca kitabi dinlerin yanı sıra okültist anlayışların inanç, adet ve uygulamalarına günlük yaşamında yer vermiştir. Dahası, din ya da inanç değişiklikleri ile beraber eski bir takım inanmaların yeni dine uyarlanarak devam ettirilmesi de kaçınılmaz olmuştur. Bunlarla beraber toplumların birbirlerinden

⁹⁰ Bkz. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB. Yay. no: 118, Ankara, s.19.

⁹¹ Bkz. Mustafa Arslan, "Türk Toplumunda Geleneksel Dini Yaşam ve Halk inançları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, c. 1, s. 2, Nisan 2003, s. 25.

etkilenmesi ile oluşan kültür kaynaşmaları da bazı inanışların yorumlanıp alınmasına neden olmuştur.⁹²

Bu bağlamda, İslamiyet'e dâhil olan Türk toplumu eski inançları ve bunlara bağlı olarak gelişen uygulamaları unutmamıştır. Bilakis bu inanç ve uygulamaların bir kısmını da kabul ettikleri yeni dinin içinde devam ettirmişlerdir. En eski dönemlerden beri Türk toplulukları arasında görülen bu inanç ve uygulamalardan birisi de ağacın kutsal kabul edilmesidir.⁹³

1.2.1.1. Kutsal Ağaç

Kutsal kabul edilen ağaç; kimi zaman ağaç ırklarından başlı-başına bir tür, kimi zaman hangi türden olursa olsun yaşlı ve ulu gözüken her ağaca nispet edilmiştir. Bu ise ağaç ile ilgili kutsallık yükleme eğilimlerinin sosyal hayatta herkesçe bilinen bir yere sahip olduğuna işaret etmektedir. Bununla beraber ağacın somut görüntüsünün değil, bir takım özellikleri ve bu tür ağaçların özelinde insan-üstü bir gücün var kabul edilmesi ile kutsal kabul edildiği açıktır.⁹⁴ Ulu ağaçlar tek başına, maddi varlıkları ile hiçbir şekilde kutsallık kazanmazlar, daha çok kendileri vasıtasıyla ortaya çıkan, anlamlandırdıkları ve simgeledikleri olgu adına sürekli olarak saygı görürler.⁹⁵

İnsanoğlu, küçücük bir tohumdan gün geçtikçe gelişimine devam eden ve nihayet yaşlanıp kuruyan ağaçla, kendi hayatı arasında bir benzerlik görmüş ve kutsal kabul ettiği her mekânla ağacı bütünleştirerek aralarında bir bağ olmasına izin vermiştir. Nitekim kadim çağlardan günümüze kadar hemen hemen bütün mabetlerde ve mukaddes kabul edilen yerlerde ağacın varlığı dikkat çekicidir.⁹⁶

Günümüzde benzer inançların Müslüman Türkler arasında da yaygın olarak görülmesi dikkat çekicidir. Bu bağlamda Müslüman Türklerin defnettikleri ölülerin baş ve ayakuçlarına çam ya da selvi ağaçları dikme geleneğini devam ettirdikleri bilinen bir gerçektir.⁹⁷

⁹² Bkz. İhsan Çapcıoğlu, "Modernleşen Türkiye'de 'Halk İslamı': Bir Orta Anadolu Köyünde Halk İnançları ve Uygulamaları", *Modernleşen Türkiye'de Din ve Toplum: Din, Bilgi ve Kültür Sosyolojisi Yazıları*, 2011, ss. 207-234.

⁹³ Bkz. Ali Duymaz ve H. İbrahim Şahin, "Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç Ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar", *Balıkesir Üniversitesi SBE. Dergisi*, c. 11 S. 19 Haziran 2008 ss.116-126.

⁹⁴ Bkz. Ramazan Işık, "Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Buna Bağlı Kültler", *Fırat Ü., İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (2004), s.105.

⁹⁵ Bkz. Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*. Çev.: Lale Arslan, Kabalcı y., İstanbul, 2003, s.269.

⁹⁶ Bkz. Işık, "Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Buna Bağlı Kültler", s. 105.

⁹⁷ Bkz. Işık, a.g.m., s. 106.

Ağacın, her baharda tekrar canlanması sebebiyle, onun bizzat yaşamın taşıyıcısı olduğu düşünülmüş ve bu inanışın bir sonucu olarak, insan hayatıyla ağaç arasında bir bağ kurulmuştur. Çok eskilere dayanan bu inancın bir sonucu olarak Ögeday ve Kubilay Han'ın kendileri için bir ağaç diktirdikleri ve bu ağaçlara da asla dokunulmamasını emrettikleri ifade edilmektedir.⁹⁸ Bu anlamda, ağacın kişide bıraktığı etkisiyle olsa gerek, Türk ve Moğol halklarında mezarların ağaç altına yapıldığı, yine mezarların baş veya ayaklarına ağaç dikildiği etnograflar tarafından tespit edilmiştir.⁹⁹

Dünden bugüne Anadolu da, daha çok iri ağaçlar ve bunlardan da çam ve benzeri cinsten olanların kutsal sayıldığı görülmektedir. Araştırmalara göre de bütün Altay kavimlerinde en çok çam ve kayın ağacı kutsal kabul edilmekte, bunlardan sonra da çınar ve selvi ağacı gelmektedir.¹⁰⁰ Buryatlar, Çeremişler, Yakutlar, Kazaklar, Başkurtlar ve Kırgızlar ulu bir yapı gibi telakki edilen arazide boy göstermiş, kayın, çam, selvi ve çınar ağaçlarına adaklar adamakta, kurbanlar kesmekte ve kendilerine göre dini törenlerle onlardan dileklerde bulunmaktaydılar. Bu bağlamda ağaçlar kuruyup, çürüseler hatta yok olsalar bile kutsal kabul edilen ağaçlara nezirler ve kurbanlar sunulmaya devam edilmiştir.¹⁰¹

Ağacın kutsal kabul edilmesi, esasında dünyanın birçok bölgesinde rastlanan yaygın bir inançtır. Araştırmalara göre insanlık tarihinin ilk zamanlarından beri, ağaç kültürünün birçok toplumda, farklı biçimlerle kendini gösterdiği bilinmektedir. Ağacın, gökyüzüne kadar olan dal ve yaprakları, göğe doğru dik bir tarzda uzanan gövdesi, yerin dibine kadar inan kökleri ile beraber mevsimden mevsime renk değiştirmesi gibi birçok özelliği sebebiyle, insanın bunları dini yorumlar çerçevesinde değerlendirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda ağaç, yaşamın ve sonsuzluğun bir yansıması olarak kabul edilmiştir.¹⁰² Bununla beraber, ağacın maddi varlığının dışında, temsil ettiği düşünülen gücün bir neticesi olarak, kutsallık kazandığı veya kutsal kabul edildiği de söylenebilir.¹⁰³ Şu kadar varki çeşitli türden ağaçların, birçok halk tarafından kutsal

⁹⁸ Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşî Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1983, s. 88.

⁹⁹ Bkz. Ocak, *Bektaşî Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, s. 88.

¹⁰⁰ Bkz. Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yay. Ankara, 1986, S. 13.

¹⁰¹ Bkz. Ocak, a.g.e., s. 87-88.

¹⁰² Bkz. Işık, "Türkler de ağaçla ilgili inanışlar ve bunlara bağlı kültürler", s. 95.

¹⁰³ Bkz. Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, Trc. M. Ali Kılıçbay, Ankara, 1991, s. 127-128.

kabul edildiği, hatta çoğunlukla meyvesi olmayan ve yaşlı kabul edilebilecek ulu ağaçların takdis edildiği görülmektedir.¹⁰⁴

Bolu yöresinde; kırsal arazide tek başına yetişmiş olan çam ağaçları kutsal ağaç anlayışına örnek teşkil etmektedir. Tek başına ve genellikle bir tepede bulunan bu ağaçlar bir bakıma görüntüsüyle ululuk kazanmıştır. Hâlbuki ormanda aynı türden olan çam ağaçlarına hiçbir şekilde kutsallık atfedilmemekte, hatta kesilip odun veya kereste olarak kullanılması uygun görülmektedir. Yörede çam ağacının kutsallığı, özellikle Gerede ilçesinde yaygındır. Ağacın kutsallığı; ona tapınmak amaçlı değil, ağaçtan tezahür eden, onun ima ettiği bir güçten ötürü ona duyulan bir hürmet olarak düşünülür. Yani başka bir ifadeyle söz konusu durum ağacın kendisinden ziyade, onun arkasında var olduğu düşünülen birtakım gizli, ruhani varlıklara karşı gösterilen bir saygı niteliğindedir.¹⁰⁵

Bölgede, kırsal alanda yetişmiş olan çam ağaçlarına ululuk atfedilmiş, kutsallık yüklenmiş; “dede çamı” olarak dillendirilmiştir. Tek başına bulunması, bir tepede konumlanması ve böylece uzun yıllar yaşaması efsaneleri de beraberinde getirmiştir. Davutbeyli Köyü’nün kuzeyinde bulunan yamaçta da böyle bir “dede çamı” efsanesi bulunmaktadır. Söz konusu çam ağacı, efsaneye göre içinde “dede” (yaşlı piri fani) bulunan bir ağaçtır. Bu Dede’nin az ilerisinde akan ırmaktan abdest alıp, tekrar çamın içine gizlendiği anlatılmaktadır. Hatta çamın odununu ve kozalağını almaya çalışan iki kişiyi karşıdaki dağa fırlattığı da söylenmektedir. Nitekim fırlatılan yerde de iki adet mezarın bulunması efsaneyi inanılır hale getirmiştir. O günden bugüne kozalağı, odunu veya herhangi bir parçasının alınmasından korkulmuştur. Yoksa “dede çamının” kendilerini fırlatacağına inanılmıştır.¹⁰⁶ Nesiller boyunca da bu hikâyenin anlatılması olayın efsaneleşmesini beraberinde getirmiştir. Benzer hikâyelerle yörenin birçok kesiminde görülen ağaca kutsallık yükleme inancı halen varlığını devam ettirmektedir. Buna rağmen eski dönemlerde ki gibi, ağaca kurban kesme, adak adama vb. inançlar artık görülmemektedir.

¹⁰⁴ Bkz. Ocak, a.g.e., s. 88.

¹⁰⁵ Bkz. Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2004, s. 25.

¹⁰⁶ K.K. Akkız Şahin, 63-63 yaşlarında, Gerede İlçesinin Kandak Köyünden, Ev Hanımı.

1.2.1.2. Kurt Ağzı Bağlama

Kurtağzı bağlama hayvanlar dağda, yaylada, kırdada veya arazide kaybolduğunda, kurdun bu hayvanları parçalamaması için inanç gereği bu işi bilen ve okuma işi yapan bir kişiye yaptırılan bir tür uygulamadır.¹⁰⁷ Ülkemizde hemen hemen her bölgede karşımıza çıkan “kurt ağzı bağlama” inancı; farklı veya benzer uygulamalarla, eskiden beri kırsal alanlarda karşılaşılan yaygın bir halk inancıdır.

Yakın zamana kadar devam eden bu inancı elli yaşının üzerinde olan herkes bilir. Araştırmalara göre Orta Asya Türklerinde de görülen kurt ağzı bağlama, eski bir Türk kültürü olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁸ Bu inanç, Türklerin Anadolu’da da hayvancılıkla uğraşmaları nedeniyle süregelen bir uygulama olmuştur.

Şu hikâye bunu doğrular niteliktedir:

“Eski Türkler sürünün bir kısmını kurdun rızkı olarak ayırırlarmış. İnanışa göre: yaratılıştan Allah tüm varlıkların rızkını ayırmış, kurdun hakkını ise unutmuştur. Kurt Allah’a ben nereden geçimimi sağlayacağım diye sual edince; Allah, “sende kullarımdan geçimini sağlayacaksın” demiş ve kurdu Yörüklerin peşine takmıştır. O günden beri kurda ne zaman yaylaya çıkacaksın diye sorduklarında; kurt, Yörük emmilerime bağlı diye cevap verirmiş.”¹⁰⁹

Muska yazma, dua okuyarak ip bağlama veya bıçak ağzı kapama gibi yöntemlerle yapılan kurtağzı bağlama uygulaması İran Türklerinde ve Kaşkay Türklerinde de görülmektedir. Kaşkay Türklerinde Felak ve Nas Sureleri üçer defa okunmak üzere tekrarlanır ve her seferinde çakıya (genelde köylerde kullanılan bir tür bıçak) üflenir. Sonra çakı kapatılarak, kurdun ağzı bağlanmış olur. “Bu bıçak ile kurdun ağzı da bağlandı denilir.”¹¹⁰

Kırsal kesimde yaşayan köylüler, tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamışlardır. Büyük ve küçükbaş hayvanlarını hastalıklara, hırsızlara, yırtıcı hayvanlara karşı korumak için bazı önlemler almışlardır. Şimdilerde hastalık için veterinerlere başvurulurken, eski zamanlarda köyün okuma işi yapan, ocak adı verilen ailelere okutmuşlardır. Hırsızlara karşı köpek beslemişler, kapılara asma kilitler takmışlar, süngüler vurmüşlerdir. Yırtıcı hayvanlara, özellikle de kurtlara karşı önlem

¹⁰⁷ Bkz. Yaşar Kalafat, “Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnancı”, *Erciyes Ü. SBE. Dergisi*, S. 20, 2006/1, s. 270.

¹⁰⁸ Necati Demir, “Karadeniz Bölgesinde Kurt Ağzı Bağlama”, <http://www.necatidemir.net/images/demir/bkosem/kurtagzibaglama.pdf> (05.02.2015).

¹⁰⁹ Demir, a.g.m., s. 2.

¹¹⁰ Bkz. Kalafat, a.g.m., s. 271.

almak ise oldukça zor olmuştur. Çünkü hayvan sürüleri meralarda çok geniş bir alana yayılarak otlamaktaydılar. Bunun yanı sıra hayvanları korumak, gözetmekle görevli çoban köpekleri, bunca geniş alana tesir edemedikleri gibi, bazen de kurtlara güçleri yetmemekteydi.¹¹¹

İnsanoğlu gücünü aşan bu kurt istilasına karşı farklı farklı çözümler aramıştır. Sonunda kurdun ağzını bağlayarak bu durumdan kurtulmayı düşünmüştür. Bunun için de manevi bir güçten yardım almayı ön görmüş, kurtağzı bağlama uygulaması ve inancı böylece teşekkül etmiştir. Neticede etkili gördükleri hocaların, dedelerin, yaşlıların yanına giderek; kimi muska yazdırmış, kimi de bıçağın ağzını kapatarak kurtların ağzını kapattığını varsaymıştır.¹¹²

Örneğin; Artvin ve çevresinde gece vakti sahipsiz olarak merada kalan hayvanları kurttan korumak üzere Tîn Suresi üç kez “Euzü-Besmele” çekilerek nefes almadan okunur. Bir bıçağın ağzı kapatılarak veya şal ipliğe düğüm vurularak kurdun ağzı bağlanır.¹¹³ Çanakkale civarında ise kurtların ağzının bağlanması için Kureyş Suresi tersten okunur. “Ters” motifinin bu uygulama da yer alması ile kurdun ağzının bağlanması arasında bir bağlantı kurulduğu ifade edilir.¹¹⁴ Isparta Eğirdir’de hayvanlarını kaybeden kimse kurdun ağzını bağlatmak üzere köyde ağzı dualı diye anılan zata gider. Bağlama işinde bağlayıcı sapından açılır-kapanır bir çakı kullanır. Çakıyı eline alıp, üç kez dua okur ve üfler. Sonra da bıçağı sapına doğru kapatırken; “Kurtağzını kapa, yolun olsun sapa, bıçağımı yağladım, kurtağzı kapadım.” diyerek bıçağı kapar. Ertesi gün hayvanın bulunacağına inanılır.¹¹⁵ Kurtağzı bağlama işleminin yapıldığı bir başka yerde Isparta’nın Yalvaç ilçesidir. Kurtağzı bağlayacak olan kimseye köstek denilen bir ip türü verilir. Bu kişi kaybolan hayvanların bulunabilecekleri yerleri ve arazileri sayarak bu ipe düğüm atar. Böylece kurdun ağzı bağlanmış olur.¹¹⁶

Bolu ve yöresinde de kurtağzı; dua, muska veya bıçak kapatılarak bağlanır. Yörede köy sakinlerinden birinin hayvanları uzun süre kaybolduğu zaman, son çare olarak,

¹¹¹ Bkz. Kalafat, a.g.m., s. 273.

¹¹² Bkz. Kalafat, a.g.m., s. 273.

¹¹³ Bkz. Hayrettin Tokdemir, “Artvin Yöresi Folkloru”, Ankara, 1993, s. 262.

¹¹⁴ Bkz. Kalafat, a.g.m., s. 275.

¹¹⁵ Bkz. Ayşe Akkaya, “Eğirdir de Kültür Değişmesi”, Eskişehir, 1997, s. 25.

¹¹⁶ Isparta Valiliği, Isparta’nın Folklorik Yapısı, 1998, Isparta, [Akt. Yaşar Kalafat, “Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnanıcı”, s. 275].

kurtağzı bağlama inancına başvurulur. Bunun için köyün belli (bu konuda yetkin, kendini kanıtlamış) kişilerine gidilir. Ağzı dualı diye tabir edilen bu kişi İhlâs ve Fatiha Surelerini okuyarak ipliğe düğüm atar. Kurdun ağzı bağlanacağı zaman hayvanlar hangi bölgede kaybolmuşsa, orası çerçeve içine alınarak, bu yerlere hayali olarak ip üzerinde düğüm atılır. Belirlenen bölgeler düğüm atılarak üflenir ve kurdun veya sürüsünün oradan geçmemesi sağlanmış olur.¹¹⁷ Bu düğüm hayvanlar bulununcaya kadar çözülmez. Bulunduktan sonra da hemen çözülmesi gerektiğine, yoksa kurdun aç kalacağına ve günaha girileceğine inanılır.

Bölgede bu inancın oluşmasına dair gerekçe şöyle anlatılmaktadır: Hz. Muhammet Medine'ye hicret ederken Yasin 36/9'u okuyarak, eline aldığı bir avuç kumu müşriklerin üzerine serpmiş ve aralarından geçip gitmiştir. Daha sonra ki asırlarda da aynı ayet okunarak şerrinden emin olunmak istenen kimselere üflenerek bir adet haline getirilmiştir. Ayeti kerimenin okunması ile korunmanın hâsıl olduğu beyan edilmiştir. Zamanla bu ayet hayvanların korunması için de okunur hale gelmiştir. Böylelikle kurtağzı bağlama uygulaması ortaya çıkmış, köyün büyükleri hayvanlar kayb olduğu zaman, bu ayet ile kurdun ağzını bağlamış, hayvanları koruduklarına inanmışlardır.¹¹⁸

Bu inanca göre; söz konusu ayet ile ağzı bağlanan kurt/lar sabah geri açmak kaydıyla serbest bırakılır. Kurdun ağzı bağlanırken ayet yanlış okunulmamalı, aksi halde tesirinin olmayacağı kabul edilmektedir. Bu sebeple varsa hafız birisi; yoksa köyün en bilgini, okumuş, mürekkep yalamış bir insana okutulmalıdır. Sabah olup hayvanlar bulunduğu kurdun ağzının açılmaması, kurdun da aç kalmasına sebep olacağı için günah sayılmaktadır. Bunun için mutlaka düğüm atarak kurdun ağzını bağlayan kimse, sabah olduğunda o düğümleri çözmelidir.¹¹⁹

Arazi şartlarının hayvancılığa elverişli olması nedeniyle daha çok hayvancılıkla geçim sağlanan Bolu ve yöresinde, bu inanç asırlar boyu devam etmiş, küçük ve büyük baş hayvanlar bu uygulama sayesinde korunabildiğine inanılmıştır.

¹¹⁷ K.k. Kemal Aydoğan, 68-68 yaşlarında, Gerede'nin Davutbeyli Köyünden, Emekli Çiftçi.

¹¹⁸ K.k. Kemal Aydoğan

¹¹⁹ K.k. Yusuf Şimşek, 28-28 yaşlarında, Gerede'nin Macarlar Köyünden, Tüccar.

1.2.1.3. Muska

Muska, bazı hastalık ve afetlerden koruduğuna ya da bunları giderdiğine inanılarak üstte taşınan, suda eritilerek içilen veya yakılıp tütsülen yazılı kâğıda verilen isimdir.¹²⁰ Çaresizliğin sonucu üzerine inşa edilen fal, büyü ve muska gibi uygulamaların, Anadolu'nun en eski dönemlerinden beri var olduğu ve halk arasında önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Anadolu insanı tarihte birçok kez dilini, dinini, devlet yönetimini değiştirmesine karşın dindarlık ve devlete bağlılığını hiç değiştirmemiştir. Hangi dini benimsemişse onun kurallarına harfiyen uymuş, ona sınıksız bağlılık göstermiştir. Aynı şekilde devlet yönetimine de hep bağlı kalan Anadolu insanı için bu tutumlar bir karakter haline gelmiştir. Şu kadar varki saygısından ileri gelen bu karakteristik özellikler bazen başına iş açmıştır. Örneğin; dine bağlılığı, hurafeye bağlanma olasılıklarını da beraberinde getirmiştir. Muska yaptırmak, fal baktırmak, büyü yapmak-yaptırmak ve tılsımlar bunların birkaç örneğidir.¹²¹

Büyü ve muska yazma fiillerinin ilk olarak Hz. Süleyman zamanında ortaya çıktığı bilinmektedir.¹²² Allah Hz. Süleyman zamanında iki melek halk etti: Harut ve Marut.¹²³ Bu iki melek o zamanın insanlarına tılsım ve büyüü öğrettiler. Onlar bu tılsım ve büyüü bir takım lafızlarla yapıyorlar, bazı işaretler kullanıyorlardı. Zamanla bu lafız ve işaretler deri parçalarına, kemiklere vb. şeylere yazılmaya başlandı. Böylece muskaya ilişkin değişik metotlar da yaygın olarak görülmeye başlanmıştır. Kutsal olduğu düşünülen bir takım lafız ve işaretlerin yazıldığı materyaller, zamanla insanların üzerlerinde taşıdığı veya büyü yapılan kimsenin yakınına gömülen birer uygulama haline gelmiştir.¹²⁴ Devam eden süreçte muska, tılsım, büyü; insanların "hayat inançları" olagelmiştir. Anlatının gerçekliğinden başka, tarihsel kaynaklar çerçevesinde, bu tür inanç ve uygulamaların çok eski dönemlerden beri bilindiği anlaşılmaktadır.¹²⁵

¹²⁰ Bkz. İlyas Çelebi, "Muska", *DİA*, c. 31, s. 267.

¹²¹ Bkz. Nilgün Çıblak, "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, 2004, s.27, ss.103-125.

¹²² Bakara, 2/102.

¹²³ "Tutular da Süleyman'ın saltanatı aleyhine, şeytanların kapıldıkları şeylere uydular. Hâlbuki Süleyman kâfir olmamıştı, şeytanlar kâfir olmuşlardı. İnsanlara büyü yapmasını ve Babil'deki Harut, Marut adlı iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı. O iki melek, hiçbir kimseye biz, ancak ve ancak Allah tarafından bir sınamayız, sakın kâfir olma demeden bir şey öğretmiyordu. Onlardan, karyyla kocanın arasını açan şeyleri öğreniyorlardı. Öğrenenler de Allah'ın izni olmaksızın hiçbir kimseye zarar veremezlerdi. Kendilerine zarar verecek, fakat hiçbir faydası olmayacak şeyleri öğrenmekteydiler. And olsun ki bu bilgiyi satın alanın ahiretten nasibi yoktur, bunu iyice bilmişlerdi de. Fakat bir de canları pahasına satın aldıkları o şeyin ne pis şey olduğunu bilselerdi." (Bakara, 2/102).

¹²⁴ Bkz. İlyas Çelebi, "Rukye", *DİA*, c. 35, s. 219.

¹²⁵ Bkz. Ali Parlak, "Esbâb-ı Nuzûl Bağlamında Hârût ve Mârût Kıssasının Mahiyet Analizi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55:1, 2014, ss.1-15; Muhammed Ahmed Halefullâh, *Kur'an'da Anlatım Sanatı*. Terc. Şaban Karataş, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002, s. 45.

İnsanın, kendisi üzerinde kötü etkiler bırakan hastalıkları tedavi etmek adına birçok pratiğe ilk zamanlardan beri başvurduğu bilinmektedir. Bunlardan bazıları, bitkilerden ilaç üretmek, yatırlara adak adamak, bir ocaklı ile görüşmek¹²⁶ veya muska yazmak olarak tezahür etmektedir. Şu bir gerçekki geleneksel Anadolu halk hekimliği¹²⁷ kaynakları arasında muskanın ayrı bir yeri vardır. Türkler tarih boyunca muska ve tılsımların tesirine inanmışlardır. Onlar arasında muska; hamâyül, nüsha, bâzûbend, yafta, hamî, hırz gibi isimlerle anılmıştır.¹²⁸ Bunlardan amaç bir takım insanlara karşı iyi veya kötü niyetlerin hayata geçirilmesidir. Bu muskaların hastalığa iyi geldiğine veya uğur getirdiklerine inanılmaktadır.¹²⁹ Bu nedenle Türkler uğur saydıkları nesnelere boyunlarına asarlar veya yanlarında taşırlar. Bu nesne taş veya ağaç parçası olabileceği gibi bir hayvanın dişi veya kemiği de olabilmektedir. Türkmenler muska veya benzeri materyalleri genelde nazardan korunmak için kullanmışlar, bunun haricinde göze görünmez kaza ve belalardan korunmak ile birlikte muhabbeti artırmak ve cesaret vermek için de kullanmışlardır.¹³⁰ Bununla beraber ne niyetle muska yazılırsa veya yazdırılırsa ona da tesir ettiği kabul edilmektedir.¹³¹ Ayrıca zehirden ve kötü büyüden korunmak için farklı işaretlerle yazılmış muskalar da olduğu bilinmektedir.¹³²

Söz konusu adet dünyanın birçok yerinde bulunmaktadır. Örneğin; Romalılar olumsuz buhranlardan, hastalıklardan, kötülüklerden korunmak için tılsımlarla muska yaptırıp bunları üzerlerinde taşıdıkları nakledilmektedir.¹³³ Türkmenistan’da kırsal kesimde yerleşik olan halkın çobanlık yapan veya avcılık yapan kesimi “dağdan” ağacından muska yaptırmaktadırlar. Devetüyünden karmaşık gözüken bir ip veya şekil olarak yılanı benzeten bir ip yapılarak evin kapısına asılmaktadır.¹³⁴ Bu eylemin o evi

¹²⁶ Çalışmanın içerisinde de yer alan “ocak aile” inanişına göre tedavi için, kendisinde manevi güçlerin bulunduğu kabul edilen aile fertlerinden birisi ile görüşmek, ona ocak külü okutmak. “Ocaklı” demek ise, o haneden herhangi birine karşı halkın kullandığı başka bir tabirdir.

¹²⁷ Halk Hekimliği; hastalıklar ve sağlık hakkındaki inanç, tutum ve davranışlar şeklinde tanımlanabildiği gibi, toplumların inanç, gelenek ve değer sistemleri ile ilgili tıbbi uygulamalar olarak, bazı antropologlar tarafından da “ev tedavisi” olarak ifade edilmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Sevgi, ŞAR “Anadolu’da Halk Hekimliği Uygulamaları.” *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History* 13/2 (2005), ss. 131-136.

¹²⁸ Bkz. Çelebi, “Muska”, s. 267.

¹²⁹ Bkz. Çelebi, “Rukye”, s. 219.

¹³⁰ Muskalar genellikle büyüün bozulması, iki kişi arasında muhabbet sağlanması, eşleri birbirine ısındırma veya soğutma, kısmetin açılması; sebebi belirsiz korku, baş ve karın ağrısı, sara gibi hastalıkların tedavisi; kıymetli şeylerin çalınmaktan korunması, yitkilerin bulunması; zararlı hayvanlardan, eşkıya ve zorbalardan korunma, ziraat ve ticaretin hareketlendirilmesi gibi amaçlarla yapılır. Muskanın nazara karşı korunmak için takılması da söz konusudur. Daha geniş bilgi için bkz. İlyas Çelebi, “Muska”, *DİA*, s. 267-269.

¹³¹ Bkz. Hakan Yekbaş, “Klasik Türk Şiirinde Bazı Halk İnanışları”, *Fırat ü. SBE. Dergisi*, 2001, c.20 s.1 s.166.

¹³² Bkz. Durmuş Tatlılıoğlu, “Türkmen İnanışları (H. İnanışları)”, *Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fak. Dergisi* S. 4, 2000, ss. 161-163.

¹³³ Bkz. Kürşat Demirci, “Muska”, *DİA*, c. 31, s. 266.

¹³⁴ Bkz. Çelebi, “Muska”, s. 267.

ve o hanede yaşayanları koruyacağına inanılmaktadır. Yine korkuya bağlı olarak, korunmak amaçlı karmaşık işaretlerle yazılmış muskalar taşınmaktadır. Yine eski Mısır ve daha öncesi kavimlerde muska ve tılsımlar hayatın bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Araplar ise muskaya “rukya” demektedirler. Bazı bölgelerde de “hamail” denilmektedir. Aslı ise “nüsha”dır. Türkçeye “muska” olarak geçmiştir.¹³⁵

Bolu yöresine ait muska anlayışı da benzer bir yapı arz eder. Bölgede yerel halk daha çok nazardan korunmak için muska taşımaktadır. Nazar değdiği inanılan çocuk, genç kız ve erkek (uzun boylu, göze hitap eden gençler) için çok kullanılan bir adettir. Fakat bu konu-komşuya pek duyurulmaz, gizli tutulur. Sebep olarak da muska yazılan çocuğun tüm yaşamı boyunca hasta kabul edileceği düşünülür. Bundan başka farklı sebep ve niyetler için de muska yazdırıldığı bir vakıdır. Sevilmeyen insanlara zarar vermek niyetiyle muskalar yazılmaktadır. Özellikle de kısmet bağlamak veya açmak amaçlı yazılan muskalara çokça rastlanmaktadır.¹³⁶ Bu bağlamda şu hikâyeye dikkat çekicidir: “Köyümüzde yaşının ilerlemesine rağmen bir türlü evlenemeyen bir genç vardı. Kime gittilerse, kime dünür oldularsa olmadı. Hep kız istemiyor gibi olumsuz cevaplar geliyordu. Hâlbuki o dürüst, terbiyeli, büyüklerine karşı saygılı, edepli bir çocuktur. En çok olur diye beklediği yerden bile olmaz cevabı gelmişti. Köyün yaşlıları bu işte bir hal var dediler. Okuma işi yapan bir hocaya sorulduğunda çocuğun kısmetinin bağlandığını ve bunun bir muska ile yapıldığını söyledi. Sonuçta o hocanın bazı özel dualar ve işaretlerle tersine bir muska hazırlaması ile düğüm çözüldü. Sonra çocuk kısa sürede nişanlandı ve evlendi. Evlendiği kadının biraz uzaktan olması da bahane edilerek; ‘demek ki kısmeti buralardan değildi, kısmeti kalkmamıştı’ denilip olay kapatıldı.”¹³⁷

Yöre halkının inançlarından birisi de bazı cisim ve eşyada uğur veya uğursuzluk olduğudur. Uğurlu gördüğü nesneyi boynuna asar veya yanında taşır. Bu nesne taş veya bir ağaç parçası¹³⁸, keçi boynuzu¹³⁹, herhangi bir bitki yaprağı¹⁴⁰, kartal tırnağı vs. olabilmektedir. Bu muska veya benzeri koruyucuların görünmez kaza ve belalardan, bir

¹³⁵ Bkz. Demirci, “Muska”, s. 266.

¹³⁶ K.K. Hacı Sefer Öztürk, 76-76 Yaşlarında, Gerede'nin Sarıoğlu Köyünden, Emekli İmam.

¹³⁷ K.K. Hacer İleriok, 35-35 Yaşlarında, Bolu'dan Evli, İki Çocuk Annesi.

¹³⁸ Bölgede “kara ağaç” adıyla bilinen bir tür çalı yetişmektedir. Tam bir sebebi olmamakla beraber sorulduğunda, bu ağacın sert bir yapısı olduğu, dayanıklı olduğu, eğilip bükülmediği söylenmektedir. Yöre halkı da bu bağlamda yani ağacın sert olmasına binaen kendilerini nazardan koruyacağına inanmaktadırlar.

¹³⁹ Hayvan kesildikten sonra kurutulan kafatasından ayrılan boynuzlar genelde evlerin çatısından sarkan bölümlerine asılır. Bu şekilde o eve ve o evde yaşayanlara göz değmeyeceğine inanılır.

¹⁴⁰ Kara ağaç yaprağı veya hurma çekirdeği.

takım hastalıklardan en önemlisi de nazardan insanı esirgediğine inanılmaktadır. Ayrıca muskanın sağlıkta, sevgi/aşk ilişkilerinde, ev işlerinde ve cesaretli olmak için de kullanıldığını söyleyenler¹⁴¹ vardır. Yine muskayı taşıyan kimsenin “varsa huysuz sayılan davranışları ortadan kalkıyor, zekâsı kabiliyeti artıyor, aile ve komşu ilişkileri düzene giriyor, sevgi bağları artıyor”¹⁴² vb. inançlarda görülebilen halk inançlarıdır.¹⁴³

Bölgede yapılan çalışmalarda, muskanın içine Arapça bazı duaların¹⁴⁴ yazıldığı görülmüştür. Burada muskalar kâğıt, kumaş veya ağaçtan olabilmektedir. Muskaların içine kömür veya tuzda konulabilmektedir. Sebebi ise kömürün ateşe tuzun beyazlığa, berraklığa işaret etmesidir. Kömür ateşinin, kötü ruhlardan insanı koruyacağına, tuzla da geleceğin ak, yolun aydınlık olacağına inanılır.¹⁴⁵ Çeşitli dualarla bezendikten sonra üçgen şekline getirilip, iki kat olacak halde bir naylon veya deri parçasına sarılmakla tamamlanan muska, temiz bir kılıf içersinde elbiselerin omuz kısmına dikilir ya da koyunda taşınır.¹⁴⁶ Yatma esnasında ise yastığın başucuna konulduğu da rivayet edilir. Anket bağlamında görüşülen bazı kimselere göre ise, muskanın vücudun üst ve sağa yakın kısmında taşınması gerekir. Diğer taraftan muskayı tertip eden zata (genelde köyün yaşı ilerlemiş olan imamı) veya muska yapmakla meşgul olan (halk arasında kalem tutmuş veya kâğıt yalamış olarak bilinir) kimseye hediye kapsamında bir miktar para verilmektedir. Bu eskiden buğday, arpa, un vb tahıl maddeleri veya yumurta, süt, yoğurt gibi hayvansal ürünler vermekle sağlanmıştır.¹⁴⁷

1.2.1.4. Baykuşun Uğursuzluğu

Doğayla hep içli-dışlı olan, hayatın çoğu bölümünde doğada yaşamış ve bundan haz duymuş olan insanoğlu, yeryüzünü paylaştığı hayvanlara; onların türlerine, kabiliyetlerine, davranış ve seslerine göre farklı anlamlar yüklemiştir. Sülük gibi yapışkan, arı gibi çalışkan, aslan gibi çocuk vs. şeklinde benzetmeler yapmıştır. Yine

¹⁴¹ K.k. Ayşe Şafak, 58-58 yaşlarında, Dörtdivan İlçesinin, Tatlar köyünden, Ev hanımı.

¹⁴² K.k. İbrahim Yaman, 55-55 yaşlarında, Aöl. Mezunu, Dörtdivan İlçesinin Cemaller Köyünden, Serbest Meslek Sahibi; Kemal Yılmaz, 25-25 yaşlarında, Aöf İlahiyat Ön Lisans Mezunu, Dörtdivan İlçesinin Bayramlar Köyünden, İşsiz; Muharrem Bayram, 24-24 yaşlarında, Aöl. Mezunu, Mudurnu İlçesinin Örencik Köyünden, İşsiz; Cihat Taş, 66-66 yaşlarında, İlkokul Mezunu, Mengen İlçesinin Emirler Köyünden, Emekli Çiftçi.

¹⁴³ Bkz. Tatlıhoğlu, “Türkmen İrımları (H. İnançları)”, ss. 161-162.

¹⁴⁴ Nazar Ayeti, Fatiha, İhlâs, Felak ve Nas Sureleri Genelde Bilinenlerdir.

¹⁴⁵ Bkz. Çıblak, “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnançları Ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, s.115, ss. 103-125.

¹⁴⁶ Bkz. Demirci, “Muska”, s. 266.

¹⁴⁷ K.K. Hatice Erbaş, 73-73 yaşlarında, 2 Yıl Okula Gitmiş, Gerede'nin Salur Köyü Halkından Bir Ev Hanımı, Ali Turkin, 73-73 yaşlarında, İlkokul Mezunu, Havullar Köyü Halkından, Süleyman Yılmaz, 29-29 yaşlarında, Ön Lisans Mezunu, Samat Köyünden, Memur.

baykuşu ölüm habercisi, kartalı saltanat simgesi, güvercini postacı yapan şey, insanların yorumları ve bu hayvanlara atfettikleri anlamlardır. Herhangi bir işte veya meslekte ustalашmış kimselere de çakal veya çaylak denilmesi bunun başka bir örneğidir.¹⁴⁸

Anadolu'da baykuşun uğursuzluğu inancı yoğun olarak görölmektedir. Esasen baykuş gece karanlığında avlanan, fazla ortalıkta görölmeyen zararsız bir kuştur. Baş kısmı büyük ve oldukça tüylüdür. Kuyrukları kısa olmasına karşın kanatları uzundur. Gözleri iri fakat hareketsiz gibi görönmektedir. Ağaçlık, ormanlık, bataklık ve yıkıntı, virane olmuş yerlerde yaşarlar. Halkın onları uğursuz kabul etmesi birazda bu yüzden olsa gerektir.¹⁴⁹ Ülkemizde alaca baykuş ve kır baykuşu en çok bulunan türlerdir. Kır baykuşu kırsal kesimde özellikle de yıkılmış, terk edilmiş köylerde rastlanan bir türdür. Baykuşun özellikle kırsal kesimde yaşayan insanlarla karmaşık bir bağı vardır. Bunun için ona birçok ad takılmış: kimi zaman altın baş, cönk kuşu, devletli kuş, dövlet kuşu, ulu kuş denilmiş; kimi zaman da körboğa, kör kuş, uğu kuşu, uğursuz kuş denilmiştir.¹⁵⁰ Batıl ülkelerde baykuşlar ormandaki bilge hayvan olarak düşünölmesine rağmen ülkemizde yaygın olarak uğursuz diye nitelendirilirler. Bir evin yakınında baykuş ötmesinin o evden birinin öleceğine işaret ettiğine inanılır. Bu nedenle çok sevilmez, göröldüğünde taşlanır hatta öldürölmeye çalışılır.¹⁵¹

Baykuşun uğursuz olduğuna dair her türlü inançta her zaman şeytan ve ölüm vardır. Babilliler gecenin sessizliğinde çığlık atar gibi öten baykuşun sesinin, çocuğunu doğururken ölen bir annenin çığlıklarını yansıttığına inanıyorlardı. Eski Mısırlılar da baykuşu ölüm kuşu olarak niteliyorlardı. Tarihi kalıntılardaki hiyeroglif kabartmalarda baykuş, hep karanlığı, sessizliği ve ölümü temsil eden bir sembol olarak işlenmiştir. Yunanlılar ise baykuşun bilge bakışlarından etkilenip onu zafer müjdecisi sayarak, paralarının arka yüzüne resmediyorlardı. Romalılar, Mısırlılar ve Babillilerin görüşlerini benimseyip baykuşu uğursuzluk sembolü olarak işlemişlerdir. Hatta daha da ileri giderek uğursuzluk saydıkları bu kuşları yakıp, küllerini nehre savuruyorlardı.

¹⁴⁸ Bkz. Hikmet Tanyu, "Dini Folklor Veya Manevi Halk İnançları", *A.Ü.İ.F.D.* c. XX, Ankara, 1980, s. 123.

¹⁴⁹ Bkz. Mustafa Sever, "Türk Mitolojisinde Kuşlar", *Milli Folklor Üç Aylık Uluslar Arası Halkbilimi Dergisi*, c. 6/42, 1999, s. 83.

¹⁵⁰ Bkz. Kürşat Demirci, "Hayvan", *DİA*, c.17, s. 84.

¹⁵¹ Bkz. İsmet Zeki Eyüpoğlu, *Anadolu İnançları Anadolu Üçlemesi 1*, Toplumsal Dönüşüm Yay. Ankara 1987, s. 119.

Romalılara göre baykuş ölümler diyarından geliyordu ve yakın bir ölümün habercisiydi. Rivayete göre Sezar'ın ölümünden az önce de baykuş çığlıkları duyulmuştu.¹⁵²

Romalılar batıya doğru ilerlerken bu inançları da beraberlerinde götürmüşlerdi. Aslında daha önce etkilenip benimsedikleri Babil ve Mısırlıların muhayyilesinden kalmaydı ve bunları Avrupa'ya taşımışlardı. Bundan dolayı günümüz Avrupa'sındaki birçok folklorik inancın kökünde de bu inanışlar yerini almıştır. Babilliler ve Mısırlılar için baykuş; nasıl bir uğursuz yaratıksa, şeytan ve ölüm nasıl geceleri ortaya çıkıyorsa Avrupa kültüründe de öyledir.¹⁵³

Birçok halk inanışının yaygın olarak görüldüğü Bolu ve yöresinde de baykuşlar uğursuz kabul edilir. Baykuşun olduğu yerin viranelik olabileceğine inanılır. Gören kimsenin başına bir şey geleceğine yorulur. Çoğu zaman ölüm habercisi kabul edilir ve evlerden uzak tutulmaya çalışılır. Bir evin bacasına baykuş konmuşsa o evden ölü çıkacağına inanılır. Köylerde neslinin tükeneneğine bakılmaksızın avcılar tarafından öldürülür. Sevimsiz, koca göz, koca surat gibi isimlerle anılır.¹⁵⁴

Bununla beraber baykuşun insanları olumsuz yönde etkileyen üç özelliği vardır: geceleri dolaşması, insan çığlığını andıran ötüşü ve son derece sessiz uçuşu. İnsanların gecedan ve karanlıktan korkması diğer birçok canlı türüne göre gece görüş yeteneklerinin sınırlı olmasından dolayıdır. Geceleri avlanmaya çıkan hayvanlar ve duydukları bir takım sesler onlardaki bilinmeyene karşı olan korkuyu daha da artırır hale gelmiştir. Baykuşların kanatlarındaki telekler kadife gibi yumuşacık tüylerle kaplı olduğundan uçarken, kartal, atmaca gibi sesler çıkartmazlar. Birçok canlı türü ancak çok yakınına geldiğinde onun farkına varabilir. İnsanın bu tür hayvanların her an her yerde ortaya çıkabileceği duygusuyla huzursuz olduğu vakidir.¹⁵⁵ Bu bağlamda bölgede de "baykuşun uğursuzluğu" inancı oldukça yaygındır. Özellikle köylerde baykuş ölümün habercisi olarak anılır.¹⁵⁶ Şu hikâyeye, bu inanışa ışık tutacak niteliktedir: "Geçen sene

¹⁵² Bkz. Sevdâ Gülakan Kaman, "Baykuş Kelimesi Ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine", *Uluslararası Türk Dilleri, Edebiyat Ve Tarih Dönemi Süreli Yayınlar*, c. 10/8, 2015, ss. 138-154.

¹⁵³ Bkz. Gülakan Kaman, a.g.m., s. 138-154.

¹⁵⁴ K.k. Ahmet Yılmaz, 67-67 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Havcılar Köyü Sakinlerinden Emekli Çiftçi; Mustafa Ekici, 73-73 Yaşlarında, Ortaokul Mezunu, Gerede'nin Enseliler Köyü Sakinlerinden, Emekli; Ramazan Uyumaz 58-58 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Asmaca Köyü Sakinlerinden, Çiftçi; Dilber Uyumaz, 83-83 Yaşlarında, Okur- Yazarlığı Yok, Gerede'nin Asmaca Köyünden, Ev Hanımı.

¹⁵⁵ Bkz. Funda Toprak, "Çağatay Şiirinde Vahşi Hayvanlar ve Yırtıcı Kuşlar", *Uluslararası Türk Dilleri, Edebiyat Ve Tarih Dönemi Süreli Yayınlar*, c. 8/9, 2013, ss. 105-124.

¹⁵⁶ Bkz. Toprak, "Çağatay Şiirinde Vahşi Hayvanlar ve Yırtıcı Kuşlar" ss. 105-124.

sonbahar dönemi akşamdan sonra halamlara gitmiştim. Yemek yedik ve çay içtik. Biraz muhabbetten sonra müsaade istedim. Geç olmuştu. Saat 12'ye geliyordu, yanlış hatırlamıyorsam. Geri dönüş yolu beş kilometre ve bir ormanın içinden geçiyordu. Tam ormandan geçerken yolda bir şey olduğunu gördüm. Yaklaştığımda baykuş olduğunu fark ettim. Arabanın ışıkları gözlerini almış olacak hiç kıpırdamadan öylece yolun ortasında duruyordu. Ben de durdum. Kapıyı açıp inmeye kalkıştığımda ise uçarak uzaklaştı. Ben de yoluma devam ettim. Orman olduğu için hızlıca geçmek isterim oradan hep. Hızlandım, bir dönemeç vardı. Herhalde biraz sert girmiş olacağım ki frene bastım ama araba kaydı ve kenarda ki taşa tamponu vurdum. İndim baktım. Çok bir şey yoktu ama yinede kaza yaptığım için hayıflandım kendi kendime. Daha sonra bunu o gördüğüm baykuşun uğursuzluğuna bağladım. Çünkü o yoldan defalarca geçmeme rağmen daha önce ne bir baykuş görmüştüm, ne de o virajda bir kaza yapmışım.¹⁵⁷ Başka bir anlatım ise şöyledir: “Dört sene önceydi babam hastalandı. Doktora götürdük. Birkaç gün hastanede yattı. Taburcu olup eve geldiğinde daha iyiydi. Babam eve geldikten birkaç gün sonra gece yarısı çığlığa benzer bir ses duydum. Kalktım, yakından geliyor gibiydi. Dışarı baktığımda avlu kapısının üzerinde bir şey gördüm. Dikkatlice baktığımda baykuş olduğunu anladım. O yöne doğru elektrik (fener) tuttuğumda kaçtı. Birkaç gün sonra da babam ağırlaştı ve öldü. Baykuşun ölümün habercisi olduğunu duymuştum. Bu olayla karşılaşınca buna inandım. Baykuş görüldüğünde uğursuzluktur veya ölüm getirir.”¹⁵⁸

1.2.2. Beşerin İnsan Üstü Niteliklerle Algılanması

Halk inançlarının bir kısmı insana, beşer üstü niteliklerin atfedilmesi ile doğmuştur. İnsanoğlu günlük yaşamında etrafında gördüğü her vakıyı kendince değerlendirir. Bunların bazılarını akıl ile idrak edebilir. İdrak edemediği şeyleri ise bir sebebe bağlar. Bu durumda kendi gücünün yetmediği bazı şeyleri bir başkasında gözlemleyebilir.¹⁵⁹ Tam bu noktada, elinde olmadan, ona bir takım insanüstü niteliklerin atfedilmesine sebep olabilir. Aşağıda ele alınacak olguların bu duruma örnek teşkil eder nitelikte olduğu düşünülmektedir.

¹⁵⁷ K.k. Fatih Emre Çolak, 29-29 Yaşlarında, Yeniçağ/Yamanlar Köyünden, Evli, Memur.

¹⁵⁸ K.k. Hamza Gönül, 51-51 yaşlarında, Bolu' da ikamet ediyor, İşçi; Mustafa Yaşar, 22-22 Yaşlarında, Üniversite mezunu, Gerede'nin Macarlar Köyü Halkından, İşsiz.

¹⁵⁹ Bkz. Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan yay., İstanbul, 2010, s. 105.

1.2.2.1. Ocak Aile (ocaklı)

Ateş etrafında teşekkül ettirilen bir takım inançlar, Türklerde ateş ve ocağın kendilerine kutsallık yüklenen bir olgu olduğuna işaret etmektedir. Buma göre ocak genellikle bir evin merkezini teşkil etmektedir. Zamanla aileleri temsil etmeye başlamış, ateşin tüttüğü bu ocakların özel bir niteliğinin olduğuna inanılmıştır. Bu bağlamda ocağa saygı gösterilmiş ve ocaklar kutsal bir hüviyet kazanmıştır.¹⁶⁰ Ayrıca ocak, soyu ifade etmede veya kişinin kutsal bir kökten geldiğini, bu nedenle olağan-üstü güçlere sahip olduğunu belirtmede de kullanılmıştır. Bu bağlamda ocak, soyu ve aileyi ifade etmektedir. Ocağın yani kendisinde kutsallık bulunan ailenin toplum yaşamındaki yeri de bu şekilde oluşmaktadır.¹⁶¹

Ateşi ve ocağı kutsal olarak addeden Türkler, atalarının ruhlarının kendileri ile bu ocak ve ateş sayesinde iletişim kurduklarına inanmaktadırlar. Ateşin devamlı olarak yanması, geçmişte kalanların o evde sürekli olarak ruhani bir şekilde bulunması anlamına gelmiştir. Ocağın atalarıyla bağlantılı olduğunu düşünen Türkler, bu hadiseye “ocak yakma” demektedirler.¹⁶² Ocağın yanması, eski evde dumanın tütmesi, soyun devam ettirilmesi anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bu inanç eski Türklerden beri devam etmektedir. Örneğin Altay Türklerinde ocak o kadar önemli idi ki eski evde hâlihazırda yanan ateşi, yeni eve taşırlardı. Bu taşıma işlemi sırasında “ateş ana” adı verilen gizemli bir varlığa dua okunurdu. Taşıma ise eski ateşin közlerinin bir çeşit kürek kullanılarak taşınmasıyla yapılırdı. Sonrasında ise bu közlerle, taşınılan evde yeni bir ocak yakılacaktır.¹⁶³

Görüldüğü gibi eski ocağın, kutsal ve saygın ateşi tören nispetinde bir eylemle yeni taşınılan mekâna götürülmektedir. Buradaki taşıma işlemi sıradan bir ateş yakma, ateş için kor bulma hadisesi değildir. Ateşle birlikte yıllar boyu o aileye atfedilen kutsallık da yeni yerine taşınmaktadır. Bununla birlikte yine o aileye ait düşünceler ve inançlar da yeni eve dâhil olmaktadır. Anadolu’ya yerleşmezden evvel göçebe yaşam sürdüren Türklerde, özellikle içindeki kutsal kabul gören ocak sebebiyle bazı çadırlara ayrı bir değer verilmiştir. Kırgız ve Kazak Türklerinde dokuz soydan beri, atalarının

¹⁶⁰ Bkz. Celal Beydili, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Yurt Kitap Yay. Ankara, 2005, s. 436-437.

¹⁶¹ Bkz. Ocak, *Bektaşî Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, s. 108-109.

¹⁶² Osman Aydoğan, 42-42 yaşlarında, Gerde’nin Davutbeyli köyünden, Yurt Dışında İkamet Etmekte, Şirket Sahibi (ocak yakma kavramını özellikle de gurbette olan Türkler daha çok benimsemekte, baba ocağının yakılması soyun devamı olarak; o evin, o hanenin kapanmaması anlamına gelmektedir.)

¹⁶³ Bkz. Bahuddin Ögel, “Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar” *Türk Mitolojisi*, c. 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s. 98.

tecelli ettiği düşünölen alevli ateşin dumanıyla kararmış olan çadırlar “kara çadır veya kararmış çadır” olarak adlandırılırdı. Bu çadırlarda dokuz atanın varisleri, “ulu kağan” toplantısı adıyla bir araya gelirlerdi. Burada yapılması istenen eylemler yemin etmeyle birlikte söz olarak alınırdı. Bu çadır ise ulu atanın bulunduğu merkez kabul edilirdi. Ata ocağı adıyla anılan bu mahalden alınan ateş, yeni evlenen erkekler tarafından, yeni evlerine de götürölmüşür. Böylece atalarla kurulan bağlantının kesilmediğine inanılmıştır.¹⁶⁴

Türklerin öteden beri ateş ve ocağa sayđı duyuyor olmaları, onda kutsal ve temizleyici bir güç olduğunu kabul etmelerinden ileri gelmektedir. Altay kavimleri ve Yakutlar ateşteki bu kutsal ruha “ot izi” adını vermekteydiler. Bu noktada ateş kültü, aile ocağı kültü ile birleşmektedir. Aile ocağı kültü ise yukarıda bahsi geçtiği gibi atalar kültü ile birlikte anılmaktadır. Böylelikle Türklerde ocağın sönmesi, aile soyunun tükenmesi anlamına gelmektedir.¹⁶⁵

Ocak ile atalar kültünün ilişkişi Şaman dualarından aktarılan “atamızın yaktığı ocak” şeklindeki ifadeyle yorumlanmaktadır.¹⁶⁶ Başka bir görüş ise, ocak kültünün atalar kültüründen doğduğudur. Şöyle ki, ateşin sürekli yanması, ataların o ocakta, o evde her halükarda bulunması anlamına gelmektedir. Ataların ruhlarının, bu ocak sayesinde geride kalan hane halkı ile bağlantı kurduğuna inanılmış, böylece ateş kutsal kabul edilmiştir.¹⁶⁷

Ölkemizde ocak kültü denilince akla ilk Balıkesir Tahtacıları gelmektedir. Tahtacı Türkmenler denilen bu topluluk, yılın Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında Sarıkızı ziyaret ederler. Tahtacıların devamlı hale getirdikleri Sarıkız ziyaretlerinde¹⁶⁸ ve Hıdrellez zamanlarında ziyaret ettikleri mezarlıklarda bulunan ocakların önemli bir yeri vardır. Ölen kimsenin kutsal bir soydan geldiği ve dünya ile ilişkişini yanan ateşle yani ocakla devam ettirdiğine inanılır.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Bkz. Ögel, “Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar” *Türk Mitolojisi*, c. 1, s.101.

¹⁶⁵ Bkz. Harun Güngör, *Türk Budun Bilimi Araştırmaları*, Kayseri, 1998, s. 335.

¹⁶⁶ Bkz. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*, s. 68.

¹⁶⁷ Bkz. Mustafa Eröz, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnanıcı) ve Alevilik-Bektaşılık*, TDA. Vakfı yay. İst. 1992, s. 68.

¹⁶⁸ Kazdağı'nın eteklerinde yasayan Tahtacı Türkmenleri, Sarıkız'ı ziyaret etmek için Kazdağı'nın zirvesindeki Sarıkız yatırına uzun süreli seyahatler düzenlemektedirler. Bu ziyaretler esnasında “Sarıkız Tepesi”ne yakın bir yerde çadırlar kurarak bazen üç gün, bazen bir hafta orada konaklamaktadırlar. Onlar için bu konaklamalar, Sarıkız'ı ziyaret etmenin ve ona sayđı ifade etmenin değişmez kuralıdır. Daha geniş bilgi için bkz. Ali Duymaz, “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç Ve Ocak Kültü Üzerine İnanış Ve Uygulamalar”, *Balıkesir Üniversitesi SBE. Dergisi*, c. 11, s. 19, ss.116-126.

¹⁶⁹ Bkz. Ali Duymaz ve H. İbrahim Şahin, “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç Ve Ocak Kültü Üzerine İnanış Ve Uygulamalar”, s. 117.

Bolu ve çevresinde de benzer şekilde görülen ocak inancı, ailenin kutsallığına işaret eder. Genelde köyde bulunan bir aile diğer ailelere göre manevi özelliği bulunan bir yapıdadır. Buna bağlı olarak bu soyun kutsallığı vardır ve hastalara aile fertlerinden birisi okuduğunda şifa bulunacağına inanılır.¹⁷⁰

Bu inancın özünü, kendisinde manevi güçleri yüksek ocak ailelerin okuma yapmasının şifa kaynağı olacağı düşüncesi oluşturur. Şöyle ki: “ocak” ismi ile müsemma olan aile fertlerinin, okuma yapmasının bir takım manevi hastalıklara karşı iyi geldiği inancı bölgede yaygındır. Herhangi bir ailenin “ocak” ismini alması ise şöyle aktarılmaktadır: Eski zamanlarda, her evden bir bıçak alınıp, köyün içinden geçen çaya bu bıçaklar bırakılmış. Sabahleyin hangi evin bıçağı küflenirse, o evde ocak olduğu; bunlar yani o evde manevi bir kuvvet olduğu kabul edilmiş. Bundan sonra da o ev halkı “ocak” tabiri ile anılmış. Kırsal kesimde doktor, hemşire vb. sağlık görevlileri bulunmadığından hastalıkların tedavisi için bu ev halkına müracaat edilmiş. Elde, ayakta veya kolda çıkan bir hastalık (üç günlük, sarıca, sivilce) ise ocak külü ile tedavi edilmeye çalışılmış.¹⁷¹ İddiaya göre ocak külü bu tür hastalıklara iyi gelmektedir. Bu şekilde anlatılan bir hikâye ile başlayan “ocak aile” inancı az da olsa halen varlığını devam ettirmektedir. Yörede özellikle de köylerde bilinen bu inanç türü dikkat çekici niteliktedir.

1.2.2.2. Nazar

Belli kimselerde bulunduğu inanılan nazar; gözü keskin birisinin muhatabına dikkatle bakması veya kötü niyetli bir kimsenin karşısındaki hakkında, ona hasetle güzel sözler söylemesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁷² Başka bir yorum ise şöyledir: “insanlara özellikle küçük çocuk ve bebeklere, evcil hayvanlara, eve, eşyaya ve cansız nesnelerin görsel olarak çekici olanlarına zarar verebilen bakışlardan çıkan haset dolu ve öldürücü özelliğe sahip olan güçtür.”¹⁷³

Bilindiği üzere Türk halkı tarihi seyir içinde çok yer değiştiren ve bu sebeple de birçok din ve dolayısıyla da kültür çevreleri ile karşılaşan, bunlarla temasa geçen bir

¹⁷⁰ K.K. Huriye Çınar, 40-40 Yaşlarında, Gerede'den, Ev Hanımı.

¹⁷¹ K.k. Ali Sargı, 67-67 yaşlarında Gerede'nin Yukarı Örenbaşı Köyünden, emekli şoför.

¹⁷² Bkz. Orhan Acıpayamlı, “Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar”, *Ankara Ü. Dil ve Tarih, Coğrafya Fak. Dergisi*, c. XX/1-2, 1962, s.1.

¹⁷³ Bkz. Celal Kırca, “Din ve Bilim Açısından Nazar”, *Diyanet Dergisi*, c. XXII/1, Ankara 1986, ss. 38-47.

millet olmuştur. İslamiyet’i kabul etmezden evvel, kendi “Gök Tanrı” inancının yanı sıra Zerdüştlük, Budizm ve Maniheizm gibi dinleri kabul edip bunların kültür çevresine dâhil olmuşlardır. Farklı zaman ve zeminlerde meydana gelen bu değişmeler, karşılaşılan her din ve kültürün eski izlerini de beraberinde sürüklemiştir. Eskinin izleri ve kalıpları yeni olana uyarlanarak, belli ölçüde yaşanmaya devam etmiştir.¹⁷⁴ Bu etkiler, Türklerin İslamiyet’i kabul etmesinden sonra da, sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamla doğru orantılı olarak sürüp gitmiş, İslami kalıplar içerisinde yeniden hayat imkânı bulmuştur. Bunlardan bir tanesi de halen yaygın olan “nazar” inancıdır. Bu inancın Orta Asya’dan mı getirildiği, yoksa ilk olarak Anadolu da mı çıktığı? Açıkça tam olarak bilinmemektedir. Fakat Müslüman olmazdan önce bu inanın Türklerde var olduğu kabul edilen bir görüştür.¹⁷⁵

Diğer taraftan cahiliye devrinde nazarla ilgili inançların son derece yaygın olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan haset ettiği kimseye nazar etmede bazı kimseler çok mahir idiler. Özellikle Beni Esat kabilesinden bazı fertler bu yönleriyle bilinmekteydi. O kadarki bu kabileden birisi çok etli bir deve veya yağlı bir sığır gördüğünde, cariyesine “ey cariyeye! ölçek ve para al ve şu hayvanın etinden bize getir” der; o esnada işaret olunan hayvana nazar isabet eder, cariyeye efendisinin isteğiyle harekete geçip daha evden ayrılmadan hayvan, yere düşer boğazlanırdı.¹⁷⁶ O zamanki Araplar arasında bir kimse hasetle ve düşmanlıkla başka birine bakacak olsa, bakış atılan zatın bu bakış nedeniyle hasta olduğu, bu sebeple de “falana nazar değdi” ifadesinin kullanıldığı belirtilmektedir.¹⁷⁷

Anadolu’nun neredeyse bütün kesimlerinde yaygın bir şekilde görülen nazar inancı; halk arasında “göz değmesi” veya “göze gelme” diye adlandırılır. Hatta bazı bölgelerde buna o kadar inanılmaktadır ki her türlü rahatsızlığın temelinde nazarın olduğu kabul edilmektedir. Ülkemizde en yaygın halk inancı denilebilecek bu inanç, diğer Müslüman ülkelerde de önemli bir yere sahiptir. İngiliz sosyolog E. Westermack, özellikle kuzey Afrika’daki Müslüman ülkelerde nazar inancını içeren bir

¹⁷⁴ Bkz. Ahmet Gökbel, “Anadolu’da Yaşayan Halk İnançlarından Çaput Bağlama ve Nazar”, *Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, c.1/1, 1996, s. 177.

¹⁷⁵ Bkz. Gökbel, a.g.m., s. 177-178.

¹⁷⁶ Bkz. İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhu’l Beyan fi-Tefsiri’l Kur-an*, İst. h.1389, c. X, s.127.

¹⁷⁷ Bkz. İbn Manzur, *Lisanü’l Arap*, Beyrut, 1994, s. 301.

çalışmasında¹⁷⁸ bu inanişin bütün İslam ülkelerinde bazı değişiklikler arz ederek var olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁹ İslam dünyasında yaygın olan nazar anlayışına Hintliler *sihir*, Irak ve İranlılar *bednezer*, Araplar ise *el-ayn* demektedirler.¹⁸⁰

Nazarlık olarak kullanılan el tasviri gibi tek veya çift göz resimleri ile eski Akdeniz ülkeleri olan Mısırlılar, Fenikeliler, Kartacalılar, Yunanlılar, Etrüsler ve Romalılarda yaygın olarak görülmekte idi. Eski Mısırlılar, muska olarak dik bakan ve bir deliğı olan bir çift göz takarlardı.¹⁸¹ Ayrıca Asur büyücülüğünde nazarla bakan göz, hastanın sıhhatini bozan sebeplerden olarak zikredilir. Westermarck'a göre; Musevi, Fenikeli ve Kartacalıların kötü göz hakkındaki inançları ve onunla ilgili gelenekler Akdeniz çevresinde yaşayan Müslümanlar üzerinde büyük tesirler bırakmıştır.¹⁸²

Bu anlatılardan anlaşılmalıdırki nazar inancı, gerek İslam öncesi Türklerde olsun gerek diğer milletlerde olsun yaygın bir şekilde bulunmakta idi. İnsanlar nazarın tesirinden korkuyorlardı. Nazarın öldürücü veya en azından etkileyici bir güç olduğuna inanıyorlardı. Neticede bu inanç ondan korunmayı gerektiriyor, insanlara bir takım davranışlar kazandırıyordu.

Bütün toplumlarda var olduğu anlaşılan göz değmesi Türkmenlerde kısaca, "maşallah" sözü ile bertaraf edilmeye çalışılır.¹⁸³ Bununla beraber gözünüzün değmemesini istiyorsanız "tü tü maşallah, sübhanellah" demeniz gerekmektedir.¹⁸⁴ Başka bir yol ise "yaman gözden, dilden Allah saklasın" gibi lafızlarla dua etmeniz olacaktır.¹⁸⁵

Eski Türkler göze gelmekten korunmak için çeşitli yollar denemiştir. Çeşitli dualar, devetüyü, açık renkli tüylerden yapılan ip bağı, yılanbaşı, domuz dişi, muşamba ile bezenmiş muska bunlardan bazılarıdır. Bu maddelerin insan organizmasına etki ettiği düşünülmektedir. Halk inanışlarına göre, yılan kafası veya domuz dişi gibi İslam'da necis kabul edilen nesnelere bakışları isabet eden kimsenin nazarı ilk önce bu noktalara

¹⁷⁸ Bkz. Edward Westermack, *Nazar Değmesi İnancı*, Yeni Matbaa yay. Ankara, 1961, s. 43.

¹⁷⁹ Bkz. Ahmet Gökbel, "Anadolu'da Yaşayan Halk İnançlarından Çaput Bağlama ve Nazar", s. 176.

¹⁸⁰ Bkz. Salime Leyla Gürkan, "Nazar", *DİA.*, c. 32, ss. 443-444.

¹⁸¹ Bkz. Gökbel, "Anadolu'da Yaşayan Halk İnançlarından Çaput Bağlama ve Nazar", s. 177.

¹⁸² Bkz. Gürkan, "Nazar", ss. 443-444.

¹⁸³ Bkz. İlyas Çelebi, "Nazar", *DİA.*, c. 32, s. 446.

¹⁸⁴ K.k. Hasan Vezir, 61-61 Yaşlarında, Gerede'nin Muratfakı Köyünden, Emekli.

¹⁸⁵ K.k. Hatice Vezir, 58-58- Yaşlarında, Gerede'nin Muratfakı Köyünden, Ev Hanımı.

ilişeceği için kendinde bulunan göz enerjisi, bu nesnelere aktarılmakta ve böylelikle bakış atılan insan ve hayvanlar veya cansız nesnelere korunmuş olmaktadır.¹⁸⁶

Nazar eden veya nazar değdiği düşünülen kimseye bakıldığında ise, nazarın genelde kıskançlık duygusundan kaynaklandığına inanılmaktadır. Bu bakımdan halk arasında, değer verilen eşyalara (araba, ev eşyası gibi) zarar verebilecek kızıl ötesi ışınların, hasetlikle bakan kimsenin kötü duygularından kaynaklandığı inancı oluşmaktadır. Öte yandan nazar, kişinin yakınlarına, sevdiklerine duyduğu aşırı sevgiden de kaynaklanabilmektedir. Nazarın bu türünden en çok çocukların etkilendiği bilindiği için, ebeveynin çocuklarına karşı aşırı düşkünlükleri ya da aşırı sevgileri pek hoş karşılanmamaktadır. Bu inancın bir tezahürü olarak halk arasında “insana yakınının nazarı daha çok değer” ifadesi yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁸⁷

Görüldüğü gibi nazar inancı, nazardan korunma yolları, nazar edene karşı tedbirler ve nazarı değen kimseler başlı başına bir konu olmaktadır. Bu çalışmada ele alınan Bolu ve yöresi halk inançları arasında da bu nazar inancı, neredeyse ilk sırada gelmektedir. Bölgede hemen hemen her kesimde nazara karşı duyarlılık görülmektedir. Özellikle köylerde yaşamını sürdüren orta yaş ve üstü kesimde nazar inancı ve buna karşı alınan önlemler çokça görülmektedir. Bu alınan önlemler arasında; yeni alınan bir eşyaya, arabaya, eve veya çocuklara nazarın çok tesir ettiği inancı yaygındır. Bu nedenle arabaya çok binilmez veya sormayınca “benim, yeni aldım” denilmez.¹⁸⁸ Ev bir müddet kimseye söylenilmez. Çocuk hayırlı olsuna gelen kadınlara gösterilmez, kırkı çıkmadan dışarı çıkarılmaz. Bunlarla beraber nazarı değen kimselerin (genelde renkli gözlü, orta yaş üstü, dul kadınlar) yanından geçerken hemen okunmaya başlanır. Küçüklere “bu kadının nazarı çok değer, kendine oku-üfle” denilir.¹⁸⁹ Nazar değdiği düşünülen kimseye ise kurşun dökülmektedir. Hastanın üzerine bir bez örtülür. Tavada, yüksek ateşte eritilen kurşun, bir kap içindeki suya (hastanın üzerinde olduğu halde) dökülür. Sudan çıkan çeşitli ses ve renkler (duman) çeşitli hastalıklara ve nazara delalet eder.¹⁹⁰ Bugün çok fazla uygulanmayan kurşun dökme işlemi, nazarın tedavi yöntemi

¹⁸⁶ Bkz. Çelebi, “Nazar”, s. 446.

¹⁸⁷ Bkz. Nilgün Çıblak, “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı Ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, 2004 s.15, ss. 103-125.

¹⁸⁸ K.k. Fatma Özler, 55-55 Yaşlarında, Dörtdivan İlçesinden, Ev Hanımı.

¹⁸⁹ K.k. Hatice Çınar, 45-45 yaşlarında, Gerede'nin Macarlar Köyünden, Ev Hanımı.

¹⁹⁰ K.k. Ali Yaşar, 63-63 Yaşlarında, Gerede'nin Kandak Köyünden, Emekli.

olarak bir müddet devam ettirilmiştir. Şimdilerde ise daha çok bilen birisine veya hocaya okutma ile tedavi aranmaktadır.¹⁹¹

Kimi bilim adamları nazarı biyoenerji ile açıklamaya çalışmışlardır. Bu açıklamaya göre: insanların göz bebeklerinde morötesi ve kızılötesi ışınlar vardır. Ve bunlar hırs, kırgınlık ve kıskançlık duygusuyla karşı tarafa aktarılırsa o kişi ya da varlıkta tahribata sebep olabilmektedir. Bu enerji ile karşıdaki varlığın biyolojisi bozulabilmektedir. Böylelikle bu insanlarda hastalık, cansız varlıklarda kırılma veya çatlama sebep olabilmektedir. Bu olumsuz gücün renkli gözlü insanlarda daha yoğun bir şekilde bulunduğu ise bilim adamlarının vurguladıkları başka bir husustur.¹⁹²

Bilimsel olarak açıklanmaya çalışılsa bile halk arasındaki nazar inancı: Kişinin kendisinde olmasını istediği fakat bundan bir şekilde mahrum olduğu bazı özellikleri, yine bir takım zenginlik ve gösteriş ifade eden unsurları gördüğünde, başkalarına haset duygularıyla bakmasıdır. Bu kıskançlıkla dolu bakış atma neticesinde kişilerin gerek kendilerine gerekse sahibi oldukları araba, ev, eşya, hayvan gibi mal varlıklarına zarar verebilmesi ise nazarın sonucudur. Eyleme bağlı olarak gerçekleşen bu sonuç kısa bir süre sonra kendisini gösterecek, haset edilen kimseyi oldukça rahatsız edecektir. Bu ise bakış atmanın ve neticesinin birlikteliği ile beraber halk arasında nazar olarak adlandırılan inancın açıklaması olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹³

Bolu ve yöresinde de yaygın olarak rastlanan nazar inancına bakıldığında, nazarın sağlıklı ve toy, girişken çocuklara; güzellikleri ve hüneleriyle dikkat çeken genç kızlara; akıllı ve zeki olup derslerini başarı ile geçen öğrencilere; mesleğinde başarılı bir yere gelenlere; yeni ev, eşya alanlara; mutlu gözükten çiftlere vb. kişilere degeceğine inanılır. Bunların dışında ürünü çok olan tarla, bağ-bahçeye; iyi süt veren ineklere; iri yapılı büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara; herkesin beğenebileceği ev eşyalarına degebileceği de inanılan bir durumdur.¹⁹⁴

Günümüze kadar varlığını koruyan, yediden yetmişe herkesçe bilinen ve korkulan bu inanç, sadece Bolu'da değil birçok yerde güncelliğini koruyan bir vakıadır. Bugün

¹⁹¹ Bkz. Çelebi, "Nazar", s. 446.

¹⁹² Bkz. Halit Erbuğa, "Nazarın bilimsel Yönü", *Yankı Dergisi*, İstanbul, 1983, s.635.

¹⁹³ Bkz. Erbuğa, a.g.m., s. 636.

¹⁹⁴ Kaynak Kişiler: İsmail Şen, 70-70 Yaşlarında, Ortaokul Mezunu, Gerede'nin İmamlar Köyü Sakinlerinden, Emekli Çiftçi. Mehmet Yılmaz, 80-80 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyü Sakinlerinden Emekli Çiftçi. Şaban Aydoğan, 63-63 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyü Sakinlerinden Emekli Çiftçi.

halk arasında nazarı bertaraf etmek amaçlı kullanılan mavi boncuk, yumurta kabuğu karaağaç, delikli taş, at nalı vb. çeşitli nazarlıklar bilinmektedir. Bunun yanında ehline muska yazdırıp bunu boyunda taşımaya, kurşun döktürme gibi birçok korunma yollarına da başvurulmaktadır.¹⁹⁵

1.2.3. Geceye İlişkin Bazı İnançlar

İnsanlar hayatta karşılaştıkları durumların gerçekleştiği zaman dilimlerinde önem atfetmiştir. Bu noktada en çok dikkat çeken husus ise gecenin şerle gündüzün hayırla ilişkilendirilmesidir. Bu bakımdan bir dizi farklı inançların tezahür ettiği görülmektedir.¹⁹⁶ Bazı günlerin örneğin Cuma gününün diğer günlerden daha evla sayılması veya önemli kabul edilen günlerde evden dışarı bir şey verilmemesi bu bağlamda sayılabilir. Zifiri karanlığın ürkütücülüğü gizli işlerin onunla özdeşleştirilmesine sebep olmuştur. Daha da ötesi insanın en büyük korkularından olan ölüm de gece ile ilişkilendirilmiştir.¹⁹⁷ Ayrıca bazı hayvanlarda bu mantıktan hareketle uğursuz kabul edilmiştir. Örneğin baykuşun bir evin çatısına konması veya evin çevresinde üç kez dolaşması söz konusu eve uğursuzluk ve ölüm getireceğine inanılmaktadır.¹⁹⁸

Konumuz bağlamında ülkemizde yaygın olarak görülen “Gece tırnak kesilmez” anlayışı burada ele alınacak başka bir örnek olabilir. Bu inancı doğru olarak anlayabilmek için öncelikle Türklerden önce Anadolu’da yaşayan halkların muhayyilesindeki büyücülük anlayışına bakmak gerekir. Türkler Anadolu’ya gelmezden evvel burada büyük medeniyetler ve onların kendine has kültürleri vardı. Bu kültürlerde ortak olan bir husus büyücülüğün gelişmiş olmasıydı. Eski Anadolu toplumlarında yaygın olarak görülen bu büyücülük, halk arasında devamlı başvurulan bir inanış haline gelmişti. O tarihlerde bir kişiye karşı büyü yapılacağı zaman o kişinin vücudundan bir parça isteniyordu. Özellikle bu bağlamda bir insandan kolayca ve hissettirilmeden alınacak parçalar tırnak ve saç teli idi.¹⁹⁹ İnsanlar da bu sebepten dolayı tırnaklarını gündüz keser ve bir bez parçasına sarıp, toprağa gömerlerdi. O zamanlarda

¹⁹⁵ Bkz. İsmail Çelik, “Nazar, Nazarlık Ve İlgili Büyüsel İşlemler”, *B.Ü.F.K. Boğaziçi Ü. Halk Bilimi Yıllığı*, 1974 s.155.

¹⁹⁶ Bkz. Mustafa Arslan, “Türk Toplumunda Geleneksel Dinî Yaşam ve Halk İnançları: Taşrada Yaşayan İnsanlar Arasında Uygulamalı Bir Çalışma”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2003, c. 1, S. 2, ss. 23-46.

¹⁹⁷ Bkz. Arslan, a.g.m., ss. 23-46.

¹⁹⁸ K.k. Zekeriya Atabey, 28-28 Yaşlarında, Bolu Merkezde İkamet Etmekte, Memur.

¹⁹⁹ Bkz. Ekler, Ek-1, Gerede İlçe Müftüsü Hasan İzmirli’nin Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri.

günümüzdeki gibi aydınlatma olmadığı için tırnakların sıçrama ve kaybolma ihtimali daha yüksek olmaktadır. İşte bu yüzden gece tırnak kesilmez, saç taranmazdı.²⁰⁰

Türklerde Anadolu'ya geldiklerinde yaygın olan bu inançlarla karşılaştılar ve bunları yaşamlarının bir parçası kıldılar. Haddi zatında bunu dini bir içerikle yorumladılar. Gece tırnak kesilmemesi de bu nevidendir. Aynı şekilde kapı eşliğinde oturmanın günah sayılması veya bereketi kaçıracağı inancı da örnek gösterilebilir.²⁰¹

Diğer taraftan böyle bir uygulamanın Şeytanın insana musallat olmasına sebep olacağına dair bir takım algılarda vardır. Bu anlayışın dini bir içerikle sunulması insanları bir takım zararlardan korumaya matuftur.²⁰² İlmi olarak açıklaması ise, eski zamanlar da ışık olamadığı için ve tırnak makası diye bir alet henüz icat edilmediği için, insanların tırnaklarını çakı, bıçak vb. şeylerle kesmesi sonucu yaralanmaların olabileceği ihtimaline karşı gece tırnak kesmenin yasaklanmış olmasıdır.²⁰³

Geceleyin yapılmaması istenilen bir başka davranış türü de sakız çiğnemektir. Bu inanışa göre akşamdan sonra sakız çiğneyen bir kimse ölü eti çiğner.²⁰⁴ Bu inancın temeli, sakız çiğnemenin, Hucurat 49/12'de "Sizden bir kimse ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?" şeklindeki ifadeye atfedilmesidir. Şöyleki aslında bu ayet gıybet edenler hakkında nazil olmuştur. Hakkında konuşulan (gıybet edilen) kimse orada bulunmayıp kendisine söylenenleri savunacak durumda olmadığı için bir ölü vaziyetindedir. Gıybet eden kimsede onun şerefine saldırarak, sanki ondan bir parça, bir et parçası koparmıştır.²⁰⁵ Zamanla ölü eti yeme kavramı sakız çiğneyen kimseye atfedilmiştir. Sakız çiğnemekte, gıybet etmek gibi yanlış ve lüzumsuz bir eylem olarak görülmüştür.²⁰⁶

Bu inancın, geç vakitte sakız çiğnemenin zararlarından korunmak için uygulanan bir halk inancı olduğu düşünülmektedir.²⁰⁷ Muhtemelen gece sakız çiğneyen herhangi

²⁰⁰ Bkz. Mustafa Arslan "Türk Toplumunda Geleneksel Dini Yaşam ve Halk İnançları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2003, s.1-2.

²⁰¹ Bkz. Mustafa Arslan, "Halk Arasındaki Yaygın İnanışların Oluşumuna Etki Eden Tarihsel Ve Psiko-Sosyal Faktörler" *Diyanet İlmi Dergi*, S. 3, 2004, s.114.

²⁰² Bkz. Ekler, Ek-1, 2, 3.

²⁰³ Bkz. Ekler, Ek-1 Gerede İlçe Müftüsü Hasan İzmirli'nin Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri.

²⁰⁴ K.k. Sıdika Aydoğan, 63-63 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyünden, Ev Hanımı.

²⁰⁵ Bkz. Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, D.İ.B. yay. s. 3198.

²⁰⁶ Bkz. Arslan, "Halk Arasındaki Yaygın İnanışların Oluşumuna Etki Eden Tarihsel Ve Psiko-Sosyal Faktörler", s. 115.

²⁰⁷ Bkz. Ekler, Ek-2 Bolu İl Müftüsü İzani Turan'ın Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri.

birinin, ağzında sakız ile uyuya kalıp, gece saçına-başına yapışmasın diye söylenen bir sözden ileri gelmektedir.²⁰⁸ Bir çocuk gece sakız çiğnediğinde veya herhangi birisi tırnak kesmeye kalkıştığında büyükler tarafından hemen ikaz edilir.²⁰⁹ Bolu ve yöresinde de halen devam eden bu inançlar, yaşça büyük olanların, daha küçükleri uyarması ile varlığını sürdürmektedir.²¹⁰

1.3. Diğer Bazı İnançlar

Bolu merkez ve ilçelerinde görülen halk inançları, toplumsal bir benimseme olarak tarif edilebilen inanmalar ve bunlara bağlı uygulamalardır. Bu inançlar toplum hayatına yansıyan uygulamalar olarak da tarif edilebilir. Yukarıda detaylı olarak anlatılan inançlardan başka; şu inançlar hakkında da bilgi vermek yerinde olacaktır.

Bu aşağıdaki inançlar, “mahlûkata kutsallık atfetme, onlardan istimdat ve uğursuzluk anlayışı” başlığı altında ele alınabilir:

- Bölge genelinde siyah renkte olan kediler “kara kedi” şeklinde anılmakta ve uğursuzluk timsali olarak algılanmaktadır. Buna bağlı olarak kara kedi ile karşılaşan bir kimse yolunu değiştirmek zorunda kalır. Kara kedilerin genelde gözleri sarı olur bu durumda uğursuzluğun başka bir alameti olarak kabul edilir. Çünkü sarıgözlü kedi şeytanca bakmaktadır.²¹¹

- Köylerde kadın bir yerden bir yere giderken genç veya yaşlı herhangi bir erkekle karşılaşacak olsa, onun önünden geçmez, erkeğin geçmesini bekler. Öte yandan erkekte kadının kendi önünden geçmesini uygun bulmaz. Bu durum “uğur” ile izah edilir.²¹²

- Gelin, damat evine girdiği esnada eline içi su dolu bir ibrik verilir. Gelin yeni evin eşliğinden suyu dökerek içeri girer. Böylece su gibi akıp giden, kazasız-belasız ve her türlü hastalık ve kötülükten arınmış bir hayat dilemiş olmaktadır. Damadın bacısı evin kapısına yağ sürer. Bununla amaçlanan ise yağ gibi uyumlu olmaları içindir.²¹³

²⁰⁸ Bkz. Ekler, Ek-1 Gerede İlçe Müftüsü Hasan İzmirli'nin Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri.

²⁰⁹ Bkz. Ekler, Ek-1.

²¹⁰ K.k. Sibel Gündoğan, 28-28 Yaşlarında, Ortaokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyünden, Ev Hanımı, Ramazan Gündoğan, 29-29 Yaşlarında, Ortaokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyünden Aşçı, İsa Ünlü, 29-29 Yaşlarında, Lise Mezunu, Gerede'nin Sadatlar Köyünden, İşçi, Hacer Bulut 56-56 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Kurtlar Köyünden, Ev Hanımı.

²¹¹ K.k. Adnan Öztürk, Samat Köyü Halkından, Lise Mezunu, 56 Yaşında.

²¹² K.k. Hatice Çınar, 44-44 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Macarlar Köyünden, Ev Hanımı.

²¹³ K.k. Gülem Tükenmez, 67-67 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Salur Köyünden Ev Hanımı; Hatice Erbaş, 73-73 Yaşlarında 2 Yıl Okula Gitmiş Salar Köyü Halkından, Ev Hanımı.

- Bölgede Köpek kısmetli ve sadık, kedi de nankör olarak bilinir.²¹⁴
- Genelde kapı eşiğinde oturmak ta uğursuzluk olarak görülür. Eşikte oturulmaz denerek oturanlar da uyarılır.²¹⁵
- Ocak külü her yere dökülmez. Külün çiğnenmemesi istenilir, çiğnenirse “cinler musallat olur, cinle evlenirsin” denilir. Yine gece sofraya bezi silkelenmez, dışarıya çöp atılmaz. Özellikle de dışarıya, kaynar su dökülmez. Zorunlu olarak bir şey atılacaksa da “destur savur” denilir.²¹⁶
- Halk arasında iki bayram arasında düğün yapılmaz denilir.²¹⁷
- Akşam ezanında yemek yenilmez, yoksa “anan-baban ölür” denilir.²¹⁸
- Baht açmak için özellikle Cuma günü yapmak kaydıyla kilit açılır. Nasip açmak içinde aynı şey yapılmaktadır.²¹⁹
- Güneş tutulması esnasında silah atılır. Eskiden güneş tutulmasında, hoca minareye çıkıp ezan okur veya sala verirdi. Ayın ve güneşin cinler tarafından esir edildiklerine inanılmış, bunun için silah atılarak cinler korkutulmaya çalışılmıştır.²²⁰
- Sağ kulağının çınlamasının hayırlı bir şekilde anıldığına, sol kulağının çınlamasının ise hayırsız bir şekilde anıldığına inanılır. Ayrıca konuşurken orada olmayan birinin ismi yanlışlıkla söylenirse, o kişi için “beni andı” denir.²²¹
- Çocuğun emeklemesi veya gözün seğirmesi misafir geleceğine işaretir.²²²
- Kırkı çıkmamış bebeğin tırnakları kesilmez, dışarıya çıkarılmaz, herkese çok gösterilmez.²²³
- Kişinin üzerinde elbisesi veya düğmesi dikiliyorsa, aklı dikilmesin veya kısmeti kapanmasın diye elbisenin bir ucu ısırtılır.²²⁴
- At nalı uğurlu sayılır, kapılara asılır.²²⁵
- Ayakta pantolon giyilirse, merdivene oturulursa uğursuzluk gelir.²²⁶

²¹⁴ K.k. Sercan Işık, 30-30 yaşlarında, Lise Mezunu, Mudurnu'dan, İşçi.

²¹⁵ K.k. Ali Turkin, 73-73 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Havullar Köyü Halkından, Emekli İşçi.

²¹⁶ K.k. Hüseyin Aydoğan, 50-50 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Davutbeyli Köyünden, Emekli İşçi; Fatma Aydoğan, 49-49 Yaşlarında, Okuma-Yazması Yok, Ev Hanımı.

²¹⁷ K.k. Yeter Menküer, 33-33 yaşlarında, İlkokul mezunu, Gerede'den Ev Hanımı.

²¹⁸ K.k. Ali Balaban, 41-41 Yaşlarında, Orta Okul Mezunu, Marangoz.

²¹⁹ K.k. Hasan Hüseyin Şahin, 60-60 yaşlarında, İlkokul Mezunu, Emekli.

²²⁰ K.K. Rafet Doğan, 63-63 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyünden, Emekli.

²²¹ K.K. Meryem Aydoğan, 32-32 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Davutbeyli Köyünden Ev Hanımı.

²²² K.k. Songül Aydoğan, 32-32 yaşlarında, İlkokul Mezunu, Davutbeyli Köyünden Ev Hanımı.

²²³ K.K. Ayşe Gökaltın, 58-58 Yaşlarında, Okuma-Yazması Yok, Örenbaşı Köyünden, Ev Hanımı; Gülsüm Arslan, İlkokul Mezunu, Örenbaşı Köyünden, Ev Hanımı.

²²⁴ K.k. Ayşe Gökaltın, Gülsüm Arslan.

²²⁵ K.k. Beytullah Sümel, 38-38 yaşlarında, Mudurnu'dan, Ön Lisans Mezunu, Memur.

- Gurbete giden kişinin arkasından su dökülürse, giden hem kazaya uğramaz; hem de suyun hızlı hareket etmesine binaen daha çabuk döner.²²⁷

Bölgede görülen şu inançlarda “beşerin insan üstü niteliklerle algılanması” başlığına örnek olarak verilebilir.

- Araba alındığında veya çocuk olduğunda kurban kesilip, bu kurbanın kanı arabanın tekerlerine; çocuğun ise alınına sürülür.²²⁸

- Keçiboynuzu, bulunursa geyik boynuzu nazar inanişına karşın evlerin tavanına asılır.²²⁹

- Bir kimse vefat etmiş olan yakınına rüyasında gördüğü zaman rüyasını şu şekilde yorumlar: “bir yanlışımız var ve bizden bir şeyler istiyor” deyip söz konusu yakını için Fatiha okur.²³⁰

Son olarak şu inanç türleri de ilgi çekicidir:

- Köylerde cinli-perili anlatılarda bulunabilmektedir. Bir insana cin musallat olmuşsa bunu orada bulunan “at” hissedebilir. Böyle haller için “at pirelendi” denir. Bu tür açıklanamayan olaylar için de “köstekli” denir. Bazı ücra köşeler bu kösteklilerin yani perilerin yerleridir. Köyün mezarlıkları görününceye kadar bu tür varlıkların insanlara refakat ettiğine inanılır. Bu varlıklar geceleri davul zurna ile düğünler yaparlar. Düğünlerini bazı kişiler görebilir, hissedebilir. Özellikle yukarıda bahsi geçen “ocak aileler” haberdar olabilir.²³¹

- Türbelerden getirilen toprak yemeğe katılarak hastaya yedirilir veya suya karıştırılıp içirilir. Ölen kimsenin mezarına da, Mekke ve Medine’den getirilen toprak “Kâbe toprağıdır” diyerek atılır.²³²

Ölünün helvası dağıtılır; yedinci, kırkinci, elli ikinci gecesi yapılır. Bu gecelerde gelenlere yemek verilir, öldükten hemen sonra mezarın üzerine toprak biraz eşilerek su dökülür.²³³

²²⁶ K.k. Şaban Aydoğan, Hüseyin Aydoğan, Kemal Aydoğan.

²²⁷ K.k. Melike Şahin, 45-45 Yaşlarında, Mengen İlçesinden, Ev Hanımı.

²²⁸ K.k. Nusret Kılıç, 28-28 Yaşlarında, Lise Mezunu, Bolu’da İkamet Ediyor, Memur.

²²⁹ K.k. Ahmet Dursun Gökaltın, 40-40 Yaşlarında, Üniversite Mezunu, Gerede’de İkamet Ediyor, Memur.

²³⁰ K.k. Serdar Şafak, 28-28 Yaşlarında, Lise Mezunu, Kapaklı Köyünden, İşçi.

²³¹ K.k. Adnan Öztürk, Samat Köyü Halkından, Lise Mezunu 56 Yaşında; Ekrem Sümer, Köyün Bakkalı, 56 Yaşında; Hatice Erbaş, 73-73 Yaşlarında 2 Yıl Okula Gitmiş Salur Köyü Halkından, Ev Hanımı.

²³² K.k. Ahmet solakoğlu, 55-55 yaşlarında, Yadaş Köyünden, Emekli Memur.

²³³ K.k. Hasan Özer, 56-56 Yaşlarında, Ortaokul Mezunu, Gerede’nin Çalca Köyünden, Çiftçi.

Genel hatlarıyla bölgedeki halk inançları hem kitabi olarak hem saha çalışmasına dayanarak betimleyici bir şekilde ortaya konmuştur. Bundan sonra saha araştırmamıza yönelik uygulanan anket verilerinin analizine değinilecektir.

II. BÖLÜM

UYGULANAN ANKET VERİLERİ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın anket aşamasında şu kişisel bilgilere ulaşılmıştır:

Yaş Durumu: Ankete katılan deneklerden 15 (%4,3) kişi 13–18 yaş, 156 (%44,6) kişi 20–40 yaş, 134 (%38,3) kişi 41-65 ve 45 (%12,9) kişi de 65 ve üzeri yaş grubu içerisinde yer almaktadır. Anket verileri dâhilinde olan 6-12 yaş aralığında ise hiç denek olmamıştır.

Cinsiyet Durumu: Ankete katılan deneklerden 223 (%63,7)'ü bayan, 127 (%36,3)'si ise baydır.

Medeni Durum: Araştırmamıza katılan deneklerden 41 (%11,7) kişi bekâr, 309 (%88,3) kişi ise evlidir.

En Çok ikamet Edilen Yer: Araştırmamıza katılan deneklerden 168 (%48) kişi köyde, 15 (%4,3) kişi küçük kasabalarda, 134 (%38,3) kişi ilçe merkezlerinde, 32 (%9,1) kişi il merkezinde yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Eğitim Durumu: Ankete katılan deneklerden 109 (% 31,1) kişi üniversite mezunu, 108 (%30,9) kişi lise mezunu, 43 (%12,3) kişi ortaokul mezunu, 68 (%19,4) kişi ilkokul mezunu olduklarını, 22 (%6,3) kişi okuma-yazma bilmediklerini belirtmişlerdir.

Meslek (İş) Durumu: Ankete katılan deneklerden 39 (%11,1) kişi bu soruda serbest meslekle uğraştığını belirtirken, 74 (%21,1) kişi işçi olarak çalışmakta olduğunu bildirmiştir. 114 (%32,6) kişi ise memurdur. Uzmanlık gerektiren meslekler seçeneğini 20 (%5,7) kişi işaretlerken, diğer mesleklerde ise 103 (%29,4) kişi ankete katılmıştır.

2.1. İstatistikî Bulgular Ve Yorumlar

Anket toplam puanı ortalamaları açısından bakıldığında 13-18, 20-40 yaşları arasında anlamlı bir fark görülememiştir. 41-65 ve 65 yaş üstü bireylerde ise anlamlı bir fark gözlenmiştir. 41-65 yaş aralığı 76,24 iken 65 yaş ve üstü 95,37 olarak tespit edilmiş ve anlamlı şekilde bir fark ortaya çıkmıştır.

Cinsiyete göre anket toplam puanı ortalamaları açısından anlamlı bir fark gözlenmiştir. Şöyle ki kadınlarda ortalama 72,76 iken, erkeklerde ise 82,92 gibi bir puana rastlanmıştır.

Anket toplam puanı ortalamalarına medeni durum açısından bakıldığında anlamlı bir fark görülmemiştir. Evlilerde ki toplam puan 76,03 gibi bir ortalama çıkarken, bekârlarda ise bu puan 79,58 olmaktadır.

Eğitim düzeyi açısından toplam puan ortalamalarında okur-yazar olmayanlar ile ilkokul mezunları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Okur-yazar olmayanlarda puan 94,00 olurken, ilkokul mezunlarında 92,97 olarak anket verilerine yansımıştır. Ortaokul mezunları ile lise mezunları arasındaki anket toplam puan ortalamalarına bakıldığında ise anlamlı bir fark bulunmuştur. Ortaokul mezunlarında puan 79,04 olurken, lise mezunlarında 73,23 olmuştur. Başka bir anlamlı fark ise lise mezunları ile üniversite mezunları arasında gözlemlenmiştir. Lise mezunlarında anket toplam puanı 73,03 iken, üniversitelilerde 64,77 çıkmıştır.

Anket toplam puan ortalamalarına meslek grupları açısından bakıldığında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Serbest meslek sahibi olanlar ile işçi kesimi arasında anlamlı bir fark vardır. Serbest meslekte toplam puan 83,43 iken, işçi seçeneğini işaretleyenlerde bu puan 76,13 olmuştur. Memurlarda anket toplam puanı 64,74 olurken, uzmanlık gerektiren mesleklerde 82,55 olarak anlamlı bir fark oluşmuştur. Bir diğer anlamlı fark ise diğer meslekler ile memurlar arasında gözlemlenmiştir. Diğer meslek gruplarında toplam puan 85,80 olurken, memurlarda 64,74 olarak karşımıza çıkmıştır.

Toplam puan ortalamaları değerlerinde yaşam alanı ele alınacak olursa, köy ile kasaba arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Köyde yaşayanlarda bu puan 79,96 olurken, kasabada 81,00 olmuştur. İlçe merkezi ile il merkezi arasında ise anlamlı bir fark oluşmuştur. İlçe merkezinde toplam puan 69,83 iken, il merkezinde 84,43 olmuştur. Anket ortalamaları açısından en anlamlı fark ise kasaba ve ilçe merkezi

arasında bulunmuştur. Kasaba için puan 81,00 olurken, ilçe merkezinde bu puan 69,83 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 1: Demografik Değişkenler İle Anket Top. Puanı Arasındaki İlişkiler

Correlations (ilişkiler)								
		Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Düzeyi	Meslek	Yaşam Alanı	Anket Top.
Yaş	r	1	,130*	-,360**	-,478**	,220**	-,269**	,357**
	p		,015	,000	,000	,000	,000	,000
	N	350	350	350	350	350	350	350
Cinsiyet	r	,130*	1	,095	-,422**	,416**	,076	,256**
	p	,015		,076	,000	,000	,157	,000
Medeni Durum	r	-,360**	,095	1	-,012	,028	,077	,026
	p	,000	,076		,824	,605	,151	,630
Eğitim Düzeyi	r	-,478**	-,422**	-,012	1	-,337**	,173**	-,594**
	p	,000	,000	,824		,000	,001	,000
Meslek	r	,220**	,416**	,028	-,337**	1	,037	,178**
	p	,000	,000	,605	,000		,487	,001
Yaşam Alanı	r	-,269**	,076	,077	,173**	,037	1	-,145**
	p	,000	,157	,151	,001	,487		,007
Anket Toplam	r	,357**	,256**	,026	-,594**	,178**	-,145**	1
	p	,000	,000	,630	,000	,001	,007	

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 1'e göre yaş faktörü ile anket toplam puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. $r = 357$, $p = 0,000$, $p < 0,01$ olmuştur. Bu bağlamda yaş arttıkça anket toplam puanı artmaktadır. Yani yaş yükseldikçe halk inançları oranı da artmaktadır. Araştırmalara göre halk inanışlarının kaynakları arasında eğitimsizlik, cahiliyet, korku, geçmiş örnek alma vb. sayılabilir. Sayılan bu kaynaklar yaşın ilerlemesine veya ileri yaştaki insanların maruz kaldığı sebepler gibi gözükmemektedir. En başta eğitim hayatının eksik kalması veya hiç eğitim almamış olmak yani cahillik bu inanışların ön ayağı olmuştur. Buda tabi ki şuanda ileri yaşta ki kişilerde görülmektedir. Diğer bir sebep sayılan korku ise, bir gelenek halinde büyüğün küçüğü herhangi bir şeyin olmayacağına veya olacağına dair kötü duygularla korkutması şeklinde devam etmektedir. Buda yine

ileri yaşların uyguladığı bir tarzdır. Aynı şekilde geçmişten örnek almak ta daha çok yaşça büyük insanların uyguladığı bir durumdur. Aslında korkutmak ile eş değerde sayılabilecek olan bu örnek alma durumu, denildiği gibi gelenekler zinciri halinde idame etmektedir. İşte bütün bunlar ve ekleyebileceğimiz daha birçok sebep ileri yaşlılıktan kaynaklanmaktadır. Anket araştırmamızda durumun bu şekilde olduğunun başka bir izahatıdır.

Başka bir araştırmaya göre; halk inançları ile cinsiyet arasında ki bazı incelemelerde kadınların halk arasında muteber olan inanışlara, erkeklere göre daha fazla inanma potansiyelinde bulduklarını ifade eden bulgular elde edilmiştir. 135 kişinin denek olarak katıldığı bir anket çalışmasında “tahtaya vurmanın uğur, merdiven altından geçmenin uğursuzluk getireceği” inanışlarına bayanlar erkeklere oranla daha çok katılmaktadırlar. Lise ve üniversite öğrencileri katılımıyla yapılan başka bir çalışmada ise bir takım inanışlara kızların daha çok inanma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.²³⁴ Aynı şekilde halk arasında yapılan röportajlarda kadınların uğur veya uğursuzluk yükledikleri şeylerin erkeklere göre daha fazla olduğu anlaşılmıştır.²³⁵

Tablo-1'e göre medeni durum ile anket toplam puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Şöyle ki, $r= 0,26$, $p= 0,630$, $p>0,01$ olmaktadır. Buna göre medeni durumun farklılığı (evli veya bekâr) anket toplam puan ortalamalarını etkilememektedir. Bu da demek oluyor ki, evlenmiş olmak halk inançlarında bir değişiklik getirmemektedir. Aksine evlilikle beraber gelen bir takım inanışlar da kişiler üzerinde ki mevcut inanışlara eklenmektedir. Örneğin Bolu yöresinde gelin attan inmeden önce üzerinden buğday saçılır. Sebebi ise yeni gelin bereketli olsun, ayağı uğur getirsin içindir. Yine birçok çiçek gelinin tepesinden ayağına kadar saçılır. Buradan maksat ise, gelinin gelmesi ile evin renkli, cıvıl-cıvıl bir hal almasının istenmesidir. Damat gelinin başına demir para saçar. Gelin arabadan hemen inmez. Damat veya kayınbaba para vererek gelini indirir. Çiftin evliliklerinin mutluluk üzere devam etmesi için evin duvarına çivi çaktırılır. Buna bağlı olarak çocuklarının olması için çakılan çiviye asma yaprağı takılır. Ağzlarının tatlı olması için ve birbirlerine hiç kötü söz etmemeleri için gelin evin kapısına bal sürer.²³⁶ Görüldüğü gibi evlenme ile alakalı halk

²³⁴ Bkz. Michael Shermer, *Why People Believe Weird Things*, Henry Holt and Company, New York 2002, s. 294.

²³⁵ Bkz. Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat: İzmir Örneği*, İşaret Yay., İstanbul 1993, s. 105; Mustafa Arslan, “Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2 (6), 2004, s. 26.

²³⁶ K.k. Hatice Gündoğan, 65-65 yaşlarında, Bolu'nun Dörtdivan ilçesine bağlı Kadınlar köyünden, ev hanımı.

inançları, bekârken olduğundan daha yoğundur. Şu halde bekâr veya evli olsun kişinin halk inançlarına karşı ilgisi azalmamakta aksine artmaktadır.

Tabla-1'e göre eğitim düzeyi ile ise negatif anlamda bir ilişki bulunmuştur. $r=0,594$, $p=0,000$, $p<0,01$ olarak tespit edilmiştir. Yani eğitim düzeyi düştükçe anket ortalama puanı yükselmiştir. Denilebilir ki bu inançlar, eğitim arttıkça azalmaktadır. Bununla birlikte eğitilmiş insanların mantık dışı ve temelsiz sayarak reddedeceği düşünülen halk inançları hem eğitim seviyesi yüksek hem de düşük olan bir takım insanlar üzerinde etkisi olan inanç türlerindedir. Ayrıca bu inançlar, çevremizde yaşanan objektif olgulara uymayan, toplumdaki bireylerin birçoğu arasında ortak biçimde inanılan, akıl yürütülemeyen doğa olayları, kötü güçler vs. gibi doğaüstü durumlar ile açıklanabilen bir inanç özelliği de göstermektedirler. Tam da bu noktada ister-istemez halk inanışlarına kat-i suretle bağlı kalan eğitilmiş insanlarda vardır. Ancak anket araştırmamız da gösteriyor ki, eğitimsizlik inanmaların başlıca sebeplerindedir.

Meslek farklılıkları ile anket toplam puan ortalamaları arasında ise negatif bir ilişki bulunmuştur. $r=0,594$, $p=0,000$, $p<0,01$ 'den olmuştur. Buna göre, eğitime bağlı olan mesleklerde halk inanışları azalmış yani anket ortalama puanları yükselmiştir. Eğitimsiz mesleklerde ise inanışlar güçlenmiş, anket ortalama puanı düşmüştür. Yukarıda da denildiği gibi halk inançlarının başlıca sebeplerinden olan eğitim, mesleki hayatta da insanlar arasında sınıflar oluşturmuştur. Buna bağlı olarak eğitimle kazanılan meslekler de insanlar her şeye objektif bir gözle irdelemişler ve neticede her türlü olguya inanmamışlardır. Teknolojinin ilerlemesi de kişileri araştırmaya itmiş, duyulan her şeyi kanıksama olasılığı da azalmıştır. Günümüzde her türlü bilgiye internet üzerinden ulaşılmaktadır. Bu da insanları bir araştırma algısına götürmektedir. Böylelikle doğru bilgiye çabucak ulaşılmakta, yararlı ve yararsız bilgi hemen ayırt edilmektedir. Bu bağlamda eğitimin, insanların hayatında çok geniş yer tuttuğu ortadadır. Halk arasında da "okumuş olmak" tabiri çok yaygındır. Hemen-hemen tüm aileler çocuklarının eğitim alarak bir meslek sahibi olmasını amaçlamaktadır. Bu noktada eğitime gittikçe daha çok önem verilmekte ve herhangi bir mesleğin dahi eğitim tabanı olabilmektedir. Örneğin oto tamiri, elektrik tamiri, su işleri vb. hepsi bir eğitim sürecine dâhil olabilmektedir. Şu kadar varki üst düzey eğitimle elde edilen meslekler daha yoğunluktadır. Anket araştırmamızda birbirinden ayrı olarak ifade ettiğimiz bu meslek grupları eğitimle değişen meslekler olarak ele alınmış ve inanmalara verdikleri

cevaplar değerlendirilmiştir. Bu bağlamda memur ve uzmanlık gerektiren meslekler ile uğraşan deneklerde halk inançlarının azlığı gözlenmiştir. Diğer taraftan işçi ve ev hanımı gibi eğitim gerektirmeyen mesleklerde ise inanmaların arttığı görülmüştür.

Yaşam alanları ile anket toplam puan ortalamaları arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. $r= 145$, $p= 0,007$, $p<0,01$ olarak tespit edilmiştir. Buna göre yaşam alanı küçüldükçe anket toplam puanı artmaktadır. Denilebilir ki köy, kasaba gibi yaşam alanlarında halk inanışları daha yaygın görülmektedir. Ancak daha çok kırsal alanda ikame eden toplum ile ilişkilendirilen ve bu kesimin uygulamaları diye bilinen bir takım halk inançları, şehircilik ve modernleşme sürecinde bilinenden daha fazla kesimleri ilgilendirmektedir.²³⁷ Çünkü köyden kente göç her geçen gün artmakta ve ne yazık ki artık köylerde sadece yaşlı kesim kalmaktadır. Bununla birlikte yakın zamana kadar olan Türk toplumunun nüfus dağılımına bakıldığında kırsal boyutun ağırlığı²³⁸ göze çarpmaktadır. Bu ise, geleneksel-kırsal algıların belirleyici bir konumda olduğunu ifade eden bir izlenim olmaktadır. Şu kadar var ki, ulaşımın, kitlesel iletişimin ve toplumsal değişimin hız kazanması ile birlikte sosyal yapının farklılaşması da kırsaldan alınan örneklerle birlikte değişim göstermiştir. Daha çok kırsal alana bağlı olan geleneksel kültürün geçirmekte olduğu kentleşme süreci, halk inançlarını oluşturan unsurlara bir takım yeni farklılıklar katmıştır. Bu ise, bahsi geçen farklılaşmaya yeni bir isim, yeni bir boyut kazandırma hakkında “popüler kültür ve popüler din” başlıklarını doğurmuştur.²³⁹ Yaşam alanlarının farklılığı halk inançlarına doğrudan etki etmiş gözükmektedir. Kırsal kesimin, kentleşme aşamasında beraberinde taşıdığı inançlar her ne kadar popüler kültür içerisinde yayılmış olsa da halen mevcut olan köy-kasaba yaşantıları bu inançların fazlaca kabul gördüğü yerlerdir.²⁴⁰

Araştırma alanı dâhilinde ele alınan, bölgede önde gelen birtakım halk inançlarını anket analizi aşamasında aşağıda verilen tablolarda (tablo-1,2,3,4,7,13,17) incelenmeye çalışılmıştır.

²³⁷ Bkz. Günay, *Erzurum ve Çevresinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, s. 263.

²³⁸ Ancak 1990'lı yıllarda kentsel nüfus (%59) kırsal nüfusun önüne geçer (%41). Bkz. Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye İstatistik Yıllığı 1997*, DİE Yay., Ankara 1998, s.66.

²³⁹ Bkz. Çelik, “Türk Halk Dindarlığında Değişim Ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği”, s. 5.

²⁴⁰ Bkz. Mustafa Arslan, “Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 3/1, 2003, s. 101.

Tablo 2: “Dağ ve tepelerde yalnız başına yetişmiş Dede Çamı’n da manevi bir kuvvet vardır”

Maddesine Verilen Cevapların Durumu

S1	Sıklık	%
Kesinlikle katılmıyorum	55	15,7
Katılmıyorum	100	28,6
Kararsızım	55	15,7
Katılıyorum	131	37,4
Kesinlikle katılıyorum	9	2,6
Toplam	350	100,0

S1 ifadesine “Dağ ve tepelerde yalnız başına yetişmiş Dede Çamı’n da manevi bir kuvvet vardır” 131 kişi katıldığını, 9 kişi kesinlikle katıldığını, 100 kişi katılmadığını, 55 kişi kesinlikle katılmadığını ve 55 kişi de kararsız olduğunu belirtmiştir. Şu halde kesinlik ifadeleri ile birlikte ele alındığında katılmayanların daha çok olduğu göze çarpmaktadır. Buna rağmen katılanların sayısı da katılmayanlara oldukça yakındır. Zaten bu çam ağacının –Dede Çamı- kırdı bayır, çayır denilen alanlarda yetiştiği malumdur. Bilindiği üzere Türk inanış sisteminde tek olma durumu önemlidir. Teklik ilk inanış kapsamında Gök Tanrı’nın sıfatlarından birisidir.²⁴¹ Böylece Kutsal olarak kabul gören ağaçlar tek başına bulunmaları ile Tanrının birliğini sembolize etmektedirler.²⁴² Davutbeyli Köyü’nün -Bolu, Gerede ilçesine bağlı bir köy- kırsalında kutsallık atfedilen çam ağacı, halkın deyimiyle “dede çamı”, kutsal kabul edilme adına bir ağacın taşınması gereken vasıfları görünümüyle ifade eder haldedir. Sadece küçük, bodur çalı ve alıçların bulunduğu, yerleşim alanına yakın fakat kırsal olarak geçen arazide tek bir çam ağacı, yöre halkı tarafından kutsallıkla ithaf olunmuştur. Anadolu’daki kutsal ağaç motiflerinde olduğu gibi buradaki çam ağacının da hemen yanı başında bir mezarlık yer almaktadır. Bu mezarlık ile örtüşen yatır düşüncesi ile birlikte ağaç kutsiyet kazanmaktadır. Bulduğu mevki itibariyle de diğer ağaçlardan farklı bir yönünün olması ve en önemlisi de o civarda tek bir ağaç olması onun yatır olarak addedilmesine neden olmuştur. Kutsal ağaç inanışının gereği bu ağacın

²⁴¹ Bkz. Işık, a.g.m., s. 106.

²⁴² Bkz. Halil İbrahim Şahin, “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç Ve Ocak Kültü Üzerine inanış Ve Uygulamalar” *Balıkesir Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, c 11, S. 19, 2008 ss.116-126.

diğerlerine nazaran daha uzun, veya daha gösterişli olması durumunu, örnek olarak incelediğimiz bu ağaçta (dede çamı) görmek mümkündür. Hâkim bir tepenin üzerinde diğer çam ağaçlarına göre gövdesi ve kolları ile daha heybetli bir görünüşe sahiptir. Özellikleri ile eskiden beri bölge insanının dikkatini çeken bu ağaç, kutsallık atfetmeye uygun bulursa gerek artık yöre insanının kültürüne yerleşmiştir.

Tablo 3: “Dağda kaybolan büyük ve küçükbaş hayvanlar için “kurtağızı” bağlamak yararlıdır”

Maddesine Verilen Cevapların Durumu

S2	Sıklık	%
Kesinlikle katılmıyorum	26	7,4
Katılmıyorum	110	31,4
Kararsızım	49	14,0
Katılıyorum	147	42,0
Kesinlikle katılıyorum	18	5,1
Total	350	100,0

S2 ifadesine “Dağda kaybolan büyük ve küçükbaş hayvanlar için “kurtağızı” bağlamak yararlıdır” 147 kişi katıldığını, 18 kişi kesinlikle katıldığını ifade ederken, 110 kişi buna katılmamakta ve 26 kişi de kesinlikle katılmadığını bildirmiştir. 49 kişi ise bu madde için kararsız kalmıştır. Kesinlik ifadeleri ile birlikte ele alındığında katılanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Katılmayan kesim ise anketin %38,8’ini oluşturarak azımsanmayacak bir yüzdelik göstermişlerdir. Genel itibarla köylerde sürdürülen bu inanış türü de eski Türklerden beri devam etmektedir.²⁴³ İlk olarak Orta Asya’ya yerleşmiş olan Türklerde benzer inançların görüldüğü bilinmektedir.²⁴⁴

²⁴³ Bkz. Kalafat, “Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnancı”, s. 270.

²⁴⁴ Necati Demir, “Karadeniz Bölgesinde Kurt Ağzı Bağlama”, <http://www.necatidemir.net/images/demir/bkosem/kurtagzibaglama.pdf>, s. 1-2, (29.12.2016).

Tablo 4: “Okuma işini yapan ve tesirinin kuvvetli olduğu, ocak aileler veya kişiler vardır”

Maddesine Verilen Cevapların Durumu

S3	Sıklık	%
Kesinlikle katılmıyorum	19	5,4
Katılmıyorum	78	22,3
Kararsızım	38	10,9
Katılıyorum	200	57,1
Kesinlikle katılıyorum	15	4,3
Total	350	100,0

S3 ifadesine “Okuma işini yapan ve tesirinin kuvvetli olduğu, ocak aileler veya kişiler vardır” 200 kişi katıldığını, 15 kişi kesinlikle katıldığını ifade ederken, 78 kişi katılmadığını ve 19 kişi de kesinlikle katılmadığını beyan etmişlerdir. 38 kişi ise bu madde için herhangi bir kararının olmadığını aktarmışlardır. Kesinlik ifadesi ile birlikte katılanların çok olması, araştırılması gereken bir inanış olduğunu gözler önüne sermektedir.

Tıbbi geleneğin pratik alanlardaki örnekleri daha çok hastaların psikolojisi ile ilgilidir. Yatırları ziyaret etme, muska, tütsü yakmak ve ocaklar, halkın yaşamına yansıyan örf ve adetlerden bazılarıdır. İyileşmeye yönelik psikolojik kaynak olan bu uygulamalar önemli rol üstlenmektedir. Fiziksel rahatsızlıkların tedavisi psikolojik telkin ile yapılmaktadır.²⁴⁵ Psikolojik açıdan konuya bakıldığında, insanlara psikolojik olarak iyi geldiği görülmektedir. Böylece inanılarak, kutsallaştırılarak yapılan bu tür uygulamalar, halk hekimliğinin yüzyıllar ve kuşaklar boyu devam etmesini sağlamaktadır. Ocaklı, örneğin bel ağrısından şikâyetçi olanların tedavisini bir anlamda psikolojik telkinlerle yapmaktadır. Halk hekimliğinin bir çeşidi olan bu durumun, insanoğlunun doğa olayları karşısında üstlendikleri tavırların ve geliştirdikleri ilişkilerin bir neticesi olarak uygulama sahasına indiği söylenebilir.²⁴⁶ Özellikle dini inançların ve muska gibi uygulamaların işlev gördüğü halk arasında, fertlerin başına gelen kötü

²⁴⁵ Bkz. Mebrure Değer, “Diyarbakır’da Halk Hekimliği”, Diyarbakır: Müze Şehir, (Haz. Şevket Beysanoğlu, M.Sabri Koz, Emin Nedret İşli), YKY, İst.,1999, s. 438-448.

²⁴⁶ Bkz. Ekler, Ek 2. Bolu İl Müftüsü İzani Turan’ın Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri.

durumlar, ruhun yabancı unsurlar ile çevrenmesi ve bu unsurların saçtığı kötülüklerle açıklanmaktadır. Bu noktada halkın, söz konusu durumlardan etkilenmemek için buldukları yollar, çareler ve geliştirdikleri bir takım tedavi usulleri, ocaklı aileleri beraberinde getirmiştir.

Bu inanışın başka bir yorumu ise halk hekimliğine dayalı olmasıdır. Ülkemizde de özellikle kırsal kesimde halk hekimliği uygulamalarına, eskisi kadar olmasa da oldukça sık rastlanmaktadır. Halk arasında yaşça büyük ve tecrübeli kadınlar tarafından hazırlanan, bitkisel tedaviye dayalı, geleneksel bir boyutu olan söz konusu uygulama biçimine “kocakarı tedavisi”; kullanılan ilaçlara ise “kocakarı ilacı” adı verilmektedir.²⁴⁷ Bu tedavi edici olarak kabul edilen kimselerin çevrelerinde yetişen çeşitli bitkilerle bazı hastalıkları iyileştirdikleri kabul gören bir durumdur. Bu şekildeki halk hekimliği uygulamalarının örneklerine, bilimsel tıbbın tam manasıyla yeterince gelişmediği dönemlerin tetkik edilmesiyle ulaşılmıştır. Genelde, köylerde bilinen ve artık çok az kişi tarafından uygulanan bu yöntemlere, herhangi bir hastalık karşısında doktora gitmeden önce, daha kolay ve daha masrafsız olması sebebiyle başvurulduğu gözlemlenmiştir.

**Tablo 5: “ Mavi gözlü insanların nazarı daha çok değer”
Maddesine Verilen Cevapların Durumu**

S4	Sıklık	%
Kesinlikle katılmıyorum	14	4,0
Katılmıyorum	114	32,6
Kararsızım	49	14,0
Katılıyorum	159	45,4
Kesinlikle katılıyorum	14	4,0
Total	350	100,0

S4 ifadesine “Mavi gözlü insanların nazarı daha çok değer” 159 kişi katıldığını, 14 kişi kesinlikle katıldığını ifade ederken, 114 kişi katılmadığını, 14 kişi ise kesinlikle katılmadığını aktarmıştır. 49 kişi de bu ifade için kararsız olduğunu bildirmiştir. Toplamda 163 kişinin bu görüşe katılmasına binaen, nazar değme inancının

²⁴⁷ Bkz. Ekler, Ek: 1.Gerede İlçe Müftüsü Hasan İzmirli'nin Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri.

kaynaklarından birisinin de mavi gözlülük olduğu analizimize yansıyan değerlerden biridir. Şu halde deneklerden yarıya yakın bir kısmının mavi gözlü kimselerin nazarının daha çok değdiği ifade etmesi, bir şekilde telakki edildiği sonucuna götürmektedir.

Günümüzde tıbbi ilimlerin gelişmesiyle asrın mucizesi olarak kabul edilen biyoenerji ilmi ile bazı insanların gözlerinin çok etkili morötesi ve kızılötesi ışınlar yaydığı, bu durumun da insanlar, hayvanlar ve diğer eşya üzerinde büyük ölçüde tahribata neden olduğu anlaşılmıştır.²⁴⁸ İşte bu ışınlar, insan ruhunun düzeni olarak kabul edilen ‘bioritim’i bozmakta ve insanlarda hastalığa, halsizliğe, bitkinliğe, hatta zayıf bünyeli kimselerde ölüme bile neden olabilmektedir. Bu hususta ele alınan araştırmalar neticesinde varılan bir diğer gerçek de insanların heyecanlı, sinirli, kıskanç ve kızgın anlarında bu ışınların doz ve oranının daha da arttığı ve tahrip gücünün yükseldiğidir. Bu güç, renkli gözlere sahip insanlarda mat gözlü kimselere göre daha da artmakta ve tehlikeli olabilmektedir.²⁴⁹ Ancak burada bir hususa vurgu yapmak şart oluyor. Şurası yanlış anlaşılmalıdır, renkli gözlü insanlar sırf gözleri renkli diye kendilerinden çekinilmesi gereken insanlar değildir. Söz konusu edilen şey, nazarın renkli gözlerde daha fazla görülmesidir. Buda demek oluyor ki, bütün renkli gözlü kimseler nazar eder anlamına gelmemektedir. Bu haksızlık olur. Bu yüzden renkli gözlüler ve nazar konusunda kalp kırıcı, rencide edici davranmaktan kaçınılmalıdır. Nazarda bir haset, ışının yöneldiği insana bir zarar verme duygusu vardır. Bu ikisi bir araya gelmeden nazar olmayacağı vurgulanmaktadır. Kuşkusuz haset, kıskançlık sadece renkli gözlü insanlara özgü değildir.²⁵⁰ Öte yandan içlerinde zarar verme duygusu ve haset taşımayan renkli gözlü kimselerin de nazarının değmediği bilinen bir şeydir. Ankete katılan deneklerden 128 kişinin bu maddeye katılmaması bunun bir göstergesi niteliğindedir.

²⁴⁸ Bkz. Ekler, Ek 2. Bolu İl Müftüsü İzzani Turan’ın Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri.

²⁴⁹ Bkz. Halit Erbuğa, “Nazarın bilimsel Yönü”, *Yankı Dergisi*, İst. 1983, s.635.

²⁵⁰ Bkz. Ekler, Ek 2.

Tablo 6: “Muska taşıyarak nazardan ya da diğer kaza ve belalardan korunurum”

Maddesine Verilen Cevapların Durumu

S7	Sıklık	%
Kesinlikle katılmıyorum	19	5,4
Katılmıyorum	104	29,7
Kararsızım	65	18,6
Katılıyorum	154	44,0
Kesinlikle katılıyorum	8	2,3
Total	350	100,0

S7 ifadesine “Muska taşıyarak nazardan ya da diğer kaza ve belalardan korunurum” 154 kişi katıldığını, 8 kişi kesinlikle katıldığını ifade ederken; 104 kişi katılmadığını ve 19 kişi de kesinlikle katılmadığını aktarmıştır. 65 kişi ise bu madde için herhangi bir kararının olmadığını belirtmiştir. Kesinlik ifadesi ile beraber deneklerden çoğunluğu bu inanışa katıldıklarını beyan etmişlerdir. Bu bağlamda halkın çoğunluk kesiminin muska yapma-yaptırma hakkında bilgisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlardan hareketle deneklerin çoğunun “muska” olgusunu kabul ettiği görülmektedir. Korunmak amacıyla taşınabilmekte olan muskalar, halkın başına gelebilecek kötülöklere veya olumsuzluklara karşı aldığı bir önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olumsuzluklardan bir tanesi olan ve insanı en çok etkileyen şey ise hastalıktır.

Kur’an, şifa vermeye yetkin tasarruf sahibinin sadece Allah olduğunu ve insanoğlunun böyle bir güce sahip başka bir varlıktan medet ummasının Tevhit inancına aykırı olduğunu bildirmektedir.²⁵¹ Dahası yüce kitabımız, şifanın ancak Allah tarafından kullarına verilen büyük bir nimet bilinciyle hareket etmemizi istemektedir.²⁵² Bu uyarılar, insanın bu kudreti başka şeylerde aramasına yönelik olmuştur. Demek oluyor ki Kur’an-ı Kerimin nazil olduğu dönemlerde de bu tür uygulamalara rastlanmakta idi. Öte yandan evrensel bir kitap olup, bütün zamanlara şamil olan yüce kitabımız günümüzdeki uygulamaların da aynı tür olacağına işaret etmiştir. Görülmektedirki

²⁵¹ Yunus, 12/57; İsrâ, 17/82.

²⁵² Maide, 5/44.

zamanımızda uygulanmak istenen pek çok eğilim de bu minvalde olmaktadır. Bununla beraber şifayı yalnızca Allah'tan bekleyerek bazı sure ve duaların korunma amacıyla vücut üzerinde veya kullanım alanlarında bulunması da caiz görülmektedir.²⁵³ Bu bağlamda şifanın Hz. Allah'tan beklenmesi ve bu doğrultuda hareket edilmesi uygun olmakta, aracı unsurlardan şifa beklemek ve bir takım uygulamalara yönelmek ise yanlış işlere göz yummak demek olacaktır.²⁵⁴ Anketimize katılan deneklerden kesinlik ifadesi ile birlikte 123 kişinin bu maddeye katılmaması, bu şekilde ki yanlışlıklardan uzak duran veya durmak isteyen kişileri işaret etmektedir. Bu madde için kararsız olduğunu aktaran 65 kişi ise muhtemelen kendisi veya bir yakını bu tür uygulamalara maruz kalmış kimselerdir. Ayrıca bunlar yararlı veya yararsız olduğuna tam manada kanaat getirememiş ve kararsız kalmıştır.

Tablo 7: "Baykuş uğursuzdur. Hangi evin çatısına konarsa o evden cenaze çıkar"

Maddesine Verilen Cevapların Durumu

S13	Sıklık	%
Kesinlikle katılmıyorum	34	9,7
Katılmıyorum	136	38,9
Kararsızım	57	16,3
Katılıyorum	110	31,4
Kesinlikle katılıyorum	13	3,7
Total	350	100,0

S13 ifadesine "Baykuş uğursuzdur. Hangi evin çatısına konarsa o evden cenaze çıkar" 110 kişi katıldığını, 13 kişi kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. 136 kişi bu maddeye katılmamakta, 34 kişi ise kesinlikle katılmamaktadır. 57 kişi de bu madde için kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Toplamda 170 kişi bu duruma olumsuz baktığını beyan ederken, katılmayanların bu denli çokluğu akıllara çok karşılaşılan bir durum olmadığını getirmektedir. Genelde köylerde veya kasaba gibi küçük yerleşim yerlerinde ikame eden insanlar tarafından bilinen bir inanıştır. Söz konusu bu durum, kırsal

²⁵³ Bkz. Ekler, Ek: 1. Gerede İlçe Müftüsü Hasan İzmirli'nin Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri.

²⁵⁴ Bkz. Ekler, Ek: 1.

kesimden anketimize katılan deneklerin durumu incelendiğinde (bkz. tablo-1) ulaşılan bir sonuç olmuştur. Burada şunu ifade etmek gerekir: haddi zatında uğursuz addetme durumu insanın bireysel olarak yaptığı yorumlardır. Bir takım olayların bu değerlendirmeler doğrultusunda vuku bulması ve bu durumların cisim ve eşyanın yaratılış biçimlerine bağlanması tamamen yorumdur. Yani kuşun ötmesinin veya insanın kara kedi görmesinin bir olumsuzluk olacağına işaret etmesi anlamına geldiğini kabul etmenin insani bir düşünce olduğu genel kabul gören bir kanaattir.²⁵⁵

Öte yandan ankete katılan deneklerin bir kısmının (%35,2), bu ifadeye (S13) verdikleri olumlu cevaplar doğrultusunda anlaşılan o ki, halen baykuşun uğursuzluğuna inanan kimseler de vardır. Bu bağlamda daha önce aktardığımız örnekler ve araştırma kapsamında ankete katılan deneklerden birçoğu bu duruma delil teşkil eder niteliktedir. Dahası araştırma yapılan bölgede köpeğin sık sık uluması, horozun bilinen vaktin dışında ötmesi, köpek, kedi, koyun gibi hayvanların aniden huy değiştirmesi ve sahibini tanımaması, baykuşun gece karanlığında ötmesi ya da evin bacasına konması vb. gibi hayvanların alışılmadık davranışları ölüm belirtisi olarak yorumlanmaktadır.

Tablo 8: “Geceleyin tırnak kesilmez” Maddesine verilen Cevapların Durumu

S17	Sıklık	%
Kesinlikle Katılmıyorum	31	8,9
Katılmıyorum	129	36,9
Kararsızım	53	15,1
Katılıyorum	121	34,6
Kesinlikle katılıyorum	16	4,6
Total	350	100,0

S17 ifadesine “Geceleyin tırnak kesilmez” 121 kişi katıldığını ifade ederken, 16 kişi ise kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. 129 kişi bu ifadeye katılmadığını ifade etmiştir. 31 kişi kesinlikle katılmadığını, 53 kişi ise kararsız olduğunu aktarmıştır. Şu halde kesinlik ifadeleri ile birlikte katılmayanların daha çok olması, bu tür inanışların azalmaya yön tuttuğunu ifade etmemize kaynak olmaktadır. Yine bu madde için katılanların sayısının da bir hayli çok olması halen geçerliliği devam eden halk inançları

²⁵⁵ Bkz. Ekler, Ek 1, 2, 3.

arasında yer aldığını göstermektedir. Öyleyse halk arasındaki bir kesime hitap eden bu ve benzeri inançlar tamamı ile yok olmamış, kökeni çok eskilere dayanan inançlardır. Bu tür inançların hitap ettiği kesim olarak genelde kırsal kesim ve yaş olarak altmış yaş üstü insanları gösterebiliriz. Denilebilir ki, herhangi bir zarardan korunma sürecinde oluşmuş olan bu inançlar yaşlı sayılabilecek kimseler arasında ve köy hayatında daha çok karşılaşılan durumlardandır.²⁵⁶ Bu ifade için kararsız olduğunu belirten denekler ise bu tür inanışları duymuş fakat inanıp inanmamakta arada kalmış kimseleri ifade etmektedir. Her ne kadar denekler geceleri tırnak kezseler de söz konusu inancın arka planında bir endişe doğurduğu gözlemlenmektedir. Bu şekilde bir ifade ile karşılaşma sürecinde ise geriye dönük yaşanmışlıklar hatırlanıp kararsızlık hali söz konusu olmuştur.

Anket araştırmamızın analiz kısmında yorumladığımız gece karanlığına bağlı inanmalarda birbirinden çok-çok farklı değerlerin olmadığını gördük. Bu durum karanlığın getirdiği inançların her kesimde görüldüğünü lakin uygulama da tam bir katılımın olmadığını, kırsal yaşam alanlarından kentsel yaşama doğru azalma olduğunu ifade etmektedir. Tablo-8'de de görülebileceği gibi bu uygulamalar yarı-yarıya kabul edilebilir durumdadır. O halde yaşam alanı, yaş farkı, eğitim gibi faktörler halk inançları açısından farklılıklara sebep olmuş, anket verilerini doğrudan etkilemiştir.

Örnek verilerde olduğu gibi bu inanç ve uygulamalar yaş, cinsiyet, yaşam alanı, meslek vb. değişkenler bakımından bazı farklılıklar arz etmektedir. Nitekim bu çalışma kapsamında yapılan alan araştırmalarında, yaşlıların, gençlere göre; kadınların, erkeklere göre; kırsal kesimde yaşayanların, büyük şehirlerde yaşayanlara göre halk inanç ve uygulamalarına daha eğilimli olduklarını göstermiştir (bkz. Tablo 1.2.3.4.5.6.7.8). Anlaşılan bu inanç ve uygulamalar, farklı düzey ve formlarda da olsa mekân veya zaman mefhumu olmaksızın insanoğlunun hayatında yer almaya devam edecektir.

²⁵⁶ Bkz. Ekler, Ek 3. DİB. Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Prof. Dr. Bünyamin ERUL'un Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri.

2.2. Psiko-Sosyal Açıdan Değerlendirme

Halk inanç ve uygulamalarının başta biyolojik olmak üzere, kültürel, ekonomik, sosyolojik, psikolojik vb. birçok nedeni olabilmektedir. Her bir inanış farklı sebepler vasıtasıyla var olabilir. Dolayısıyla bir halk inancını açıklamak için kullanılan öğeler bir diğeri için yeterli olmayabilir. Bununla beraber bazı halk inançlarının birden fazla nedeni de olabilmektedir. Konu hakkında temel nedenler aşağıda olduğu gibi sınıflandırılabilir.

2.2.1. Bilgisizlik (Cahillik)

Doğru ve isabetli olup, tasvip gören fiil ve davranışlar, temelde bilgiye dayanan davranışlardır. Mâtüridî'ye göre gerçek ahlakı davranış, bilgi-fiil bilişiminde bulunabilir. Bu bakımdan doğru bilgi olmaksızın gerçekleştirilen fiillerde yanlış olacaktır. Bununla beraber bilgisizlikte en az yanlış bilgi kadar kişiyi yanlış fiillere sürükleyecektir. Mâtüridî bilgiye çok önem verir ve onu her şeyin temeline yerleştirir. Bilmeyen ve düşünmeyen kimseyi de “sefih”likle²⁵⁷ nitelendirir.²⁵⁸ Bu doğrultuda halk inançlarının başlıca sebeplerinden olan bilgisizliğin burada verilmesi yerinde olacaktır.

İnsanoğlu bir takım olayları kontrol altına alamadığı ve bu olayların asli sebeplerini bilemediğinde, etrafında ilgisini çeken nesnelere gizem ve güç atfederek bir takım inançları oluşturur. Günlük yaşamında kullandığı eşyalara (balta, ip vs) çeşitli güçler ve anlamlar yüklemiştir. Bunları kendi karar verebileceği doğrultuda kullanmayı istemiş ve bu esnada yanlış, ters bir durumla karşılaşmamak için, ancak böyle bir güç atfetmesi halinde amacına ulaşacağını düşünmüştür. Örneğin, kaya ve taşların saygıyı hak ettiği ve ölümsüz olduğunu düşünmüştür. Bunlara karşı saygısızca hareket etmenin uğursuzluk veya bazı hastalıkları beraberinde getireceğine inanmıştır.²⁵⁹ Şu kadar varki modernleşme aşamasına giren insanda bazı farklılıklarla beraber yerine göre aynı yorumları devam ettirebilmektedir. Nitekim küresel dünyada izah edemediği olayları açıklama ihtiyacı duyduğunda metafizik dünyadan nedenler arama yoluna gitmektedir.²⁶⁰ Bu bağlamda çalışmanın omurgasını oluşturan muska, sihir vb. inançlar örnek olarak gösterilebilir.

²⁵⁷ Sefeh, bilmeden iş yapmayı, hareket etmeyi ifade eder. Daha Geniş Bilgi İçin Bkz. Hanifi Özcan, *Maturidi'de Bilgi Problemi*, Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. İstanbul, 2012.

²⁵⁸ Bkz. Hanifi Özcan, *Maturidi'de Bilgi Problemi*, Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. İstanbul, 2012, s. 199-200.

²⁵⁹ Bkz. Ali Kuşat, *Türk Toplumunda Nazar ve Psikolojik Bir Yaklaşım*, Laçın yay., Kayseri 2004, s. 49.

²⁶⁰ Bkz. Ali Köse ve Ali Ayten, “Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz”, *DBAAD.*, S. 3, ss. 45-70.

2.2.2. Geleceği Bilme Arzusu

Halk inançları, bir bakıma muhtemel sıkıntıları çözebilmek adına geleceği bilme arzusunu tatmin etmektedir. Bu arzunun arka planında insanların geleceği merak etme hırsları vardır. Buna göre, hayatında meydana gelebilecek kötü hadiselerle karşı bazı önlemler alacaktır. Yine kendi kaderleri hakkında iyimser bir takım sembolik işaretleri yakalamak iç dünyasına huzur verecektir. Bunun gibi, gelecekteki mesut yaşamından emin olma arzusu ve bilemediği bir durumdan dolayı rahatsızlık yaşamamak için, insanlar bazı inanç ve uygulamalara başvurabilmektedir. Zaman içinde insanların bu duygularının tatmini için falcılık, huddamcılık, kâhincilik gibi değişik sözde meslekler ortaya çıkmış ve toplumda büyük itibar görmüşlerdir.²⁶¹ Örneğin çekemediği insanın kısmetini kapattırmak ve kötülük bulması için muska veya büyü yaptırmak geleceğe dair kaygı, hasetlik ve psikolojik rahatsızlıktan kaynaklanabilmektedir.²⁶²

2.2.3. Korku ve Stres

Bir görüşe göre bazı inançlar korkuya bağlı olarak oluşur, yayılır ve korunur. Yani “insanlar karşılaştıkları bütün durumları bilinen kurallara göre yürütebilselerdi veya şans her zaman onların yanında olsaydı batıl sayılabilecek birçok inanca yönelmezlerdi”²⁶³ Birçok kişi günlük hayatın stres ve sıkıntılarında dolayı, çaresiz hastalıklarla veya kaza, bela gibi olumsuz durumlarla her an karşılaşabileceği duygusuna fazlaca kapılmaktadır. Bu duygu ise insanları stres, korku, bunalım, psikolojik buhran ve hatta ruh bozukluklarına itmektir. Hal böyleyken kişi kendisini koruyacağını düşündüğü bir takım uygulamaları gerçekleştirmek üzere elinden geleni yapabilmektedir. Tahtaya vurmak, korkunca çenesini yukarı kaldırmak, yağmur suyu toplamak, kendi üzerine okuyup, üfleme bu duruma örnek olarak verilebilir. Birey stres ve sıkıntı içerisinde iken kontrol duygusuna tam olarak hâkim olamaz ve karar verme sürecinde korkulu anlar yaşar. Bu durumdan kurtulmak ve özde hâkimiyetini sağlamak üzere bazı davranışlara başvurabilir. Kendi kendine konuşmak, stressiz gibi görünmeye çalışmak ve dini motiflere başvurmak bu duruma örnek olabilir.²⁶⁴

²⁶¹ Bkz. Mehmet Aydın, “Fal”, *DİA*, c. 12, s. 134-138.

²⁶² Bkz. İlyas Çelebi, “Fal”, *DİA*, c. 12, s. 138-139.

²⁶³ Bkz. Brian Morris, *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*, çev. Tayfun Atay, İmge yay., Ankara 2004, s. 227.

²⁶⁴ Bkz. Morris, a.g.e., s. 228.

2.2.4. Çaresizlik

Herhangi bir felaketle karşılaşan insan, kendi yararına çözümler bulunmasını ister. Bazen bu çözümlerin imkânsız olduğunu düşünür ve kendince çözümler üretir. Kur'an-ı Kerim'de, insanın çaresizlik içinde ve zor şartlarda duaya başvurma şeklindeki genel psikolojik mekanizması üzerinde ısrarla durulmuştur. Bazı ayetlerde dini yöneliş veya duanın belirgin veya zayıf hale geldiği durumlar açıklanırken aynı zamanda bu yönelişin insan tabiatında fitri ve külli bir motif olarak bulunduğu da ortaya konmaktadır.²⁶⁵ Çevremizde çaresizlikten kaynaklanan halk inanç ve uygulamalarının birçok örneği görülmektedir. Örneğin Telli Baba adıyla bilinen türbeyi ziyaret eden insanlar, her dilek için ayrı bir tel kesmekte, bunları türbe ziyaretinden sonra yanlarında götürmekte ve dileklerinin yerine geldiğini düşündüklerinde bu telleri tekrar getirip türbeye bırakmaktadırlar.²⁶⁶ Kutsal ağaç motifi, nazar ve buna bağlı olarak karaağaç vb. bir takım çarelerin aranması başka başka örneklerdir.

2.2.5. Güvenlik İhtiyacı

Güvende olma duygusu, insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından biridir. Fertler her zaman güvenli bir ortam arzusundadır. Bu arzu bir ferdi belki de farkında olmadan bir takım inanç ve davranışlara yönlendirebilir. Bu arzusunu yerine getiremeyip hayal kırıklığına uğramış bir kişi için bir halk inancı ya bütün benliğin değişmesi imkânını sunar veya kendi kişiliklerinde kaynağı bulunmayan fakat yaşamları için gerekli olan amaç, övünme, güven, umut ve değer gibi nitelikler vaat edebilir.²⁶⁷ Güvenlik ihtiyacını tatmin eden halk inançları iki grupta incelenebilir:

(a) *Başarısızlıktan kaçınmaya yönelik davranışlar*: Bu tür davranışları uygulayanlar, hayattaki zorluklara, engellere, musibetlere, kötü niyetli kimselere, başarısızlıklara ve hastalıklara karşı kendilerini koruduklarını hissederler.²⁶⁸

(b) *Duygusal yanımızı bastırmaya yönelik davranışlar*: Bu tür eğilimlerle kişi kendisine daha çok güvenebilir, psikolojik yönden rahatladığını hisseder, yeni çalışmalarında şüpheli duygulardan uzaklaşır ve başına geleceğini düşündüğü olumsuz düşünce ve hayallerinden kurtulur.²⁶⁹

²⁶⁵ Yunus, 12/10-12; el-İsra, 17/11; er-Rüm, 30/31; Lokman, 31/ 32; Fussilet, 43/ 49.

²⁶⁶ Bkz. Nevzat Tarhan, "Konferans: Modern Psikoloji ve Din". *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 2006 (19), S. 3, s. 539-542.

²⁶⁷ Bkz. Erik Hoffer, *Kesin İnançlılar*, Çev. Erkil Günür, Tur yay., 1978. s.17

²⁶⁸ Bkz. Morris, a.g.e., s. 229.

²⁶⁹ Bkz. Morris, a.g.e., s. 229.

2.2.6. Rüyalar ve Hayal Gücü

İnsanlar bazı kere rüyada gördükleri olumsuzluklardan etkilenebilirler. Buna bağlı olarak düşünce ve hayal dünyalarını kaygılı bir şekle dönüştürebilirler. Rüyada görülen bazı durumlar belirli bir vakit aralığında unutulabilir. Bununla beraber rüya olduğu akıllardan çıkarak onunla her an karşılaşılacakmış gibi bir korku durumu söz konusu olabilir. Sonrasında ise, bu rüyalar günlük yaşamdaki kültürel ve çevresel unsurlarla da birleşerek gerçek olaylar gibi algılanabilir. Nitekim insanın bilinçaltına yerleşmesi ile hayaletleri var kabul etmek ancak bu tür rüyalar ile açıklanabilmektedir. Ayrıca insanoğlu özlem duyduğu şeylere ulaşamadığı zamanlarda hayali düşüncelerine başvurarak bazı şeylere inanma durumuna geçebilir. Bir halk inancı olarak, kocasının kendisinden uzaklaşmasıyla hem madden hem manen zor durumda kalan bir kadın, kocasının bu tavır ve duruşunu değiştirmek amacıyla makaraya ip sararak “kuş yuvası” yapar ve bunu yakınlardaki bir dere, çay veya göle atar. Böylece kocasının onu terk etmesinden dolayı duyduğu ızdırabı özünde bastırır ve her şeyin tekrar yolunda olacağına inanır.²⁷⁰ Yukarıda verilen “dede çamı” inancına bağlı olarak ağacın içinden piri fani bir zatın çıkıp etrafta dolaşması, hayal gücünün bir getirisi olarak buraya örnek olabilecek durumdadır.

2.2.7. Sosyal Uyum İhtiyacı

Bilindiği gibi dinsel yaşantıların sosyolojik açıdan incelenmesi ancak, toplumsal şartlarla etkileşim dâhilinde söz konusu olabilmektedir. Başka bir deyişle dindarlığın sosyolojik incelenmesi kamusal kazanmış rutinleri dikkate alır. Bu anlamda sosyolojinin genel olarak insanın sosyal eylemleriyle veya başka bir ifadeyle insanın rol davranışıyla ilgilenmesi gibi, din sosyolojisi de insanların dine dayalı gözlemlenebilen sosyal davranışlarını konu edinir. Bu sosyal davranış, ya ayinlerde olduğu gibi doğrudan dinî bir davranıştır ya da dinî form ve muhtevalarla şekillenmiş bir eylemi ifade eder. Ancak burada gözlem konusu olan davranışlar, dil, eylemsizlik (davranıştan kaçınma) ve suskunluk gibi durumların da içine dâhil olduğu geniş bir çerçeveye işaret etmektedir.²⁷¹ Doğal olarak bu durum insani davranışlardaki beşer-üstü unsurların dikkate alınması gerekliliğini ortaya koyar.

²⁷⁰ Bkz. Kübra Ünal, “Popüler Dinin Düşünüş Biçimi Üzerindeki Etkisi”, *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, c. 7, S. 1, 2007, s. 4.

²⁷¹ Bkz. Celalettin Çelik, “Değişkenler ve Boyutlar Bağlamında Türk Toplumunda Dini Hayatın incelenmesi”, *Bilimname I*, 2003/1, ss. 153-174.

İnsanoğlu doğumundan itibaren çevresinde gördüğü davranışları tekrarlar. Birey ebeveyninden ve içinde bulunduğu toplumdan aldığı yaşama dair dini örnekler ile ivme kazanır. Zaman içersinde onlara benzeyerek aidiyet duygusunu tatmin etmiş olur. Buna bağlı olarak yetişkinlik çağına geldiğinde birçok inanç ve uygulamayı ister-istemez kazanmış olur. Bazen de bireyler tek başına olduğunda yapmayacağı birtakım hal ve tavırları, topluluğa uymak adına gerçekleştirebilirler.²⁷² Burçların etkisine, içerdiği anlam ve ykmllklere inanmadığı halde, bu konunun konuşılduğu bir ortamda, topluma uymak için burcunu söyleyerek sohbete dâhil kişi burada örnek olarak gösterilebilir.

2.3. Araştırmaya Konu Halk İnançlarının Kelam İlmî Açısından Değerlendirilmesi

Din, her bir bireyin ve toplumun hayatında farklı izdüşümlere imkân veren bir hakikattir. Dinin emir ve yasaklarının toplum içinde görece zgr bir anlayışla yaşıyor olması sonucu karşıımıza farklı dini algı biçimleri, çeşitli inanç tarzları, değişik yorumlar çıkmaktadır. Bu bağlamda dini hayatın birçok boyuta sahip gerçek bir yaşam düzeni olduğunu belirtmek gerekmektedir.²⁷³

Kuşkusuz dinsel davranışlar ya da sembollerini anlamlı kılan şartlar, dinin kendi belirlediği hedeflerinin yanı sıra, toplumsal çevrenin özgün yapısına bağlı olarak da değişiklik arz eder. Bu anlamda dinlerin tarihsel gelişimlerinde gerek akidevi gerekse muamelat bakımından ortaya koyduğu farklı tecrübeler, onların yerleştirmeye çalıştığı sosyal davranışlar ile toplumsal etkileri de şekillendirir. Bu durum toplumsal çevreyle ilişkileri bakımından dinî yaşantıların, hangi noktalarda izlenmesi ya da gözlem konusu olarak belirlenmesi problemini daha da önemli hale getirir. Dinî pratik ve sembollerini belli toplumsal çevrelerde anlamlılık bulması, bir anlamda hangi olguların gözlenmeye değer olduğunu da belirler.²⁷⁴

Dindarlığın çok boyutlu ve çok yönlü oluşuna paralel olarak, halk arasında genelde kabul görmüş inanç ve uygulamaların bazılarını, Bolu ve yöresi rneği temelinde sosyolojik, psikolojik ve kelmi açısından tahlil etmek bu çalışmanın ana temasıdır.

²⁷² Bkz. şaban Ali Düzgün, “Değişim Kavramı Ve Toplumsal Değişimin Şartları”, *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 35, ss. 309-332.

²⁷³ Bkz. F. Babinger ve F. Köprülü, *Anadolu’da İslamiyet*, ev. R. Hulusi, İnsan yay., İst. 1996, s. 70.

²⁷⁴ Bkz. elik, “Değerşkenler ve Boyutlar Bağlamında Türk Toplumunda Dini Hayatın incelenmesi”, ss. 153-174.

Daha ziyade köylerde ikamet eden halk arasında ilk bakışta tespit edilebilen inançların, İslam dininden hareketle oluşturulan atmosfere farklı tezahürlerde eklemlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Geçmişten gelen bir kültür birikimi, gelişen teknoloji ve birçok unsur da halk inançları üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bununla beraber tarihin en eski devirlerinden beri Türk halkının farklı farklı milletlerle etkileşim sürecine girdiği, özellikle arkeolojik çalışmalar sayesinde de açıklığa kavuşmuştur. Bu etkileşimin genel bir sonucu olarak ortaya çıkan toplu din değiştirmelerin, Türklerin inanışlarında büyük rol oynadığı bilinmektedir. Buna rağmen kültürlerini ve eski inançlarını yaşatmayı da sürdüren Türkler, İslam dinini benimserken bir takım adet ve uygulamaları da beraberinde getirmişlerdir. Bütün bu etkenlerin bir araya gelmesi, neticede bugün gözlemlenebilen inançları meydana getirmiştir.²⁷⁵

Bununla beraber Türk kültüründe geçmiş bir dini tecrübe olarak Şamanizm de yer almıştır. Aynı şekilde Şamanist inançların birçok millette de bulunması, benzer inanışların, insanların aynı dinin öğretilerini telakkileri sonucu oluştuğunu ifade etmektedir. Özünde aynı değerleri taşıyor olup, şekilsel olarak ayrılan inanışların temelinde insanoğlunun ortak korkuları yatmaktadır. Bu korkuların doğurduğu hayat tarzının farklı kültürlerde ve coğrafyalarda birtakım değişikliklerle meydana gelmesi de doğal karşılanmalıdır.²⁷⁶

İşte bu noktada insanın var olduğu her yerde halk inançları adı altında benzer uygulamalara rastlamak mümkün olmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre; birçok Afrika ve Amerika toplumunda “sayım yapma” uğursuzluk ifadesidir. Afrika’da bazı toplumlar çocukların cinler tarafından alıkonulacağı düşüncesiyle çocuklarını saymaz, sayılarını söylemezler. Hintlilerde ise yaşın söylenmesini yasaklamışlardır. Bu yasağa uyulmayacak olursa kaza ve belânın o insana geleceğine inanılır. İskoçya’nın bazı yerlerinde de aynı durum gözlenebilir, özellikle cuma günleri aile fertlerinin ve hayvanların adedini söylemek istemezler. Danimarka’da tavuğun altındaki yumurtayı saymak yanlış bir eylem olarak kabul edilir. Eğer sayılırsa bu yumurtalardan çıkacak olan civcivler şahinlere yem olacaktır.²⁷⁷ Benzer bir inanç Anadolu’da da görülür. Burada ticaretle uğraşan kimseler karını hesaplamak istemezler ve parayı saymaktan

²⁷⁵ Bkz. Tuğrul Balaban, “Sandıklı Halk İnanışları Ve Uygulamaları”, *Basılmamış Yük. Lis. Tezi, Afyon Kocatepe Ü., S.B.E.*, 2006, S. 3.

²⁷⁶ Bkz. Adil Ahmetov, “Türk Halklarının İnançlarının Temelinde Kalıplaşmış Tabu ve Batıl İnançlar”, *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi*, 2006, s. 12, ss.7-16.

²⁷⁷ Bkz. Ahmetov, a.g.m., ss. 7-16.

kaçınırlar. Saydıkları zaman ise paranın bereketinin olmayacağına inanırlar. Onun yerine bu işlemi aile içinden bir birey yapar. Bu bağlamda çocuklara para sayma işleminin yapılması kimi yerlerde adet olmuştur.²⁷⁸

Şu kadar varki insanlar arasında kimi zaman çaresizlikten, kimi zaman da korkulardan doğan ve çoğunlukla dini bir dayanağa bağlanmaya çalışılan folklorik²⁷⁹ bir takım inançların oluşması kaçınılmaz olmuştur. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu inançlar, bazı ortamlarda dini bir kabul olarak değer görmekte, kendisine inananlar üzerinde bir takım zorlayıcı etkilere yol açabilmektedir.²⁸⁰ Bu çalışmada ele alınan Bolu yöresindeki bazı inançlar, tam da bu noktaya örnek oluşturabilecek niteliktedir.

Bu araştırmanın ana temasını, İslam dinine bağlı olarak geliştirilen uygulamalar oluşturmaktadır. Bu anlamda Türk Halk İnanışları ve İslâm dini coğrafyamızda iç içe varlığını sürdürürken, bu iki unsuru birbirinden bağımsız olarak yorumlamak doğru olmayacaktır. Bu çalışma bahsi geçen konunun, “Türk Halkbilimini”²⁸¹ kapsayan unsurlarını, “kelam ilmi” çerçevesinde mukayese ederek, farklı bir boyuta indirgenmesini sağlamak amaçlıdır.

2.3.1. Ana Hatlarıyla Kelam İlminde Hareketle Konuya Bakış

Dinin muhtevasını oluşturan iki temel alan vardır: itikat ve amel. Bu iki unsurun meydana gelmesiyle de ahlak ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle dini hükümlerin bir kısmı inançlarla alakalıdır. Bunlar dinin aslını oluşturmaktadır. Devamında ise bu inancın bir gereği olarak, günlük hayatta uygulamalar haline gelen davranışlarımız, yani ameller, muamelat gelmektedir.²⁸²

Günlük yaşantımızla ilgili esaslar, yani ibadetler ve diğer varlıklarla ilişkimiz teorik bir alt yapıya yani inanca dayanmaktadır. Böylece din, bu inanç ve pratik hayatın birlikteliğinin adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra ise, bu bütünlüğün kavranarak gerçekleştirilmesi sonucu ortaya, ferdi ve toplumsal kabuller ve buna bağlı olarak ahlak ortaya çıkmaktadır. Şu halde din, inanç ve buna bağlı olarak

²⁷⁸ K.k. Ahmet Atar, 53-53 yaşlarında, Gereede'nin Bahçedere Köyünden, Emekli Memur.

²⁷⁹ Burada “folklorik” kavramı, kültürel özelliği baskın olmakla birlikte zamanla dini bir form ve içerik kazanan inanç ve uygulamalar için kullanılmıştır.

²⁸⁰ Ali Albayrak, İhsan Çapcıoğlu, “Ehl-i Sünnet Geleneğine Bağlı Bir Orta Anadolu Köyünde Halk İnançları ve Uygulamaları”, *Dini Araştırmalar*, c. 8, ss. 107-132.

²⁸¹ Türk Halk Bilimi; Halk Bilimi'nin inceleme alanına giren sözlü ve somut olmayan kültürel mirası ve halk bilgisi ürünlerini derlemek, incelemek ve tanıtmak için kurulmuş bir bilim dalıdır. Bununla beraber bu bilim dalında, Türk dünyası kültürel mirasını incelemeye dönük çeşitli bilimsel araştırma projeleri de yürütülmektedir.

²⁸² Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-İ Kelam*, İst. 1959, s. 54.

gerçekleştirilen pratik hayat ve sonucundan oluşan ahlaki yapının bir ürünü olmaktadır. Bu dinin inanç alanıyla ilgili hüküm ve delillerini ispat eden, değerlendiren, açıklamaya çalışan ilim ise, kelim ilmidir.²⁸³

Kelâm, Allah kelâmı Kur-an'ı Kerim'in itikatla, inançla ilgili ayetlerinin yorumunu esas alan İslam ilimlerinin temelini, aslını oluşturan; bu sebeple de Eşrafu'l Ulum gibi unvanlarla anılan ulvi bir ilimdir. Kelam da İslam'ın aslı, temeli olan akait, iman esasları akli ve nakli delillerle izah edilir. Kelam da akidelerle, itikatla ilgili hususlar, akait ilmine nispetle daha geniş ele alınır.²⁸⁴

Kelâmın özünü, İslam'ın temeli olan tevhit akidesi, Allah'ın bir ve tek olduğu inancı oluşturur. Kelamda konu edilen bütün asli ve yan meseleler bu hakikatin tam ve kâmil manada ortaya çıkarılmasına yöneliktir. Asıl olan ise Allah Teâlâ'nın birliğidir. Bunun için ön ve genel bilgiler, iman ve İslam kavramlarına verilen anlamlar, ilahiyat bahsinde Allah'ı ispat delilleri, insan ve fiilleri, peygamberlik ve buna bağlı konular, ahret ve halleri hep Kur-an metni esas alınarak incelenir.²⁸⁵

Halk inançlarının oluşumu doğrultusunda, halkın davranışları incelendiğinde, küfre düşmemek, dine aykırı davranışlarda bulunmamak, manevi alanda zarara uğramamak vb. nedenlerle birçok rivayet doğru olarak telakki edilmiş ve birçok inanç ve uygulama bu şekilde ortaya çıkmıştır. Geçmişten beri aktarılan gelen bir inanın günlük yaşantıya herhangi bir biçimde yansması kaçınılmaz olmuştur. Bu açıdan bakıldığında inançların, özellikle de halk inançlarının, toplumsal bir benimseme olduğu anlaşılmaktadır. Toplumsal yaşamın vicdani ve ahlaki boyutunu gösteren inançlar sosyal normlar, biçimlerle kendisini göstermektedir. Bu nedenle inançları, toplum hayatına yansıyan uygulamalardan ayırmak oldukça güçtür.²⁸⁶

İnançlar, her toplumun kendine göre işlettiği bir sistemdir. Dinler de bir bakıma sosyal bir olgu bağlamında toplumlarda var olduğu için, mutlak suretle toplumun yapısından ve kültüründen etkilenerek biçimlenmişlerdir. Bu yüzden kitabi dinlerin hiçbirisi, eski yerel inanışların kalıntılarından kurtulamamıştır. Dinler ile halk inanışları sürekli bir etkileşim içerisinde olmuştur. Türklerin kültür kaynaklarından biri olan, *Dede*

²⁸³ Bkz. Şerafeddin Gölcük, *Kelam Tarihi*, Kitap Dünyası yay. Konya 2011, s. 16-17.

²⁸⁴ Bkz. Taftazânî, *Şerhu'l-Akaid Kelam İlmi ve İslam Akaidi*, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergah yay., İstanbul, 2013, s. 15.

²⁸⁵ Bkz. Çağfer Karadaş, *Anahatlarıyla Ehl-İ Sünnet Akaidi*, Otto yay. Ankara 2017, s. 23.

²⁸⁶ Bkz. Metin Eren, “ ‘Halk İnanç’ Kavramının Sınırları Ve Sınırlılıkları Üzerine Bir İnceleme”, Uluslararası Türk Dilleri, Edebiyat ve Tarih Dönemi Süreli Yayınlar, c. 8/13, 2013, ss. 857-865,

Korkut Hikâyeleri'²⁸⁷nde; sözlü edebiyattan yazılı edebiyata (İslamiyet'in kabulünden sonra) sonradan geçirilmesi nedeniyle bu etkileşim, günlük yaşam içinde çatışma veya çelişki durumunda kendini göstermiştir. Buna ilişkin *Deli Dumrul Hikâyesi*²⁸⁸ de örnek verilebilir. Burada da görülür ki inanışlar, asıl kökünü dinden aldığı halde her toplumun kendi ulusal karakteri içinde yaşam bulmaktadır.²⁸⁹

İnanç özgürlüğünün kelimelerin coğrafyasında daha çok kurumsallaştığı bir gerçektir. Bunun nedeni hâkim İslam anlayışının, dinin, temel esaslarının dışında ferdi düşünceye serbestlik tanınması, imani esasları alenen zedelememek şartıyla düşünceye verdiği özgürlüktür. Diğer bir neden olarak akli ilimlerin, gerek siyasi otoriteler, gerekse dini otoriteler tarafından çoğunlukla desteklenmiş olması gösterilmektedir. Bu sayede inanç özgürlüğü günlük hayatın içine de yayılmış ve bir takım adet, inanç ve uygulamalar dine uyarlanmıştır. Felsefe biliminin de buraya dâhil olması ile birlikte, insanlar inandıkları şeyleri de araştırmaya gitmişler ve farklı yorumların oluşması kaçınılmaz olmuştur. Böylece İslam dininin itikadi esaslarının akıl temelinde ele alınarak incelenmesi, değerlendirilmesi ve izahı İslam düşüncesinin önemli bir unsurunu oluşturur ki bunun sistemli bir biçime getirilmiş haline "ilm-i kelam" denilmektedir.²⁹⁰

Halk inançlarının dinin içerisinde yer alması ve inanç özgürlüğüne dayalı yorumlama kuvvetinin insanda bulunması ile beraber inanışlar farklılaşmaya yüz tutmuştur. Bahsi geçtiği gibi zamanla ayet ve hadisi farklı yorumlama eğilimleri oluşmuştur. Bu nedenle İslam dünyasının ilk zamanlarından beri farklı düşünüş, anlayış ve yorumlama insanlar arasında yaygın hale gelmiştir.²⁹¹

Genel hatlarıyla bu araştırmaya söz konusu olan inançlara bakıldığında bitki, hayvan vb. varlıklara kutsiyet atfedildiği dikkat çekmektedir. Nitekim böyle bir anlayış, kadim zamanlardan beri birçok yerde vaki olmuştur. Bu inanışın kökeni totemizme dayanmaktadır. Totemcilik kısaca; insanla hayvan ya da bitki gibi doğal nesnelere arasında bir akrabalık ilişkisi ya da gizemli bir bağ bulunduğu inancına dayanan

²⁸⁷ Dede Korkut Hikâyeleri Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2000 yılında 3. kez basılarak yayınlanmıştır.

²⁸⁸ Dede Korkut: Deli Dumrul-Uruz Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2000 yılında basılarak yayınlanmıştır.

²⁸⁹ Bkz. Yaşar Kalafat, "Türk dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi". *Milli Folklor*, c. 6. S. 44, s. 88.

²⁹⁰ Bkz. İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelam*, c. 1, s. 45; Şerafeddin Gölcük ve Süleyman Toprak, *Kelam; Tarih, Ekoller Ve Problemler*, Tekin yay., Konya, s.5.

²⁹¹ Bkz. Faruk Sancar, *Nübüvvet ve Velayet Merkezli Kelam ve Tasavvuf Tartışmaları (Fahredden er-Razi ve İbnü'l Arabi Örneği)*, Sarkaç yay. Ankara, 2011, s. 10-11.

düşünce ve davranış ve inanış sistemidir.²⁹² Bu ilişki mitolojiyle de desteklenerek kuşaktan kuşağa aktarılır. Türklerin kurt neslinden ve kayın ağacından geldiği inancı buna bir örnek olarak verilebilir.²⁹³ Böylece bitki ve hayvana aktarılan kutsallık sayesinde, inanç, din dışı bir olguya sahip olmakla beraber, dine de uyarlanarak sürekliliğini devam ettirmektedir.²⁹⁴ Çalışmanın geçtiği Bolu yöresinde ki kutsal ağaç “Dede Çamı” inanışı bu noktaya örnek gösterilebilir.

Diğer bir örnek inanışsa *bazı hayvanların uğurlu veya uğursuz sayılmasıdır*. Bölgede “baykuş” hayvanının uğursuz kabul edildiği, “kurdun” vereceği zarar nedeniyle ağzının bağlandığı yukarıda aktarılmıştı. Burada şunu ifade etmek icabeder: hayvanların uğurlu veya uğursuz olduğu bakımından Baykuşun evin çatısına konup ötmesinin uğursuzluk getireceği inancı, Hz. Peygamber'in hadislerinde:“(Eşyada) uğursuzluk yoktur.....”²⁹⁵ ifadeleriyle reddedilmiş olmaktadır. Ayrıca Neseî'nin “eşyanın hakikati sabittir”²⁹⁶ ifadesine binaen eşyada uğursuzluk aramak, kelam ilmi mucibince de muhaldir. Bu bağlamda bu hayvana uğursuzluk atfetmek İslâm dininin prensiplerine aykırı, boş inançlardan sayılmıştır. Çünkü Kur'an her türlü hadisenin (doğum, ölüm, evlilik vb.) meydana gelmesinde hakiki failin Allah olduğu belirterek²⁹⁷ daima Tevhit inancının benimsenmesini savunmuştur. Bu anlamda eşyaya veya hayvana uğursuzluk atfı, beşeri bir değerlendirme olup, olayların vuku bulmasının varlıklarının yaratılış özelliklerine veya belli davranış şekillerine bağlanması Tevhit inancına zıttır. Yani kara kedi görülmesinin, merdiven altından geçmenin, kuşun garip sesler çıkarmasının bir felaketin olacağına işaret ettiğini düşünmek dini açıdan uygun bulunmaz. Kelam ilmi de hadiselerin var edicisinin Allah olduğunu ifade ederek bu tür inanışları dini tasavvurların dışında bulmaktadır. Kelam mevcudatın hadis olduğunu ve muhdisin Allah olduğunu beyan eder.²⁹⁸ Şu halde hiçbir olayın gerçekleşmesi varlıkların isteği veya arzusu ile kendi elleri vasıtasıyla olmamaktadır. O zaman yaşamın, ölümün veya

²⁹² Bkz. Mehmet Eröz, “Türk İçtimaî Hayatında Totemizm İzleri”, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 1973, c. V, S.1-4, ss. 289-299.

²⁹³ Bkz. Erman Artun, “Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri - Öğretiler-Dinler” *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Bildirileri*, Türksev yay., Ankara, 2002, s. 11.

²⁹⁴ Bkz. Ahmet Güç, “Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı”, *Dinler Tarihi Araştırmaları I*, Ankara, 1998, s. 337.

²⁹⁵ Müslim, Selam, 102-103/II, 1743.

²⁹⁶ Bkz. Necmüddin Ömer en-Neseî, Akaidü en-Neseî, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2000, s. 1.

²⁹⁷ eş-Şûrâ, 42/49-50; Âl-i imrân, 3/47.

²⁹⁸ Bkz. İlyas Çelebi, “Beyazıade Ve El-Usulu'l Münife İsimli Eseri”, İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin İtikadi Görüşleri (Beyazıade Ahmet Efendi) Çev: İlyas Çelebi, İFAV., İstanbul, 2000, s. 87-89.

insanın başına gelecek bir takım hallerin yegâne yaratıcısı Allah'tır. Hiçbir varlığın üzerinde bulunan güç, etki veya özellikle buna kadir olamayacağı oldukça açıktır.²⁹⁹

Benzer şekilde verilen örnekler araştırıldığında bazılarının cahiliye adetleri olduğu, bazılarının ise Ehl-i Kitap kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Mesela farenin cahiliye döneminde fâsık bir hayvan kabul edildiği bazı kitaplarda geçmektedir.³⁰⁰ Yine karga ve baykuş bu dönemlere ait uğursuzluk ifadesidir.³⁰¹ Bu şekildeki örnekler günümüzde de çokça bulunabilmektedir. Bununla beraber Kur'an-ı Kerim'de "tıyere" kavramı inkârcıların kendilerini haklı göstermek için başvurdukları bir bahane olarak zikredilir. Bu çerçevede Yâsîn suresinde³⁰² bir "karye" halkına (Antakya halkı) gönderilen hak davetçileri³⁰³ yaptıkları davete karşılık muhatapları tarafından yalancılıkla itham edilmiş ve uğursuzluk getirdikleri ileri sürülmüştür. Kur'an'da aynı mahiyette bir tepkiyi Hz. Sâlih'in kavmi Semûd³⁰⁴ ile Hz. Mûsâ'nın muhatapları Firavun ve taraftarlarının³⁰⁵ gösterdiği ifade edilmektedir. Hz. Peygamber hastalığının kendiliğinden sirayet etmediğini, kuşun uçmasıyla uğursuzluk meydana gelmediğini, safer ayında veya baykuşun ötmesinde uğursuzluk aranamayacağını,³⁰⁶ İslâm'da uğursuzluk anlayışının bulunmadığını, daima iyimser ifadelerin kullanılması gerektiğini³⁰⁷ söylemiş, kuşun uçuşundan geleceğe yönelik kötü sonuçlar çıkarmanın şirk sayılacağını ısrarla vurgulamıştır.³⁰⁸ Bir başka rivayette ise, "Uğursuzluk anlayışı yüzünden işinden vazgeçen kimse şirke düşmüş olur" demiş, bunun kefaretinin ne olduğu sorulduğunda, "Allah'ım! Senin hayrından başka hayır, senin takdirinden başka takdir ve senden başka ilâh yoktur" denmesini öğütlemiştir.³⁰⁹

Uğursuzluk sayılan başka bir inanışta *gece sakız çiğnemek ve tırnak kesmektir*. Daha önce ifade edildiği gibi bölgede çokça görülen bu davranışlar da geçmiş zamanların "korkutarak eğitme" modeline bağlı bir takım inanışlardır.³¹⁰ Uğurlu veya uğursuz sayma telakkisi, genelde tabiatın gidişatındaki gizemi çözmekte zorlanan insan

²⁹⁹ Bkz. Karadaş, *Anahatlarıyla Ehl-İ Sunnet Akaidi*, s. 51-53.

³⁰⁰ Bkz. Ahmed-i Bîcan, *Envârü'l aşîkîn*, s.53, 1451.

³⁰¹ Bkz. Ahmed-i Bîcan, a.g.e., s. 53.

³⁰² Yasin, 36/13-19.

³⁰³ Taberî, XXII, 186-187.

³⁰⁴ en-Neml, 27/45-47.

³⁰⁵ el-A'râf, 7/130-131.

³⁰⁶ Buhârî, "Týb", 54; Müslim, "Selâm", 102

³⁰⁷ Buhârî, "Týb", 44, 54.

³⁰⁸ Ebû Dâvûd, "Týb", 24; Tirmizî, "Siyer", 47.

³⁰⁹ Müsned, II, 220.

³¹⁰ Yasaklama yoluna gidilerek halk kazandırılmış davranışlardır. Bkz. Ekler, Ek 1-2.

zihninin bir ürünü olduğu kabul edilmektedir. Çağımızda da bu anlayışı benimsemiş pek çok kişiye rastlamak mümkündür. Bu kişiler uğursuz kabul ettikleri şeylerden kendilerine kötülük ve zarar geleceğini sanarak, onlardan uzak durmaya çalışırlar. Bu yüzden de korku ve endişe içinde yaşarlar. Aslında hiçbir şeyde uğursuzluk bulunmadığı gibi hiçbir şey başlangıçta uğurlu da değildir. Uğursuzluk herkesin kendinde, kendi yorumunda ve anlayışındadır. Halk arasında kullanılan, “Uğurlu geldi, uğursuzluk getirdi” gibi sözler birer zan ve kuruntudan ibarettir. Ay ve güneş tutulması, köpeklerin ulması, baykuşun ötmesi, kedi ve köpeğin yürüyen bir kişinin önünden geçmesi, ayrıca merdiven altından geçmek, salı günü işe başlamak veya yola çıkmak, gece aynaya bakmak, tırnak kesmek vb. pek çok şeyde uğursuzluk bulunduğunun kabul edilmesi birer temelsiz inançtır.³¹¹ Bir nesneyi veya olayı mutlaka bir şeye yormak gerekirse Hz. Peygamber’in tavsiyesine göre iyiye yormak gerekir.³¹²

Eski zamanlarda *evin en merkezi yeri olan ocak ve buna bağlı olarak gelişmiş bir takım inançlarda bu çalışmada geçen başka bir örnektir*. Anadolu halkı, evin merkezini temsil eden bu önemli yere kutsallık atfedip, burayla ilgili bir takım inançlara kapılmıştır. İnanç yönünden, ateşe atfedilen kutsallık bağlamında ocaklarda değer bulmuş, zamanla ocaklı aile inancı ortaya çıkmıştır. Aktarıldığı gibi ocaklı aile şifa dağıtan aile olmaktadır. Yani herhangi bir hastaya okuduklarında iyi gelmektedir. Başka bir yöntemleri ise, evlerinde bulunan ocak külüne okuyup, hastanın ağrıyan veya yaralanmış yerine sürmeleridir. Bu sayede hastanın şifa bulacağı ümit edilmektedir. Bu noktada şifanın Allah geleceği unutulmuş olmaktadır. Hâlbuki bu konuda ayet çok açık değil midir? “Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.”³¹³ Öte yandan dünya âlemi, bir sebepler âlemi olarak tanzim edilmiştir. Sebeplerin müsebbibi olan Allah, her şeyin husule gelmesini başka bir sebebe bağlamıştır. Kullarının da gereken tedbir ve gayretleri ihmal etmeyip sebepler âleminin şartlarına riayet etmelerini murat etmiştir. “*Evlâdım! Sana birkaç söz öğreteyim. Allâh’ı (yani O’nun emir ve nehiyelerini) gözet ki, Allah da seni gözetip korusun. Allâh’ı(n rızasını) her işte önde tut ki, Allâh’ı(n yardımını) önünde bulasın. Bir şey isteyeceksen Allah’tan iste. Yardım dileyeceksen Allah’tan dile! Ve bil ki, bütün insanlar toplanıp sana fayda temin etmeye çalışsalar, ancak Allâh’ın senin için takdir ettiği faydayı temin edebilirler. Yine eğer bütün insanlar, sana zarar vermeye kalksalar, ancak Allâh’ın senin hakkında takdir ettiği zararı*

³¹¹ Bkz. Ekler, Ek 2. Bolu İl Müftüsü İzani Turan’ın Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri.

³¹² Bkz. İlyas Çelebi, “Uğursuzluk”, *DİA*, c. 42, s. 51-52.

³¹³ et- Tekvir, 81/29.

verebilirler... ”³¹⁴ hâdisinde de görüldüğü üzere, insan, öncelikle Cenabı Hakk’ın her şeye kadir olduğuna bütün kalbiyle iman etmelidir. Tevekkül ve teslimiyeti zerre kadar sarsılmamalıdır. O’nun izni olmadan hiçbir şeyin meydana gelmeyeceğine ve yegâne şifa verenin Cenabı Hak olduğuna inanmalıdır. Zira insanın şifa bulmasını temin eden gerek nebati, gerekse kimyevî maddeleri yoktan yaratan Allah’tır. O, bu şifa vesilelerini yaratmasaydı, insan nasıl şifa bulabilirdi ki? Allah, bu dünyada insanlar için lüzumlu olan her şeyi halk etmiştir. Şifayı ise hem manevi vesile olan duada, hem de maddî vesileler olan ilaçlarda aramamızı murat etmiştir.³¹⁵

Kur’an insanı “nefs”³¹⁶ kelimesi altında bir bütün olarak ele almaktadır. Bununla beraber insanın ruh ve bedenden meydana gelen bir canlı olması hasebiyle, onun sağlığının da her iki yönden sıhhat ve afiyet üzere olması ile mümkün olacağı hususunda genel kanaat vardır. Beden bir takım biyolojik ilkelere bağlı olarak çalışmaktadır. Bu ilkelerde meydana gelen bozukluklar karşımıza hastalık olarak çıkmaktadır. Tıp ilmi bu hususta elinden geleni yapmaktadır. Ancak insanın ruhi bir özelliğe de sahip olması, düşünce, duygu ve inançlarında zaman zaman bedenini etkilemekte, hatta onun önüne geçmektedir. Dolayısıyla insan sağlığı onun hem beden bakımından hem de ruhsal yönden sağlıklı olmasını gerektirmektedir. Ne var ki ruhumuzun bağlı bulunduğu kurallar, bedenimizin bağlı bulunduğu kurallar gibi açık, nesnel ve net değildir. Bu net olmama ve belli başlı kurallara bağlı olmama insanı, bir takım farklı tedavi yöntemlerine götürmektedir. İşte bunlar: köy yerinde ocak aile inancı; şehirlerde ise büyü, nazar ve muska inançları olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹⁷

İncelenen diğer bir inanç ta *nazar ve koruyucu muskadır*. “Güzel bulunan bir şeyin bakışlarla etki altına alınması ve ona maddi veya manevi bakımdan zarar verilmesi” anlamına gelen nazar, isabet-i ayn, yani göz değmesi olarak dini literatürde yer almıştır. İslamiyet’ten önce ki Arapların, gözün hayır değil, sadece şer getirdiğine, bazı insanların bakışları ile insanları ve eşyayı yok ettiğine inandıkları aktarılmıştı. Bu sebepten nazarı dokunduğunu düşündükleri kimseden sakınıyor ve uzak duruyorlardı.

³¹⁴ Tirmizî, Kıyâmet, 59.

³¹⁵ Bkz. Adem Yerinde, “Şifa”, *DİA*, c. 39, s. 129-131.

³¹⁶ Allah Kur’an-ı Kerim’de insan nefsinin üç sınıf olarak değerlendirmektedir. Bunlardan biri insanı kötülük yapmaya teşvik eden nefs-i emmâre (Yusuf, 12/53) ikincisi kötülüklerden dolayı kendini kınayan nefs-i levvâme (el-Kıyame, 75/2) üçüncüsü ise Allah’ın şeriatından bir sapma göstermeden dosdoğru yürüyen ve bu halinden dolayı tatmin olan nefs-i mutmainne (el-Fecr, 89/27) dir.

³¹⁷ Bkz. İlyas Çelebi, “Gayb Âlemi Ve Gaybi Varlıklar” *DİA*, c. 13, s. 405.

Nazardan korunmak içinde rukye, azaim ve teaviz adı verilen çeşitli muska ve nazarlıklar kullanıyorlardı.³¹⁸ Kur'an-ı Kerim'de nazar konusuna değinen açıkça bir ayet bulunmamakla beraber dolaylı şekilde bu konuya delalet eden ayetler mevcuttur.³¹⁹ Hz. Peygamber de göz değmesinin gerçek olduğunu söylemiş ve bu konuda Allah'a sığınmayı tavsiye etmiştir.³²⁰ Kur'an'ı Kerim'de hastaları tedavi etmek üzere bir takım uygulamalarda bulunan okuyuculardan bahsedilir.³²¹ Başka bir ayette de ipe üfleyerek düğüm atan büyücülerin bulunduğu bildirilir.³²² Bununla birlikte Hz. Peygamber ve sahabelerinin uygulamalarında muska yazılmasının veya taşınmasının cevazına dair bir bilgi veya delil bulunmamaktadır.³²³

“Okumak” diye anılan uygulamalar duadan öteye geçemez, şüphe yok ki şifayı veren Allah'tır. Bununla beraber bedeni hastalıkların tedavisinde hastanın psikolojik durumu çok daha önemlidir. Hal böyle olunca okumanın ve muska taşıyıp bir çareye bağlanmanın etkisini inkâr etmek isabetli olmayacaktır. Dolayısıyla ruhi yapıları çaresizlik içersinde olan kişinin, telkin ve tavsiyelerine açık olan insanlardan dua beklemesi -şifayı sadece Hz. Allah'tan umarak- gayet doğaldır.³²⁴ Ayrıca kendisine Kur'an okutması ve bazı hayırları yapması şifa bulmak için yapılan başka yollardır.³²⁵ Çalışmanın geçtiği yörede inanılan başka bir uygulama da “kurtağzı bağlama” geleneğidir. Bu inanışta aynı muska yazmaya ve dua okumaya benzer. Bazı duaların okunarak ipe düğüm atılması işidir.³²⁶ Şifa bulmak amacıyla muska yazdırmanın bir benzeri bu inanışta bulunmaktadır. Tamamen insanı psikolojik olarak rahatlatmak üzere geliştirilen bir uygulama olup, dini bir sakıncasının olmadığı anlaşılmaktadır.³²⁷ Şu kadar varki dinde böyle bir pratiğin olmadığı da açıktır.

Kelam ilmi güncel konular karşısında daima dinamik kalmalıdır. Bir kelam ilimcisi olarak her şeyi savunmak için günün toplumsal yapısını, dilini, kültürünü bilmek lazımdır. Aksi halde asırlar öncesinin kültürü ve diliyle çözüm aramak, sonuç

³¹⁸ Bkz. Ali Osman Ateş, “Akıl Hastalıkları Üzerinde Cinlerin Etkisi Ve Rukye Konusuyla İlgili Bazı Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, Diyanet İlmi Dergi, 1993, c. 29, S. 2, ss. 103-128.

³¹⁹ Kalem 68/51-52; Yusuf 13/67-68.

³²⁰ Bkz. İbn Mace, Tıb, 32-34.

³²¹ Kıyame, 75/27.

³²² Felak, 113/4.

³²³ Bkz. Ateş, a.g.m., ss. 103-128.

³²⁴ Bkz. Ekler, Ek 1.

³²⁵ Bkz. Çelebi, “Gayb Âlemi Ve Gaybi Varlıklar”, s. 405.

³²⁶ Bkz. Ekler, Ek 1-2.

³²⁷ Bkz. Ekler, Ek 1-2.

elde edilemeyecek bir uğraştır. Her dönem insanının bir zihniyeti bulunduğu için, bugünün insanın geçmişin mantık ve zihniyeti ile tatmin olması hayli zordur. Bu sebeple klasik eski kelama takılıp kalmamalı, kelim ilminin *mesail*'i, yani temel ilkeleri ve konuları değişmemekle birlikte onun ikincil konuları demek olan *vesail*'i zaman ve mekâna göre değişebilecek esneklikte olmalıdır. Bu düşünceye sahip olan yenilikçi kelimcilerin; Allah'ın sıfatları, ru'yetullah, Kur-an'ın yaratılmışlığı vb. konuları kitaplarında çok işlemedikleri göze çarpmaktadır. Buna karşılık yine vesail'e dâhil edilen insan hakları, kadının sosyal konumu, İslam'ın diğer dinlerle mukayesesi, yeni dini akımlar, misyonerlik, laiklik ve din, günlük yaşantımıza aksetmiş olan inanışlarımız -asıl inançlarla kaynaşmış halk inanışları denilebilir- gibi birçok konunun kelim ilminin ilgi alanına girdiği görülmektedir.³²⁸

Kelamın yenileşme dönemi de denilen son iki yüz yıllık süreçte, üzerinde durulmadığı için insanların zihinlerinden kaybolan bir olgu yeniden canlandırılmıştır. Bu da inanç konularında teorik hususlardan ziyade Müslümanların zihinlerini pratik hayatla bağlantılı olarak meşgul eden konulara ağırlık verilmesidir. Lakin bu teorik hususlarla ilgilenilmeyeceği anlamına gelmediği gibi, kelamın ilk dönemde ki işlevselliğine dönülmesine de zemin hazırlamıştır. Çünkü kelim bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştı; bu da pratik hayatla bağlantısı olan Müslümanların arasında çıkan görüş farklılıkları -ve buna bağlı olarak inanmada ki değişimler-, mezhepsel kavgalar ve haksız yere kan dökülmesiydi. Neticede büyük günah meselesi ortaya çıkmış ve bu üç asır boyunca mütekaddimûn kelimciler tarafından devam ettirilmiştir. Müteahhirin kelimcileri döneminde ise felsefede kelimcilerin ilgi alanına girmiş, kelim artık halkın ihtiyaçlarından ziyade elit ulemanın teorik tartışmaları haline gelmişti.³²⁹ IX. yüzyıldan itibaren ise kelim ilminin asıl fonksiyonuna dönmeye yönelik çabalar sarfedilmiştir. Bu bağlamda kelimciler, felsefi tartışmalardan bir anlamda sıyrılıp, halkın pratik hayatta karşılaştığı sorunlara cevaplar aramaya başlamıştır.³³⁰ Bugün itibariyle günümüz kelamının klasik kelamdan tam anlamıyla ayrıldığını söylemek mümkün olmasa da kelim ilmi ilk dönemdeki sorumluluklarına dönebilmiştir.³³¹

³²⁸ Bkz. Mehmet Salih Geçit, "Yeni İlm-i Kelim Hareketinin Kelim İlmine Kazandırdığı Yenilikler", *Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Hikmet Yurdu, c. 9, S. 18, 2016/2, ss. 103 – 162.

³²⁹ Bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Kelim", *DİA*, c. 25, ss. 196-203.

³³⁰ İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelim Anabilim Dalının Düzenlemiş Olduğu XVIII. Kelim Anabilim Dallarını Koordinasyon Toplantısı ve Halkın Soruları Bağlamında Günümüz İnanç Problemleri adlı Sempozyum bu bağlamda yapılan çalışmalara örnek tekil etmektedir.

³³¹ Bkz. Geçit, a.g.m., ss.103-162.

2.3.2. Kur’ani Bir Metodolojiye Örnek: Cin Tasavvuru

İnsanlar tarih boyunca Tanrı dışında görülmeyen, olağan üstü başka varlıklara da inanmışlardır. Çeşitli devirlerde ve coğrafi bölgelerde bu varlıkların iyilerine ve kötülerine değişik isimler vermişlerdir. Bunlar bazen tanrılaştırılmış veya ikinci dereceden tanrısal varlıklar olarak görülmüş, bazen de insani özellik ve nitelikler içinde düşünülmüştür. Hz. Muhammet’in davetinde Allah, melek, şeytan, cin ve peygamberin nitelikleri ve fonksiyonları tam olarak belirlenmiş olduğundan bir karışıklığa meydan verilmemiştir. Cinlerin mahiyetleri, değişik varlık kalıplarına girerek görünmeleri, barındıkları yerler, insanlarla münasebetleri, iyi veya kötü tesirleri, adlandırılmaları neredeyse herkes tarafından bilinmektedir. Bu noktada insan, bu varlıklar hakkında bir takım yanlış bilgi ve algılara sahip olabilmektedir.³³² Toplum, halk inançlarında olduğu gibi cin algısında da hurafe ve boş inançlara sahip olabilmektedir. Bunların başında insanın cinlerden korkması gelmektedir. Bu duyguya cinlere bazı güçler atfederek sahip olmaktadır. Hâlbuki Kur’an insanın diğer varlıklardan üstün tutmaktadır.³³³ Bu bağlamda Kur’an’ın cin tasavvuruna burada değinmek yerinde olacaktır.

El-Cin adıyla başlı-başına bir surenin bulunduğu Kuran-ı Kerimde cin, can ve cinne kelimeleri yer almaktadır. Bu kelimelerden cinne “delilik” anlamına gelir. Aynı kelime üç yerde “cin topluluğu”, beş yerde “cin”, iki yerde de “yılan” anlamlarına gelmektedir. Cin kelimesi ise 22 yerde geçmekle beraber insan ve melek dışındaki üçüncü bir varlık anlamında kullanılmaktadır.³³⁴ Cin, terim ve sözlük manalarıyla çeşitli hadislerde de geçmektedir.³³⁵

Kuran-ı Kerim’den, inananlara aktarılan bilgiler ışığında anlaşılan, cin toplulukları da insanoğlunun yaratılışındaki gaye gibi Allah’a kulluk etmeleri için yaratılmıştır.³³⁶ Yine, cinlerin yakıcı ve her şeye nüfuz edici ateşten halk edilmiş³³⁷ olduğu Kur-an-ı Kerim’de bildirmiştir. Cinlere de peygamber gönderilmiş, bir kısmı iman etmiş, bir kısmı ise kâfir olarak kalmıştır.³³⁸ Son peygamber Hz. Muhammed

³³² Bkz. M. Süreyya Şahin, “Cin”, *DİA*, c. 8, s. 5-8.

³³³ el-İsra, 17/70.

³³⁴ Bkz. Ahmet Saim Kılavuz, “Cin”, *DİA*, c. 8, s. 8-10.

³³⁵ Bkz. Müslim 2236/139, Muvatta 2/976, Ebu Davud 5257, Tirmizi, Müslim 2995/57, Ebu Davud 5026, Buhari 4/1882, İbni Mace 3548, Tirmizi 603, İbni Mace 297.

³³⁶ ez- Zâriyât, 51/56.

³³⁷ el-Hicr, 15/27.

³³⁸ el-En’am, 6/130.

(s.a.v.) insanlara olduğu gibi cinlere de ilâhî emirleri tebliğ etmiş, onları da doğru yolun istikametine çağırmıştır.³³⁹ Hz. Muhammed'in cinlere de gönderilmiş bir peygamber olduğu için "Resülû's-sekaleyn" unvanını alması ve özellikle Cin süresinde görüldüğü üzere vahyinin cinleri de kapsaması ona has bir meziyet olarak telakki edilebilir.³⁴⁰

Cinler insanlara nispetle daha farklı özelliklere sahiptirler. Meselâ kısa sürede uzun mesafeleri katledebilirler. İnsanlarca görülmedikleri halde onlar insanları görür. İnsanların bilemediği bazı şeyleri bilebilirler; fakat ğaybı onlar da bilemezler.³⁴¹ Ğaybı bildikleri hakkında ki yorumlar ise uydurma olarak kabul edilmektedir.³⁴² Zira bu konuda Kur'an'ın "Göklerde ve yerde ğaybı Allah'tan başka kimse bilmez..." ifadesi oldukça açıktır.³⁴³

Kur'ânı Kerim'de "cin şeytanları"³⁴⁴ olarak kendilerinden söz edilen kötü huylu cinlerin var olduğu vurgulanmaktadır. Kulak hırsızlığı denilen yolla, çalıntı yapmak suretiyle meleklerden bazı haberleri alan ve doğru-yanlış öğrendiklerini birbirleri vasıtasıyla sihirbaz veya kâhinlerin (cinci hocaların) kulaklarına ulaştıran cinler de bunlardandır.³⁴⁵ Hz. Peygamber cinlerle konuşmuş, hatta rivayete göre namazını bozmaya çalışan bir cini kıstırmış ve onu ashabına göstermek için bağlamak istemiş de daha sonra bundan vazgeçip serbest bırakmıştır.³⁴⁶ Kur'an-ı Kerim'de Resul-i Ekrem'in gece vakti bir grup cinle bir arada bulunduğu, onlara Kur'an okuduğu aktarılmaktadır.³⁴⁷

Kur'an, insanoğlunun bu varlıklarla ilgili algısında değişiklik yapmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Kur'an Arapların kavramlarıyla konuyu anlatmaya başlamakta, ama bu kavramları buldukları mitolojik seviyeden anlaşılabilir aklî bir seviyeye çekmektedir.³⁴⁸ Bunun için şöyle bir süreç takip edilmektedir;

İlk olarak, cinlerin semadan haber alıp kâhinlere ilham kaynağı oldukları söylenmektedir (o dönem Arapların cinlere ilişkin inancı dile getirilmektedir): İslam öncesi cahiliye devrinde şair ve kâhinlere ilhamı getirenin cin/ler olduğuna

³³⁹ el-Ahkaf, 46/29-31.

³⁴⁰ Bkz. Kılavuz, "Cin", s. 8-10.

³⁴¹ es-Sebe' 34/12-15.

³⁴² Bkz. Ahmet Hulusi, *Din-Bilim Işığında Ruh İnsan Cin*, Kitsan Yay., İst., 1985, s. 61.

³⁴³ en-Neml, 27/65.

³⁴⁴ el-En'âm, 6/112.

³⁴⁵ Bkz. Kılavuz, "Cin", s. 8-10.

³⁴⁶ Bkz. Buhari, Salat-75; Müslim, Mesacit-39-40.

³⁴⁷ el-Ahkâf, 46/29-31; el-Cin, 72/1-2.

³⁴⁸ Bkz. İlyas Çelebi, "Kur'an-ı Kerim'de İnsan-Cin Münasebeti", *Marmara Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, S. 13-14-15, İst., 1997, s.171.

inanılmaktaydı. Bu dönemde meleklerden bilgi sızdırdıklarına ve şairlere, kâhinlere bilgi kaynaklığı yaptığına inanılan cinlerin konumu oldukça önemliydi. Seci (kafiyeli ifade), belâgat (güzel konuşma) ve şiir sanatlarına büyük değer veren Araplar, bu alanda yetenekli kişilerin daima marifet'li bir cini olduğuna inanırlardı. Nitekim Peygambere vahyolunan güzel sözleri duyduklarında da ona cinninin kim olduğunu sormuşlardır. Hz. Peygamber “bunlar Allah’ın ayetleridir” demesine rağmen inanmak istemedikleri için bu ayetlerin, cinlerin yazdığı birer şiir olduğunu söylemişlerdir. Cahiliye Arapları cin kelimesini melek ve şeytanları da içine alan umumi bir terim olarak alıp bu varlıklara yarı tanrısal özellikler verir, onların insanların kaderinde yaratıcı etkilere sahip olduklarına inanır ve kötülüklerinden emin olmak için kurban kesip kendilerine tapınırlardı.³⁴⁹ O dönemde Araplar cinlerin erkeğine “cinni”, dişisine ise “cinniye” diyorlardı. Bir de “Gul” türünden olan cinler vardır ki bunlar genellikle dişi olup, erkeğine “Qutrub” denirdi. Gul’ler en acımasız olanlardı. Hilekârlıkta onlardan daha haini yoktu. Değişik biçimlere girerek önce insanların yollarını şaşırıttırır, sonra hemen üstlerine atlayıp parçalayarak onları yuttuklarına inanılırdı. Mısır Arapları da geceleyin mezarlara saldıran Gul’lerin cesetleri yediklerine inanırlardı.³⁵⁰

İkinci olarak, semadan mesaj almalarının imkânsızlaştırıldığı bildirilmektedir: İslam’dan sonra göklere yaklaşamadıkları, böyle bir teşebbüs durumunda yakıcı bir ateşle uzaklaştırıldıkları ve yakıldıkları ayetlerde geçmektedir.³⁵¹ Bu durumda ise cinlerin konumunda bir değişiklik olmaktadır. “*Hâlbuki daha önce biz göğün bazı kısımlarında haber dinlemek için oturacak yerler bulup oturuyorduk; fakat şimdi kim dinlemek isterse, kendisini gözetleyen bir alev bulur.*”³⁵² Kur’an-ı Kerim’in nüzulünden sonra, cinlerin göğü dinleyip oradan bazı insanlara haber getirdiği iddiası, bu ayet-i kerimeyle bertaraf olmaktadır. Bunu takip eden ayette ise, Kur’an’ın cinlerle ilgili kanaatleri yok etmesinin yeni bir döneme giriş teşkil ettiğine dikkatimizi çekmektedir: “*Bilmiyoruz ki yeryüzündekilere bununla bir kötülük mü murat edildi yoksa bir iyilik mi.*”³⁵³ Allah’ın hikmetiyle tezahür eden bu yeni aşamanın, öncekinden daha iyi olacak şekilde planlandığında hiç şüphe yoktur. Aslında bu anlatımla Kur’an’ın insanlığa

³⁴⁹ Bkz. Çelebi, a.g.m., s. 171.

³⁵⁰ Bkz. Haluk Akçam, *Anadolu İnançlarında Cinler Ve Cincilik*, Nadir kitap, İstanbul, 1996, s. 9.

³⁵¹ el-Cin, 72/9.

³⁵² el-Cin, 72/9.

³⁵³ el-Cin, 72/10.

aktardığı olay; gelecekte veyahut ğaybdan haber vermenin yolu olarak cinlere başvurma, beyhude bir çaba olduğudur. Bir anlamda cinlerin göklerden (meleklerden) haber alma iddialarını boşa çıkaran Kur'an, ayet-i kerimede anılan "alev topu" görevi görmekte ve cinlere atfedilen bu özelliklerin temelsizliğini inananlarına ifade etmektedir.³⁵⁴

Son olarak, cinler aklî bir zemine çekilmekte ve mümin veya kâfir olarak tasnif edilmektedir: Kur'an, Ahkaf suresi 29. ayetinde bahsedeceği cinlere gelmeden hemen önce (28. ayette), görünmeyen bu tür varlıklar hakkında genel bir sınıf değerlendirmesi yapmakta ve insanların mantıkdışı kültürel inançlarını doğrudan hedef almaktadır. Kur'an, cahiliye dönemi Araplarının varlığına inandıkları ve yerine göre kendilerinden yardım bekledikleri, yerine göre korktukları görünmez varlıkların boş bir inanış olduğunu ilan etmekte, bu asılsız beklenti ya da korku kaynaklarıyla alay etmektedir: *"Allah'ı bırakıp da yakınlık kurdukları ilahlar (varlıklar) kendilerine yardım etseydi ya! Aksine onları yüzüstü bırakarak uzaklaşıp kayboldular. Zira varlığına inandıkları şeyler düzmece ve uydurma şeylerdi."*³⁵⁵

Cin suresi altıncı ayeti, cincilerin -cinden insanların- kendilerine sığınan yahut başvuran insanların acizyetlerini, korkularını ve zafiyetlerini daha da artıracaklarını bildirirken, on üçüncü ayette ise Allah'a güvenip dayananların böyle bir korku ve endişeden emin olarak yaşamlarını ikame ettireceklerini ilan etmektedir. Bu bağlamda ilginç bir şekilde ayette geçen "rehak" kelimesi, korku, zafiyet ve zillet gibi bağımlı insan psikolojisini tanımlamaktadır. Bunlar tam da cinlendiği, cinle evlendiği söylenen insanlarda gözlemlenen belirtilerdir. İmam-ı Mâtürîdî, ne amaç için olursa olsun, insanoğlunun Allah'a değil de cinlere sığınmasını şirk³⁵⁶ olarak tanımlamaktadır. Buna ek olarak imam-ı Mâtürîdî, "cinlerin yahut cincilerin, onlara sığınanların korkularını daha da artırdıkları" beyan edilen ayette korkunun kaynağının cinler değil, insanın bu yöndeki eğilimi olduğunu dile getirmektedir. Mâtürîdî'ye göre daha güçlü bir varlık olan insanın, bu tür ğaybi varlıklara sığınması, zafiyet ve insan neslinin aşağılanmasıdır.

³⁵⁴ Bkz. Ş. Ali Düzgün, "Dinsel Ve Mitolojik Yönleriyle Cin Ve Şeytan Algımız", *Kelam Araştırmaları*, 10/2, Ankara, 2012, ss.11-30.

³⁵⁵ el-Ahkaf, 46/28.

³⁵⁶ Bkz. Düzgün, a.g.m., ss. 11-30.

Cinler öyle bir zafiyet durumundadırlar ki, hakiki ruh sahibi ve Hz. Allah'a kusursuz sığınan insanlara zarar vermeleri söz konusu olamaz.³⁵⁷

Burada asıl mesele, Kur'an-ı Kerim'in İslam'dan önce cinlerin ğaybdan bilgi alarak insanlar üzerinde hâkimiyet kurdukları yönündeki inancı yıkmış olması ve kontrolü tekrar insanoğluna iade etmiş olmasıdır. Bu noktada, Hz. Süleyman'ın Belkıs'ın tahtını Yemen'den Kudüs'e getirtme kıssasında, cinlerden ifrit denilen varlık ile kendisine ilim verilen kişi karşıtlığı anılmaya değerdir. Kendisine gelecek olan Belkıs'tan önce onun tahtını getirterek büyüklüğünü göstermek isteyen Süleyman (as.), bu işi kendisi için kimin yapacağını sorunca, Cinlerden bir ifrit *“Oturduğun yerden kalkmadan o tahtı sana getiririm”*³⁵⁸ der. Bunun üzerine, orada bulunan bir âlim öne çıkar ve *“Gözünü açıp kapayınca kadar tahtı ona getireceğini”*³⁵⁹ söyler. Bu kıssa, cin olarak bilinen varlığa karşı, bilgiye ve âlime verilen değeri göstermesi açısından dikkat çekicidir. Anlatılmak istenen, bu doğaüstü eylemin sahibi ne bir peygamberdir ne de bir cin; aksine bilgisel donanıma sahip bir şahıstır. Neml 38. ayetten itibaren aktarılan bu kıssa da, bilginin ve kontrol edilebilenin karşısında cinle temsil edilecek ve açıklanamayacak bir olayın önü kesilmiş olduğu ifade edilmektedir. Zira *“kendisine ilim verilen bir kişi”* ifadesiyle; anlaşılabilir, izah edilebilir ve herkese açıklığı sebebiyle nesnelliği bulunan bir anlayış öne çıkarılmaktadır. Devamında bilgin olduğu söylenen kişinin, bilgisinin özelliği de ayette vurgulanmakta ve bu bilginin *“kitabî”* olduğu söylenerek objektifliğinin altı çizilmektedir. Böylece görünmez varlıklara bağlanabilecek her türlü olay, tutarlı bir zemine çekilerek insanlara tahakkümde bulunabilecek bu şekildeki varlıklara öncelik verme durumunun önü kapatılmaktadır. Bu izahat, insan ve sahip olabileceği bilginin, cinlerin önüne geçirildiği bu olaydan binlerce yıl sonra; insanların kendilerini küçük düşürerek, bu varlıklardan medet ummaları, teknik ve bilimde kaydettikleri onca gelişmeye rağmen; zihinsel olarak ne kadar ilkel durumda bulunabileceklerini göstermesi açısından kayda değerdir.³⁶⁰

Cin kavramı açıklanmaya çalışıldığında, asıl tartışılması gereken mesele onların var olup olmadıkları değildir. Mesele bu varlıkların kişilerle ilişkileri ve nitelikleridir. Bu çerçevede Kur'an cinden bahsederken, daha önce insanlar üzerinde hâkimiyet kurma gücü

³⁵⁷ Bkz. Düzgün, a.g.m., ss. 11-30.

³⁵⁸ en-Neml, 27/39.

³⁵⁹ en-Neml, 27/40.

³⁶⁰ Bkz. Çelebi, a.g.m., s. 180.

verilen cin algısını yıkmakta; bunun yerine cini, insana zarar verme gücü bulunmayan ve ğaybtan bilgi elde edemeyen, bu konuda herhangi bir yeteneği bulunmayan bir varlığa indirgemektedir. Kur'an böylece varlık hiyerarşisini de muhafaza etmekte ve maddi varlıklar ve görünmeyenler arasındaki iletişim konusundaki uydurmaları da ortadan kaldırmaktadır.³⁶¹

Bu durumda, Kur-an-ı Kerim'in ğaybi varlıklara ilişkin anlatımının anlaşılmasının ön aşaması, bu anlatım tekniklerini iyi kavramaktır. Kur-an'ın anlattığı kıssalar ve kahramanlar ya tarihsel gerçekliklerdir ya da Kur-an'ın önceki inançlara atıfta bulunması sebebiyle gündeme getirdiği halk inançları, hikâyeler, folklorik öğelerdir. Bahsedilen birer gerçeklik olarak kıssaların yanında birer efsaneden ibaret olan olaylara da işaret edilmesi, gerçek olanla kurgu olanın birbirine karıştırılmasına yol açabilmektedir. Kur'an, yaşanmış bu tarihsel gerçekliklere kısaca, birer kurgudan ibaret olan inançlara ise efsane (esâtir) adını vermektedir. Bununla birlikte Kur-an'ın ğaybla ilgili anlatımlarının, zaman-zaman farklı coğrafyalarda yaygın folklorik efsanelerle karıştırılarak mitolojik birer anlatıma dönüştürüldüğü vakidir. Kur-an'ın adlarını açık veya kapalı andığı varlıkların folklorik anlatımlarla birleştirilmesi, bu varlıkların ne kadar hakiki, ne kadar zihinsel ve ne kadar da kurgusal olduğunun sorgulanmasını gerektirmektedir.³⁶²

Râzî'ye göre cinlerin varlığını ispat etmek ancak vahiy yoluyla mümkündür. Bu bağlamda halen kelami alana dair devam çalışmalarında bu konuya dair; "kur-an, insanların cin tasavvurlarını alarak, onların bu varlıklara karşı düşünce ve yorumlarını doğru bir şekilde ifade ederek açıklamalarda bulunur" şeklinde görüş beyan edilmektedir. Bununla birlikte kelimciler, ruhani varlıkların mahiyetini açıklarken de kendi aralarında ikiye ayrılmışlardır: Eş'arilerin temsil ettiği görüşe göre canlılık (hayat) için bir bünye şart değildir. Canlılığın bünyede tecelli etmesi bünyeye sahip olmasını gerektirmez. Hayat madde ve cisimlerin bir tabiatı değil; Rabbani bir emirdir. Bu nedenle bir cüzde büyük büyük cisimler tecelli edebilir; göz ortada bir bünye olmadan da başkalarının görmediği cisimleri görebilir. Ru'yet için vücut şart olmayınca bünyesiz hayat kuvveti olan cinler de cisimlerin herhangi bir cüz'ünde görülebilirler.³⁶³

³⁶¹ Bkz. Şahin, "Cin", *DİA*, c. 8, s. 5-8.

³⁶² Bkz. Düzgün, a.g.m., ss. 11-30.

³⁶³ Bkz. Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XXX, 148-149.

Eş'arilerin bu görüşüne karşı çıkan Mu'tezililere göre ise hayat için bünye şarttır. Canlı varlıklar olarak kabul edilen cinlerin de cismani bünyeleri vardır.³⁶⁴ Eş'ariler ile Mu'tezile arasındaki bu görüş ayrılığı daha sonraki süreçte "cinlerin görülüp görülemeyeceği" tartışmasını doğurmuştur.³⁶⁵

Görünmeyen varlıklara inanmanın insanlık tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Ancak Hz Muhammet'in davetinden önce bunların çok üstün güce sahip olduklarına inanıldığı, hatta ilahlaştırıldığı söz konusu iken, İslam bu anlayışı reddederek onların da insanlar gibi Allah'ın iradesine tabi, O'nun kudretinin dışına çıkamayan, sınırlı bir güce sahip varlıklar olduklarını vurgulamıştır. İnsan-cin münasebeti ise mucize olarak nitelendirilebilecek bazı olaylar dışında vesvese ve telkinde bulunmanın ötesine geçmemektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu çerçevede çizilmiş olmasına rağmen, söz konusu çerçevede kalan birçok telakki Müslümanlar arasında yaşatılagelmiş, bu konularda yazılmış literatüre girmiştir. Devletlerin yıkılması ve milletlerin yok olması ile beraber kültür ve medeniyetler de ortadan kalkmıyor, aksine kılık değiştirerek, yeni kombinasyonlara bürünerek varlıklarını devam ettiriyorlar. Eski Ortadoğu medeniyetlerinden Hz. Muhammet'in daveti öncesi Araplara intikal eden cin anlayışı da Müslümanların kültür dünyasına aynen değil, adapte edilerek dâhil edilmiştir. Cinlerin şekli, yiyip içtikleri şeyler, barındıkları yerler, insanlara görünmeleri, onlarla evlenmeleri gibi Kur'an-ı Kerim'de açıkça beyan edilmeyen hususlar halkın, geçmişten devralarak devam ettirdiği bir folklor durumundadır.³⁶⁶

Şu kadar var ki, insanoğlunun gaybi varlıklar hakkında bilgisizliği, onu istismara açık hale getirmektedir. Bu istismar sebebiyle, cinler konusunda da yaygın bir şekilde inanışlar ve yorumlar meydana gelmiştir. "Cin" terimi etrafında oluşturulan korku, kültürel birçok unsur da eklenerek kulaktan kulağa gittikçe büyümüş ve selim akıl sahibi insanları bile etkiler hale gelmiştir.³⁶⁷ Kur'an-ı Kerim, insanlar üzerinde etkin olduklarına inanılan bu varlıkların, müminler üzerinde hiçbir kontrollerinin olamayacağını³⁶⁸ beyan etmesine rağmen, insanların cin tasallutundan bahsediyor oluşları, hayatımızı Kur'an'ın özgürleştirici ruhundan ne kadar uzak bir tarzda inşa ettiğimizin göstergesi durumundadır.

³⁶⁴ Bkz. Râzî, a.g.e., XXX, 150- 151.

³⁶⁵ Bkz. Düzgün, a.g.m., ss. 11-30.

³⁶⁶ Bkz. Kılavuz, "Cin", s. 8-10.

³⁶⁷ Bkz. Düzgün, a.g.m., ss. 11-30.

³⁶⁸ el-Cin, 72/13.

SONUÇ

İnanca ilişkin sosyo-psikolojik çalışmalarda iki genel yargıya varılmıştır: Toplumda, objektif olgularla uyuşmayan inançlar, dinin ihtiva ettiği asıl inançlar kadar kuvvetli olabilir ve onlar kadar yüksek bir kesinlik ifade edebilirler. Halk inanışlarının günlük yaşam biçimi açısından bir anlam ifade ettiğini kabul etmek gerekmektedir. Bu inanışların, toplumların bir arada tutulmasında, bireysel başa çıkmalarda ve telafi edici psikolojik tedavi süreçlerinde önemli katkıları olduğu bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte sağlıklı bir bakış açısı oluşturabilmek için tashihe ihtiyaç vardır.

Anadolu insanının söz konusu kültürel birikimlerinin yanı sıra dinin hukuk sistemlerini oluştururken, nassın bulunmadığı durumlarda örfü de bir kaynak olarak kullanması toplumların adet ve geleneklerinin yaşamasına, milli inançlarının ve uygulamalarının kitabi dinler arasında varlığını devam ettirmesine imkân sağlamıştır. Anadolu'nun pek çok yöresinde olduğu gibi Bolu ve çevresinde de halk inanç ve uygulamalarının halen yaşıyor olmasının önemli nedenlerinden birisi olarak bu durumu göz önünde bulundurabiliriz. Başka bir neden olarak, insanlar, kendilerinden önceki kuşaklardan devraldıkları kültürel mirası, çoğu zaman, sorgulamadan benimsemekte ve onu bir şekilde yaşatmanın yollarını aramaktadır. Bu durum bölgedeki inanç ve uygulamalar için de geçerlidir. Bundan dolayı, dinin ilke ve kurallarıyla bağdaştırılması mümkün olmayan bazı inanç ve uygulamaların da araştırma alanında çeşitli şekillerde varlığını koruması gayet doğal durmaktadır. Başka bir neden olarak insandaki merak duygusu ve buna bağlı olarak herhangi bir macera veya efsaneye katılmak sayılabilir. Merak ettiği her şeyi yakından incelemek isteyen bireyin olaylara kimi zaman şuursuzca dâhil olması kaçınılmaz olmaktadır. Bu da onu bir takım inançlara sürüklemektedir. Başka neden olarak korku ve buna bağlı ümitler sayılabilir. Bu bağlamda sakındırma amaçlı uygulanıp halk arasında muteber olmuş inançlara çalışma sahasında oldukça rastlanmıştır. Herhangi bir istenmeyen olayın başına gelmesinden korkan birey, bu durumdan kurtulma amaçlı bazı uygulamalara yönelmiştir. Bahsettiğimiz nazardan korunma yolları söz konusu duruma örnek olarak gösterilebilir. İşte bütün bunlardan

sonra insanoğlunun herhangi bir inanışa yönelmemesi veya kendini kaptırmaması olanaksız gözükmemektedir.

İnsan hayatı boyunca karşılaştığı olayları anlamaya çalışmaktadır. Bugün bilimin açıklayıp, bilimsel gerçeklik hanesine yazmış olduğu bilgiler yarın değişebilme potansiyelini de bünyesinde barındırmaktadır. Fakat insanın psikolojik yapısından kaynaklanan merak, anlama ve anlamlandırma vb. ihtiyaçları bilimsel açıklamaları bekleyecek kadar sabırlı değildir. Bu anlamda bilimsel olarak bir şeyler yanlış olarak açıklansa bile, kendi özünde bunu kabul etmesi inanışına ters düşeceği için, kendini bu uygulama veya davranıştan çekmesi zor görünmektedir. Bununla birlikte, birey ve toplumun kendileri için daima bir gerçeği ifade ettiklerine ve bunlardan bir fayda elde ettiklerine inandıkları inanç ve uygulamalar daima var olmuştur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus gözden kaçabilmektedir. Şöyle ki, günümüzün modern insanı için bilimin şekillenmesine yönelik ilham kaynağı olan bu inanç ve uygulamaların hiçbir doğrulaması yapılmadan “boş inanç”, hurafe” vb. şeklinde etiketlenerek yok sayılması bilimsel gelişmenin de sekteye uğramasına neden olabilir. Bir zamanlar, gök gürlemesinin nedenini “Tanrı’nın arabasının teker sesleri” olarak anlayıp, açıklamaya ve böylece hayatı kontrol etmeye çalışan insan olmasaydı, insanoğlu bugün uzayı keşfetme cesaretini de gösteremezdi diyebiliriz.

Dinî yaşantı yapısal ve şekilsel anlamda bireye, içinde bulunduğu aile ve toplum tarafından hazır bir şekilde sunulmaktadır. Psiko-sosyal açıdan dinî yaşantı içerisinde değerlendirilen bir takım inanç ve uygulamalar da bu kapsamda yer almaktadır. Bu bağlamda bireyin dinî yaşantısı üzerinde etkili olan en önemli toplumsal değer geleneksel dinî anlayış ve yaşantı olmaktadır. Geleneksel dinî yaşantının bireye sunumunda ve aktarılmasında ise etkili olan en önemli araçlardan biri de halk inanç ve uygulamalarının birçoğunun kendisinden doğduğu kabul edilen dinî anlatılardır. Her toplumun ve dinin normal şartlar altında, onun hakkında elde edilen bilgi ve değerlerin belli bir kesim tarafından korunması ve yaşatılması olarak kabul edilen dinî yaşam, bütün bunların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dini yaşantı, temelde toplum tarafından bireye dinî değer ve esasların öğretilmesi hedef alınarak verilmektedir. Bireyden dinî olgu ve olayların bu bilgi ve öğretisi çerçevesinde yorumlanması

istenmektedir. Şu halde kendisine aktarılan birçok eylem, hal ve tavır karşısında kişi kendi dini yaşantısını oluşturmaktadır.

Toplumun çoğunluğunu meydana getiren geleneksel dinî anlayış ve yaşantı şekli kendine özgü mekanizmaları ve araçları olan bir sistem görünümündedir. Her toplum kendi içinde yaşayan bireyin kendi değerleri ve ölçüleri doğrultusunda yetişmesini ve bu doğrultuda yaşantısına devam etmesini ister. Bu istek, harekete geçerek toplumun kabul ettiği dinin değer ve öğretileri, geçmişte yaşayan yine o toplumun mimarı ve kurucusu olan insanların kişiliği ve rolleri çerçevesinde sözlü ya da yazılı olarak bireylere aktarılmakta ve onlara bu bilgiler verilerek onları özümsemeleri istenmektedir. Ailenin bas rol oynadığı bu dinî aktarımda daha sonra çevre ve toplum etkili olmaktadır. Gelişim aşamasında olan insan ise bu noktada dini yaşantısını da bu ritüellere göre oluşturmaktadır.

Bu çalışmada ele alınan inançların çoğunluğu İslâmiyet öncesi inanç sistemlerinin etkisiyle ortaya çıkmış; aynısı veya benzerleri Anadolu'da da yaşayan inanışlardır. Bir kısmı ise Hz. Muhammet'in daveti sonrası ortaya çıkan ve İslâmi jargonla ve özüne aykırı bir şekilde harmanlanan inançlardır. Mesela, Anadolu'da da görülen “mezar parmakla gösterilmez, eğer gösterirsen üzerine basıp ısırman gerekir” inancı buna örnek verilebilir. Ancak dinin bir parçası gibi görünen bu batıl inanışlar, dinin ihtivasına aykırı olan inançlardır. Bu girişimden amaç bireyleri, toplumun yaşayan kurallarına uydurmak amacıyla dini baskıyı kullanma ve dine gerekli saygıyı oluşturma kaygısıdır. Örneğin aynaya bakarak abdest alınmaz, bulaşık akşamdan sabaha bırakılmaz, sütün üstü açık bırakılmaz, yemek yerken besmele çekilmezse senle beraber şeytan da yer ve torununun çocuğunun avucundan su içen ihtiyar cennete gider inanmaları bu türdendir.

Toplumların kitaba dayalı dini yaşamıyla ve eğitim-öğretim hayatıyla uyuşmayan, bu sebeple de amaçsız gibi görünen, ancak tek tek bireylere psikolojik anlamda yarar sağlayan halk inançları, yenedünya düzeninde popüler kültürün bir parçası halinde kendilerine yer bulmaktadır. Modernleşmeye yönelen toplumlarda giderek yaygınlık kazanan falcılık, burç falları, sayılara, eşyalara ve günlere uğur veya uğursuzluk yüklenmesi bu konuda ilk akla gelen örneklerdendir. Bir kısım insanlar tarafından “boş inanç” diye de anılan halk inanışları bir anlamda da hayal gücümüzün özlemleri ve korkuları eşliğinde ürettiği kabullerdir. Halk inanç ve uygulamaları kişiler ve toplumlar arasında, farklı yoğunlukta bile olsa, tüm sosyal yaşam içinde görülebilmektedir.

İnançlar evrensel olması hasebiyle, daha önce de aktarıldığı gibi farklı toplumlarda gerek uygulama gerekse zihniyet açısından birbirine benzer inanç ve davranışları gözlemlemek mümkün olmaktadır. Bazı inanç ve davranışların birbirinden farklı nedenleri olabilir. Bunlar arasında bilgi yetersizliği, korku, çaresizlik, geleceği bilme arzusu ve güvende olma duygusunu sayabiliriz. Bu inanç ve davranışların genel olarak hedefi, başarıyı yakalamaktan çok başarısızlıklardan ve kötü şeylerden kaçınmaktır. Bunlarla birlikte, bireye, kendi davranışlarını kontrol etme, planlama ve değiştirebilme; başarısızlık, kötü şans, olumsuz bir takım eğilimler gibi durumları anlamlandırma; kötümserlik, kaygı, stres, sıkıntı gibi olumsuz duygulara karşı korunma hissini sağladığı düşünülmektedir.

Bazı bulgulardan yola çıkarak, kültürel kimliğe bir kelamcı gözü ile bakılmaya çalışılan bu çalışmada; savların doğruluğu nispetinde birtakım sonuçların çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmada büyük ölçüde halk inançları verilerinden ve kelam ilminin temel çerçevesinden yararlanılmıştır. Halkın inançlarını, bazı bulgular ışığında değerlendirilip, psikolojik ve sosyolojik boyutlarını da ele alarak kelâmî bir çalışma yürütülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda sahada, 350 adet denek üzerinde uygulanan anket çalışması oldukça verimli olmuştur. Derlenen halk inançlarının ne oranda kabul gördüğü ve nasıl devam ettirildiği konusunda bilgi vermiştir. Tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de bidat, hurafe ve batıl inançlar da insanların ilgisini çekmeye devam etmekte olduğu anket çalışması sonucunda varılan noktalardan birisi olmuştur. Bölgede gözlemlenen bazı halk inançlarına yönelik uygulanan anket çalışmasında, verilen cevapların analizi yapılırken, dikkat çeken nokta şu olmuştur: bu inançların benimsenmesi konusunda daha çok popüler kültürden ve görsel medyadan etkilenildiği anlaşılmıştır. Ancak büyük ölçüde ciddi kaygılarla değil, basit bir merak anlayışıyla meselelere yaklaşıldığı gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, sahada gerçekleştirilen araştırmalardan hareketle Türk toplumundaki bazı halk inançları kelam ilmi kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada, halk inançlarının olgusal ve deneysel dayanaklarının yanı sıra, tarihsel süreçte oluşan muhteva ve anlamlar da dikkate alınmıştır. Böylece özgün bir teorik çerçeve elde edilmiştir. Ayrıca hızlı bir değişim sürecinde bulunan Türk toplumunda, sosyo-kültürel hayatın her yönünde karşımıza çıkan bir takım inançların, insanların iç dünyasında ne kadar etkili olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte

değerlendirmeye konu olan inançlar değişime açık bir zaman ve mekân bağlamında gerçekleşmesi nedeniyle bilimsel ilginin konusu olmaya devam edeceği açıktır. Bu bağlamda gerçekleştirilen “XVIII. Kelam Anabilim Daları Koordinasyon Toplantısı” ve “Halkın Soruları Bağlamında Günümüz İnanç Problemleri” adlı sempozyum önemlidir. Sorunun aşılma umudu da daha fazla sayıda saha çalışmasının yapılmasına bağlı görünmektedir. Bununla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı ile yapılabilecek olan ortak çalışmalar bidat, hurafe, batıl inanç vb. olguların çözüme kavuşturulmasında etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O., (1962) “Anadolu’da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar”, Ankara: *Ankara Ü. Dil ve Tarih, Coğrafya Fak. Dergisi*, c.xx/1-2.
- Ahmed-i Bican, (1451), *Envârü’l aşîkîn*, Sadeleştiren: M. Faruk Gürtunca, İstanbul: Huzur yay.
- Ahmetov, A., (2006), “Türk Halklarının İnançlarının Temelinde Kalıplaşmış Tabu ve Batıl İnançlar”, *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi*, S. 12.
- Akalın, S., (1993), *Türk Folklorunda Kuşlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı yay.
- Akçam, H., (1996), *Anadolu İnançlarında Cinler Ve Cincilik*, İstanbul: Nadir Kitap.
- Akkaya, A., (1997), “Eğirdir de Kültür Değişmesi”, Eskişehir: Eğirdir Belediyesi.
- Albayrak, A., Çapcıoğlu, İ. “Ehl-i Sünnet Geleneğine Bağlı Bir Orta Anadolu Köyünde Halk İnançları ve Uygulamaları”, *Dinî Araştırmalar*, c. 8.
- Altun, E., (1998), *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları*, Tekirdağ Genç İşadamları Derneği Tekirdağ: Kültür Yay.
- Amiran Kurtkan Bilgiseven, (1985), *Din Sosyolojisi*, İst.: Filiz Kitapevi.
- Arabacı, F., (2003), “Türkiye’de Dini Sosyalleşmenin Temel Etkenleri”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 6, S. 16.
- Arslan, M., (2003), “Türk Toplumunda Geleneksel Dini Yaşam ve Halk İnançları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, s.1, ss. 1-2.
- (2004), “Halk Arasındaki Yaygın İnanışların Oluşumuna Etki Eden Tarihsel Ve Psiko-Sosyal Faktörler” *Diyanet İlmî Dergi*, S. 3.
 - (2004), “Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açıısından İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, c. 2/6, s. 26.
 - (2003), “Popüler Dindarlık lçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 3/1, s. 101.
 - (2003), “Türk Toplumunda Geleneksel Dinî Yaşam ve Halk İnançları: Taşrada Yaşayan İnsanlar Arasında Uygulamalı Bir Çalışma”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, c. 1, S. 2, ss. 23-46.
- Artun, E., (2002), “Türklerde İslamiyet ncesi İnanç Sistemleri - ğretiler-Dinler” *Uluslararası Türk Dünyası İnanç nderleri Kongresi Bildirileri*, Ankara: Trksev yay.

- Aslantürk,Z., (1995), *Sosyal Bilimciler için Araştırma Metot ve Teknikleri*, İstanbul: M.Ü. İFAV., yay.
- Askalani, (1984), *Fethul Bari Şerhu Sahihi'l-Buhari*, Beyrut.
- Atalay, H.,(1999), *İngilizce-Türkçe Sözlük (J-Z)*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK. yayınları.
- Atay,T., (2004), *Dini Hayattan Çıkar*, İstanbul: İletişim yay.
- Ateş, A. O., (1993), “Akıl Hastalıkları Üzerinde Cinlerin Etkisi Ve Rukye Konusuyla İlgili Bazı Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1993, c. 29, S. 2.
- Ayhan,İ., Yazar,F., (2005), “Batıl İnançların Psikolojisi”, *Pivolka*, (4), S. 17, ss. 15-19.
- Aydemir, A. (tz.), *Tefsirde İsrailiyat*, Ankara, s. 6-7.
- Aydın, M., “Fal”, *DİA*, c. 12, s, 134-138.
- Babinger, F. Ve Köprülü, F., (1996), *Anadolu'da İslamiyet*, çev.: R. Hulusi, İst.: İnsan yay.
- Beydili,C., (2005), *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt Kitap yay.
- Bilmen,Ö. N., (1959), *Muvazzah İlm-İ Kelam*, İstanbul: İnsan yay.
- Candan, A., (2010), *Bidat ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi*, İstanbul: Düşün yay.
- Cemalettin, E, F., (1994), *Lisanü'l Arap*, Beyrut, c.XIII, s.301.
- Cürcani, (1265), *Ta'rifat*, Kahire, s. 78.
- (1325), *Şerhu'l Mevakıf*, Kahire, c.1, s. 23.
- Çapcıoğlu, İ., (2011), “Modernleşen Türkiye’de ‘Halk İslamı’: Bir Orta Anadolu Köyünde Halk İnançları ve Uygulamaları”, *Modernleşen Türkiye’de Din ve Toplum: Din, Bilgi ve Kültür Sosyolojisi Yazıları*, ss. 207-234.
- Çelebi,İ.,(2012), “Gayb Âlemi Ve Gaybi Varlıklar”, *DİA*, c. 13, s. 405.
- (2000), “Beyazızade Ve El-Usulu’l Münife İsimli Eseri”, İmam-ı Azam Ebu Hanife’nin İtikadi Görüşleri (Beyazızade Ahmet Efendi) Çev: İlyas Çelebi, İstanbul: İFAV.
- (1997), “Kur’an-I Kerim’de İnsan-Cin Münasebeti”, *Marmara Ü. İlahiyat Fak. Der.*, S. 13-14-15.
- “Muska” maddesi, *DİA*, s. 267.
- “Rukye” maddesi, *DİA*, s. 219.
- “Nazar” maddesi, *DİA*, s. 446.
- “Fal” maddesi, *DİA*, s. 138-139.
- “Uğursuzluk” maddesi, *DİA*, c. 42, s. 51-52.
- Çelik, İ., (1974), “Nazar, Nazarlık Ve İlgili Büyüsel İşlemler”, İstanbul: B.Ü.F.K. Boğaziçi Ü. Halk Bilimi Yıllığı.
- Çelik, C., (2004), “Türk Halk Dindarlığında Değişim Ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği”, *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 4, S. 1, s. 5.

- (2003), “Değişkenler ve Boyutlar Bağlamında Türk Toplumunda Dini Hayatın incelenmesi”, *Bilimname I*, ss. 153-174.
- Çıblak, N., (2004), “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı Ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, ss. 103-125.
- Demirci, K. “Muska”, *DİA*, c. 31, s. 266.
- “Hayvan”, *DİA*, c. 17, s. 84.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Editör: Şinasi Gündüz, s. 18-19.
- Doğan, M., (1994), *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ülke yay.
- Duymaz, A. ve Şahin, H.i., (2008), “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç Ve Ocak Kültü Üzerine İnanış Ve Uygulamalar”, *Balıkesir Üniversitesi, SBE. Dergisi* 11/19.
- Düzgün, Ş., (2012), “Dinsel Ve Mitolojik Yönleriyle Cin Ve Şeytan Algımız”, Ankara: *Kelam Araştırmaları*, 10/2.
- “Değişim Kavramı Ve Toplumsal Değişimin Şartları”, Ankara: *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 35, ss. 309-332.
- (2010), “Dinde Evrenselin Yerele Karşı Mücadelesi”, *Kelam Araştırmaları* 8/1.
- Ebü'l-Leys Es-Semerkandî, (1040; çev: Kâtip Çelebi), *Tenbihü'l Ğafilin*, c.1, s. 178.
- Eliade, M. ,(1991), *Kutsal ve Dindışı*, Trc. M. Ali Kılıçbay, Ankara, s. 127-128.
- (2003), *Dinler Tarihine Giriş*. Çev. Lale Arslan, İstanbul: Kabalcı yay.
- Erbuğa, H., (1983), “Nazarın bilimsel Yönü”, İstanbul: *Yankı Dergisi*.
- Eren, M., (2013), “ ‘Halk İnancı’ Kavramının Sınırları Ve Sınırlılıkları Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Türk Dilleri, Edebiyat ve Tarih Dönemi Süreli Yayınlar*, c. 8/13,ss. 857-865.
- Ergun, P., (2004), *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yay.
- Eröz, M., (1992), *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik-Bektaşılık*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay.
- (1973), “Türk İçtimaî Hayatında Totemizm İzleri”, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, c. V, S. 1-4, ss. 289-299.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, (1757), Çev. Turgut Ulusoy, (1974), ist., s. 557-558.
- Esen, M., (2014), *Ehl-i Sünnet Kavramının Oluşum ve Gelişim Süreci*, Ankara: Ankara Okulu yay.
- Eyüpoğlu, İ. Z., (2007), *Anadolu İnançları*, Ankara: Derin yay.
- (1987), *Anadolu İnançları Anadolu Üçlemesi-I*, Ankara: Toplumsal Dönüşüm yay.
- Geçit, M. S., (2016), “Yeni İlm-i Kelam Hareketinin Kelam İlmine Kazandırdığı Yenilikler”, *Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Hikmet Yurdu, c. 9, S.1, ss. 103-162.

- Gökbel, A., (1996), ‘‘Anadolu’da Yaşayan Halk İnançlarından Çaput Bağlama ve Nazar’’, *Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, c.1/1 Sivas, s. 176.
- Gölcük, Ş. ve Toprak, S., (2010), *Kelam; Tarih, Ekoller Ve Problemler*, Konya: Tekin yay.
- Gölcük, Ş., (2011), *Kelam Tarihi*, Konya: Kitap Dünyası yay.
- Gölcük, Ş., ‘‘Esatır’’, *DİA*, c. 11, ss. 359-360.
- Güç, A., (1998), ‘‘Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı’’, *Dinler Tarihi Araştırmaları I*, Ankara, s. 337.
- Gülle, S., (2009), İmam-ı Şarani, *Tenbihül Muğterrin*, Tercüme: Sıtkı Gülle, İstanbul: Bedir yay.
- Günay, Ü. (1999). *Türk Toplumunun Dini Yaşayışı Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güngör, H., (1998), *Türk Budun Bilimi Araştırmaları*, Kayseri, s. 335.
- Halefullah, M. A., (2002), *Kur’an’da Anlatım Sanatı.*, Terc. Şaban Karataş, Ankara: Ankara Okulu yay.
- Hançeroğlu, O., (1975), *İnanç Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Hatipoğlu, İ., ‘‘İsrailiyat’’, *DİA.*, c. 23, ss.195-199.
- Hoffer, E., (1978), *Kesin İnançlılar*, Çev. Erkil Günür, Tur yay.
- Hökelekli, H., (2009), *Din Psikolojisi Yazıları*, İstanbul: Dem yay.
- Hulusi, A., (1985), *Din-Bilim Işığında Ruh İnsan Cin*, İstanbul: Kitsan yay.
- Inger Furseth ve Pal Repstad, (2006), *Din Sosyolojisine Giriş, Klasik ve Çağdaş Perspektifler*, Asgate Publishing, s.8.
- Işık, R. ,(2004), ‘‘Türkler de ağaçla ilgili inanışlar ve bunlara bağlı kültürler’’, *Fırat Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 9:2, ss. 85-106.
- İbn Manzur, (1985), *Lisanu’l-Arap*, h-r-f maddesi, Beyrut.
- İbn Haldun, (1073), *Mukaddime*, haz. Süleyman Uludağ, c. 2, s. 9, İst., 1983.
- İnan, A., (1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu TTK yay.
- İsen, M., ‘‘Bolu'nun Kültür Tarihimizdeki Yeri ve Bolulu Divan Şairleri’’, *Akşemseddin Hazretleri Vakfı Akşemseddin Sempozyumu Bldirileri* yay. no: 1, 1990, s. 149.
- İzmirli, İ. H., (1981), *Yeni İlm-İ Kelam*, Ankara, c.1, s. 6-8.
- John Hick, (1966), *Faith and Knowledge*, New York, s. 33-35.
- Kalafat, Y., (2006.1) ‘‘Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnancı’’, *Erciyes Üniv. SBE. Dergisi*, sayı 20, s. 273.
- (1999), ‘‘Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi’’, *Millî Folklor*, c. 6, S. 44, ss. 88-91, s. 88.

- Kaman Gülakan, Sevda “Baykuş Kelimesi Ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine”, *Uluslararası Türk Dilleri, Edebiyat Ve Tarih Dönemi Süreli Yayınlar*, c. 10/8, 2015, ss. 138-154.
- Karadaş, C., (2013), *Ana Hatlarıyla Kelam Tarihi*, İstanbul: Ensar yay.
- (2017), *Anahatlarıyla Ehl-İ Sünnet Akaidi*, Ankara: Otto yay.
- Karahan, L., (1996), *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, Ankara: TDK. yay.
- Kayıklık, H. (2005), “Psikolojik Açından İnanç, İman ve Şüphe”, *AÜİFD* 21/6, S. 1, ss. 133-155.
- Kılavuz, A. S., “Cin”, *DİA*, c. 8, s. 8-10.
- Kırca, C., (1986), “Din ve Bilim Açısından Nazar”, *Diyanet Dergisi*, c. XXII/1, Ankara, ss. 38-47.
- Kıyak, A., (2012), “Halk Dindarlığı Bağlamında Kutsal Mekan Anlayışı”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. I, S. 2, ss. 159-181.
- Koç, T., (2013), *Din Dili*, İstanbul: İz yay.
- Köktaş, E., (1993), *Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği*, İstanbul: İşaret Yay.
- Köprülü, F., (1992), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: “DİB.” yay. no: 118.
- Köse, A. ve Ayten, A. (2009). “Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 3, ss. 45-70.
- Kuşat, A., (2004), *Türk Toplumunda Nazar ve Psikolojik Bir Yaklaşım*, Kayseri: Laçın yay.
- Morris, B., (2004), *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler* (çev. Tayfun Atay), Ankara: İmge yay.
- Ocak, A. Y., (1983), *Bektaşî Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul: İnsan yay.
- Onay, A., (2004), *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*, İstanbul: Dem yay.
- Okumuş, E., (2010), *Toplumsal Değişme ve Din*, İstanbul: İnsan yay.
- Orhonlu, C., (2003), “Bolu” maddesi, *DİA*.
- Oy, A., (1976), *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında II. Meşrutiyet Dönemi Yıllarında Batıl İnanışlar*, Ankara: 1.Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Gelenek-Görenek ve İnançlar, KTB. Milli Folklor Araştırma Dairesi yay., c. 4.
- Ögel, B., (1995), “Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar” *Türk Mitolojisi*, c. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Örnek, S. V., (2000), *Türk Halk Bilimi*, Ankara: Kültür B. yay.
- Özcan, H., (2012), *Maturidi’de Bilgi Problemi*, İstanbul: Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı yay.
- Öztürk, M. (2007), “Bilgi-Ahlak-Dindarlık”, *Diyanet Aylık Dergi*, s. 5.
- Parlak, A., (2004), “Esbâb-ı Nuzûl Bağlamında Harut ve Marut Kıssasının Mahiyet Analizi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55:1, ss.1-15.
- Rağıb el- İsfahani, *Müfredat*, çev. Yusuf Türker, Pınar yay. İst., 2007, s. 716.

- Razi', Mefâtîhu'l-ğayb, XXX, 148-149.
- Sancar, F., (2011), *Nübüvvet ve Velayet Merkezli Kelam ve Tasavvuf Tartışmaları (Fahredden er-Razi ve İbnü'l Arabi Örneği)*, Ankara: Sarkaç yay.
- Sever, M., (1999), "Türk Mitolojisinde Kuşlar", *Millî Folklor Üç Aylık Uluslar Arası Halkbilimi Dergisi*, c. 6/42, 1999, s. 83.
- Sezen, Y., (2000), *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, İstanbul: Birleşik yay.
- Shermer, M., (2002), *Why People Believe Weird Things*, Henry Holt and Company, New York, s. 294.
- Subaşı, N., (2002), "Türk(eye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler", *İslamiyet*, c. 5, sayı: 4, s. 19.
- Sümer, F. (1958). X. Yüzyılda Oğuzlar , c.2 , s. 3-4, Ankara 1958, *DTCF* , xvı (3), s.s. 131-162.
- Şatıbi, (1991), el- İ'tisam, Beyrut.
- Şahin, H.İ., (2008), "Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç Ve Ocak Kültü Üzerine inanış Ve Uygulamalar" *Balıkesir Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, c 11, S. 19, ss.116-126.
- Şahin, S., "Cin", *DİA*, c. 8, s. 5-8.
- Şen, C., (2013), "Bolu'nun Değerleri Değerlerin Bolu'su", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 1, S. 1, ss. 64-67.
- Şeyh Abdürrahman Bin Yusuf, *İmadü'l İslam*, vr. 32b.
- Taftazânî, (1305), *Şerhu'l Makasid*, c-1, s. 5.
- *Şerhu'l-Akaid Kelam İlmi ve İslam Akaidi*, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah yay., 2013, s. 15.
- Tanyu, H., (1980), "Dini Folklor Veya Manevi Halk İnançları", *A.Ü.İ.F.D.* c. XX, Ankara, s. 123.
- Tarhan, N., (2009), *İnanç Psikolojisi: Ruh, Beyin ve Akıl Üçgeninde İnsanoğlu*, İstanbul: Timaş yay.
- (2006). "Konferans: Modern Psikoloji ve Din", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, S. 3, s. 539-542.
- Tatlılıoğlu, D., (2000), "Türkmen İrımları (H. İnançları)", *Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fak. Dergisi* S. 4, TDV. yay.
- "Din", *DİA*, c. 9, ss. 322-325.
- Tokdemir, H., (1993), "Artvin Yöresi Folkloru", Ankara, s. 262.
- Toprak, F., (2013), "Çağatay Şiirinde Vahşi Hayvanlar ve Yırtıcı Kuşlar", *Uluslararası Türk Dilleri, Edebiyat Ve Tarih Dönemi Süreli Yayınlar*, c. 8/9, ss. 105-124.
- Tümer, G., (1986), "Çeşitli Yönleriyle Din", *A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.28, ss. 123-219, Ankara, s.9.

- Ünal, K., (2007), “Popüler Dinin Düşünüş Biçimi Üzerindeki Etkisi”, *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, c. 7 s. 1, ss. 4.
- Ünver, Ü., (2006), “Dindarlığın Sosyolojisi”, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, edit.: Ü. Günay, C. Çelik, Adana: Karahan Kitapevi.
- Vahid Abdüselam Bali, (1989), *Vikayetü'l-insan minel-cin ve's-şeytan*, Beyrut.
- Varlı, M., (2008), *Bidat, Hurâfe ve Bâtil İnançlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat yay.
- Westermack, E., (1961), *Nazar Değmesi İnancı*, Ankara: Yeni Matbaa yay.
- Wilber Ken, (1995), *Transandantal Sosyoloji*, çev. C. Polat, İstanbul: İnsan yay.
- Y. Bonnefoy, *Antik dünya ve geleneksel toplumlarda dinler ve mitolojiler sözlüğü I-II.* çev.: Levent Yılmaz, (2000), Ankara: Dost Kitapevi.
- Yavuz, Y.Ş., “Kelam”, *DİA*, c. 25, ss. 196-203.
- “Hurafe”, *DİA*, c. 18, ss. 382-384.
- Yekbaş, H., (2001), “Klasik Türk Şiirinde Bazı Halk İnanışları”, *Fırat Ü. SBE. Dergisi*, c.20 s.1 s.166.
- Yel, A.M., (1998), “Hurafe”, *DİA*, c. 18, s.381-382.
- Yerinde, A., “Şifa”, *DİA*, c. 39, s. 129-131.
- Yılmaz, M. S., (2014), “İslami Düşünce Tarihinde Bir Anlama Biçimi Olarak Selefilik Üzerine Bir Deneme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c. 3, S. 3, ss. 532-553.
- Yücer, H. M., (2012), “19. Asırda Bolu Şehir Hayatında Şabanilik: Mustafa Safi Efendi Ve Aktaş Dergâhı”, I. Uluslararası Şeyh Şa‘Bân-ı Velî Sempozyumu (Şeyh Şa‘Bân-I Velî'yi Anma Ve Anlama), c. 2, s. 290.

Bildiri, Not, Tez, Mevzuat ve Gazete Haberleri

- Balaban, T., (2006), “Sandıklı Halk İnanışları Ve Uygulamaları”, *Basılmamış Yük. Lis. Tezi, Afyon Kocatepe Ü., S.B.E.*, s. 3.
- Çelik, A., (2003, 12 Temmuz), “Nazar değmesi”, Alıntı: İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhu'l Beyan fi-Tefsiri'l Kur-an*, İst. h.1389, c.X, s.127, *Hürriyet*.
- Karakaş, A., (2005), “Feke Halk Kültürü Araştırması”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum Ü., S.B.E.* Adana, s. 87.
- Kök,Z., (2006), *Karaisali (Merkez) Halk Kültürü Araştırması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, s. 8.
- Uygun,T., (2005), *Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Sebepleri (Sarıyer Telli Baba Türbesi Örneği)*, Lisans Bitirme Tezi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi, İst., s. 60.

Elektronik Kaynaklar

Çapacı, K., (2015), “Gece Yırtıcıları: Baykuşlar”, <http://www.kazımcapaci.com> FR. Baykuş. Htm.

Demir, N., (2015), “Karadeniz Bölgesinde Kurt Ağzı Bağlama”, <http://www.necatidemir.net/images/demir/bkosem/kurtagzibaglama.pdf>.

Eroğlu,Z., (26.02.2015), Danışman Yorumcu, Uzman TV., <http://www.uzmantv.com>.

Isparta Valiliği, (1998), Isparta'nın Foklorik Yapısı, Isparta, [Akt. Yaşar Kalafat, “Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnancı”, s. 275], <http://www.isparta.gov.tr/isparta-hakkinda>.

Tunçer, M., (2012), “Bolu İli Sosyal ve Kültürel Yapısına İlişkin Bilgiler”, <http://mehmet-bolu.blogspot.com.tr/2012/05/bolu-ili-sosyal-ve-kulturel-yapisina.html?view=flipcard> (21.04.2017).

Kaynak Kişiler

Adnan Öztürk, Samat Köyü Halkından, Lise Mezunu, 56 Yaşında; Hayrettin Uğur, Emekli Öğretmen.

Ahmet Atar, 53-53 yaşlarında, Gerede'nin Bahçedere Köyünden, Emekli Memur.

Ahmet Yılmaz, 67-67 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Havcılar Köyü Sakinlerinden Emekli Çiftçi.

Ahmet Dursun Gökaltın, 40-40 Yaşlarında, Üniversite Mezunu, Gerede'de İkamet Ediyor, Memur.

Ahmet solakoğlu, 55-55 yaşlarında, Yadaş Köyünden, Emekli Memur.

Ali Sargı, 67-67 yaşlarında Gerede'nin Yukarı Örenbaşı Köyünden, emekli şoför.

Ali Turkin, 73-73 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Havullar Köyü Halkından, Emekli İşçi.

Ali Yaşar, 63-63 Yaşlarında, Gerede'nin Kandak Köyünden, Emekli.

Ayşe Gökaltın, 58-58 Yaşlarında, Okuma-Yazması Yok, Örenbaşı Köyünden, Ev Hanımı.

Beytullah Sümel, 38-38 yaşlarında, Mudurnu'dan, Ön Lisans Mezunu, Memur.

Cihat Taş, 66-66 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Mengen İlçesinin Emirler Köyünden, Emekli Çiftçi.

Dilber Uyumaz, 83-83 Yaşlarında, Okur- Yazarlığı Yok, Gerede'nin Asmaca Köyünden, Ev Hanımı.

Ekrem Sümer, Samet köyünden, Köyün Bakkalı, 56 Yaşında.

Fatih Emre Çolak, 29-29 yaşlarında, Yeniçağ/yamanlar köyünden, evli, memur.

Fatma Aydoğan, 49-49 Yaşlarında, Okuma-Yazması Yok, Ev Hanımı.

Gülem Tükenmez, 67-67 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Salur Köyünden Ev Hanımı.

Gülsüm Arslan, İlkokul Mezunu, Örenbaşı Köyünden, Ev Hanımı.

Hacer Bulut 56-56 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Kurtlar Köyünden, Ev Hanımı.

Hacer İleriok, 35-35 Yaşlarında, Bolu'dan Evli, İki Çocuk Annesi.

Hacı Sefer Öztürk, 76-76 Yaşlarında, Gerede'nin Sarıoğlu Köyünden, Emekli İmam.

Hasan Hüseyin Şahin, 60-60 yaşlarında, İlkokul Mezunu, Emekli.

Hamza Gönül, 51-51 yaşlarında, Bolu' da ikamet ediyor, işçi.

Hasan Özer, 56-56 Yaşlarında, Ortaokul Mezunu, Gerede'nin Çalca Köyünden, Çiftçi.

Hatice Çınar, 44-44 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Macarlar Köyünden, Ev Hanımı.

Hatice Erbaş, 73-73 Yaşlarında, 2 Yıl Okula Gitmiş, Gerede'nin Salur Köyü Halkından Bir Ev Hanımı.

Hatice Gündoğan, 65-65 yaşlarında, Bolu'nun Dörtdivan ilçesine bağlı Kadılar köyünden, ev hanımı.

Huriye Çınar, 40-40 Yaşlarında, Gerede'den, Ev Hanımı.

Hüseyin Aydoğan, 50-50 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Davutbeyli Köyünden, Emekli İşçi.

İbrahim Yaman, 55-55 Yaşlarında, Aol. Mezunu, Dörtdivan İlçesinin Cemaller Köyünden, Serbest Meslek Sahibi

İsa Ünlü, 29-29 Yaşlarında, Lise Mezunu, Gerede'nin Sadatlar Köyünden, İşçi.

İsmail Şen, 70-70 Yaşlarında, Ortaokul Mezunu, Gerede'nin İmamlar Köyü Sakinlerinden, Emekli Çiftçi.

Kemal Yılmaz, 25-25 Yaşlarında, Aof İlahiyat Ön Lisans Mezunu, Dörtdivan İlçesinin Bayramlar Köyünden, İşsiz.

Mehmet Yılmaz, 80-80 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyü Sakinlerinden Emekli, Çiftçi.

Meryem Aydoğan, 32-32 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Davutbeyli Köyünden Ev Hanımı.

Muharrem Bayram, 24-24 Yaşlarında, AÖL. Mezunu, Mudurnu İlçesinin Örencik Köyünden, İşsiz.

Mustafa Ekici, 73-73 Yaşlarında, Ortaokul Mezunu, Gerede'nin Enseliler Köyü Sakinlerinden, Emekli.

Mustafa Yaşar, 22-22 yaşlarında, üniversite mezunu, Gerede'nin Macarlar Köyü Halkından, İşsiz.

Nusret Kılıç, 28-28 Yaşlarında, Lise Mezunu, Bolu'da İkamet Ediyor, Memur.

Osman Aydoğan, 42-42 yaşlarında, Gerede'nin Davutbeyli köyünden, Yurt Dışında İkamet Etmekte.

Rafet Doğan, 63-63 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyünden, Emekli.

Ramazan Uyumaz 58-58 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Asmaca Köyü Sakinlerinden, Çiftçi.

Sercan Işık, 30-30 yaşlarında, Lise Mezunu, Mudurnu'dan, İşçi.

Sıdika Aydoğan, 63-63 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyünden, Ev Hanımı.

Sibel Gündoğan, 28-28 Yaşlarında, Ortaokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyünden, Ev Hanımı.

Songül Aydoğan, 32-32 yaşlarında, İlkokul Mezunu, Davutbeyli Köyünden Ev Hanımı.

Ramazan Gündoğan, 29-29 Yaşlarında, Ortaokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyünden Aşçı,

Süleyman Yılmaz, 29-29 Yaşlarında, Ön Lisans Mezunu, Samat Köyünden, Memur.

şaban Aydoğan, 63-63 Yaşlarında, İlkokul Mezunu, Gerede'nin Davutbeyli Köyü Sakinlerinden Emekli Çiftçi.

Yeter Menküer, 33-33 yaşlarında, İlkokul mezunu, Gerede'den Ev Hanımı.

Yusuf Gündoğan, 55-55 yaşlarında, Gerede İlçesinden, Emekli.

Yusuf şimşek, 28-28 yaşlarında, Gerede'nin Macarlar Köyünden, Tüccar.

Zekeriya Atabey, 28-28 Yaşlarında, Bolu Merkezde İkamet Etmekte, Memur.

EKLER

Ek 1. Gerede İlçe Müftüsü Hasan İzmirli'nin Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri

Soru 1: İlçemiz köylerinde yaygın olarak bulunan kutsal ağaç (dede çamı) figürüne ne dersiniz?

Cevap: Ağaçlara veya herhangi bir cisme, örneğin bir taşa kutsallık yüklemek cahiliye dönemindeki puta tapıcılığa benzer. Bu anlamda gayet tehlikeli bir inanış oluşmuştur. Kutsallık, kutsal olma sadece Hz. Allah'ın belirttiği şeylere yönelik olsa gerek. Mesela kutsal olan Hz. Allah'ın kendisi ve O'na yapılan, O'nun rızası için yapılan ibadetlerdir diyebiliriz. Kuran bizim için kutsaldır. Namaz ve oruç ve haç Allah'a yapılan ibadetler olması bakımından kutsaldır. Peygamber efendimiz bizim için kutsaldır. Çünkü bizzat Hz. Allah'ın gönderdiği Resul ve elçidir. Bunun dışında ki bir takım şeylere kutsallık atfetmek, herhangi bir cismi veya eşyayı kutsal kabul etmek çok yanlıştır. Aynı şekilde bir şeyi uğurlu veya uğursuz görmek “bu bana uğurlu geliyor” diye herhangi bir cismi kayırmak, İslam ahlakına uygun olmayan davranışlardır.

Soru 2: Bölgemizde, özellikle de köylerimizde okuma işi yapan aileler bulunmaktadır. Bunlara halk arasında “ocaklı” denilmekte ve şifa getireceğine inanılmaktadır. Herhangi bir hayvanı kaybolan veya hastalanan, kendisi bir hastalığa yakalanan kimseler bu ailelere müracaat etmektedirler. Bu bağlamda “kurt ağzı bağlama” şeklinde ifade edilen bir takım yollara başvurulmaktadır. Bu konu hakkında ne dersiniz?

Cevap: “Kurt ağzı” bağlamak eskiden beri bilinen bir inanıştır. Vatandaşın hayvanı kaybolduğunda köyde bulunan yaşlı birine gider ve hayvanı helak olmasın diye kurt ağzı bağlamasını ister. Bu yönde dualar bulunmaktadır. Korunmak amacıyla yapıldığı müddetçe bir zararı yok gibi durmaktadır. Zira efendimiz (s.a.v.) Yasin de bulunan ve Cealnaa.... Ayetini okuyarak müşriklerin arasından geçmiş ve onlardan korunmuştur. Daha sonraki dönemde uluma bu hadiseyi kitaplarına taşıdı ve zamanla korunmak amacıyla Yasin suresi ve bazı dualar okuna geldi. Böylece köylerimizde herhangi bir durumdan veya korku salan bir şeyden korunmak için bu şekilde tedbirler alınmış oldu. Ayeti kerimeyi doğru okumak kaydıyla herkes okuyabilir.

Bizim bildiğimiz şekliyle sabah bırakmak, salıverilmek şartıyla bir ipe yedi tühüm atılarak okuma yapılır. Fakat bu okumayı dediğimiz gibi herkes yapabilir. İllaki köyün en yaşlısına veya “ocaklı” denilen aileye okutmaya gerek yoktur. Zaten ocak veya ocaklı aile de eski bir inanış ve bizce kocakarı lafıdır. Şöyle ki, her evden bir bıçak alıp, bunları suyun içine koyarlar. Sabah baktıklarında hangi evin bıçağı küflenmişse o evde ocak var demektir. O evden (ocaklı ev) herhangi birisi herhangi bir hastalığa okuduğunda iyi geldiğine inanılır. Örneğin ayakta veya kolda çıkan yaraya benzer cildi bir hastalık, o ailenin ocak külü ile faide bulabilir. Hâlbuki şifayı veren yalnızca Allah Teâlâ’dır. Ocaklı denilen ailenin okumasıyla şifa bulunması burada yanlış olmaktadır. Şu kadar var ki, samimi olarak yapıldıktan sonra Kur-an kesinlikle mümine şifadır. Bunu bizzat Hz. Allah kuranı kerimde bizlere açıklamıştır.

Soru 3: Nazar ve muska yazmak-yaptırmak hakkında ne söylersiniz?

Cevap: Nazar gerçektir. Kur-an da ve Nünezzilü minel kur-eni..... diye başlayan ayeti kerime buna delalet etmektedir. Bu doğrultuda Hz. Peygamberin de birçok hadisleri vardır. İnanmamak olmaz. Nazarı anlamak için kurşun dökülür. Nazar değdiği düşünülen kimse üzerine bez örtülerek, tavada ateşte eritilen kurşun suyun içine dökülür. Suda çıkan değişik ses ve görüntüler çeşitli hastalıklara delalet ediyor demektir. Eğer kurşun çok farklı şekillere giriyorsa, o kimseye çokça nazar değmiş demektir. Bununla beraber muska da doğrudur. Hz. Musa zamanında Allah iki melek halk etti. Bu iki melek Harut ve Marut ilk muskayı, büyüü bulan meleklere. Bunlar tılsım, büyü, muska yaparlardı. Daha sonraları insanlara da öğretiler ve zamanla kitaplara yazılarak bugünlere gelmiştir. İzmit ve Karabük gibi bölgelerde çok yaygın olduğunu biliyoruz. Her mahallede nerdeyse bir “cinci” adı verilen hoca vardır. Kitabı olarak resimli işaretli kitapları vardır. Bir takım özel söz, yazı ve işaretleri de vardır. Lakin bu büyü ve tılsım yanlış bilen insanların elinde çok kötü sonuçlara yol açabilir. Bu tür vakıa, olay ve kimselerden uzak durmak gerekir.

Soru 4: Gece yapılması veya yapılmaması istenen bazı inançlara rastlanmaktadır. Mesela gece sakız çiğnemek yasaklanmıştır. Aynı şekilde gece tırnak kesmekte yanlış görülmüş, yaşça küçük olanlar, büyükler tarafından bu eylemden uzak tutulmaktadır. Bunlara ne dersiniz?

Cevap: Sakız çiğnemek bilimsel olarak midenin ve enzimlerin hareketini sağlayarak iyi sonuçlar verir. Gece sakız çiğneyenin ölü eti çiğnediği gibi inanmalar kocakarı lafı olup, hurafe şeylerdir. Bunlara itibar edilemez. Kuran da veya sünnette de böyle bir şey yoktur. Ahlaki kurallara uygun olmadığı için, büyükler yanında sakız çiğnemek doğru sayılmaz düşüncesiyle ortaya çıkmış, bir takım sakındırmaya yönelik ifadelerden olma ihtimali yüksektir. Veya gece sakız çiğnendiğinde, eğer sakız ağızda unutulursa çocuğun boğazına kaçabilir diye de söylenmiş olabilir. Başka bir

şey ise yine sakız çiğneme esnasında uyuya kalırsa gece sakız ağızdan düşer ve çocuğun saçına yapışıp kalır şeklinde kötü sonuçlara yol açacağı için, bu tür sakındırma ile kazanılmış inançlardandır diyebiliriz. Gece tırnak kesmemekte aynı şekilde zararlarından sakındırma amaçlı oluşmuş bir halk inancıdır. Eskiden elektriğin ve ışığın olmaması, evlerin çok büyük olmaması ile birlikte her şeyin bir odada yapılmasına neden oluyordu. Yani mutfakta oturma odası da hatta gece yatak odası da aynı oda idi. Bu bağlamda aynı ortamda tırnak kesilen yerde yemek yapılacak, bir de orda akşam yatılacaktı. Işığında olmaması ile kesilen tırnağın yemeğin içine sıçraması, gece ağza ve boğaza kaçması gibi zararlı durumları doğuracaktı. Bu bağlamda büyükler tarafından gece tırnak kesilmez sözüyle halka bir anlayış, bir durum farkındalığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Sonuçta vermiştir. Fakat zamanla neden kaçınıldığı, niçin böyle denilmiş olacağı unutuldu ve bu eylem bir halk inancı halini aldı. Dediğimiz gibi tamamen sakındırma amaçlı kazanılmış inançlar olup, aksinin yapılmasında herhangi bir günah veya azap yoktur.

Soru 5: Bölgemizde hayvanların uğursuzluğu hakkında bazı inançlar oluşmuştur. Örneğin, kara kedi görülmesinin uğursuzluk getirdiği, yine baykuş görülmesinin uğursuzluğa sebep olacağı hatta baykuş görülen evden cenaze çıkacağı düşünülmektedir?

Cevap: Hayvanların uğurlu veya uğursuz diye ayrılması yanlıştır. Zira hadisi şerifte: “Eşyada uğursuzluk yoktur” buyrulmaktadır. Bu esas üzere hayvanlarda uğursuzluk aramak doğru değildir. Bazı hayvanların ölümü sezdiği doğrudur. Özellikle köpeğin ve atın anladığı ve huzursuz olduğu gözlemlenmiştir. Fakat bu Allah’ın takdiridir. Hayvan bunu bildi veya sezdi diye uğursuz sayılması doğru değildir. Baykuşu görenin vurmaya çalıştığı doğrudur ama yanlış bir şeydir. Bu bağlamda hiçbir hayvan katledilmeyi, vurulmayı hak etmez. Sana saldırmadığı sürece zarar vermekte doğru olmaz. Buda diğer inanışlar gibi halk inanışları arasında kalmış fakat İslami literatürle alakası olmayan bir tür inançtır diyebiliriz.

Ek 2. Bolu İl Müftüsü İzzet Turan'ın Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri

Soru 1: İlimiz de ve özellikle kırsal kesimde görülen “kurt ağzı bağlama” inancı hakkında ne söylersiniz?

Cevap: Anadolu da yaygın bir inanıştır. Şems suresi okunur ve ipe düğüm atılır. Kaybolan hayvana zarar gelmeyeceği düşünülür. Fakat ip bağlamakla kurdun ağzının bağlanmadığı çok açıktır. Bu şekilde uygulandığı halde zarar gören hayvanlar, kurt tarafından parçalanmış hayvanlar olmuştur. Yarar sağlayacağı düşünülen ve bu bağlamda hareket edilen uygulamalardandır. Hayvanları kaybolan insanlar bir çare, çıkar yol olarak bu uygulamayı benimsemişlerdir diyebiliriz. Uygulama olarak hurafe gibi gözükse de okuma yapmakta, hayvanı bu yol ile koruma altına almakta bir sakınca yoktur. Neticede insanların önlem amaçlı çıkardığı bir uygulamadır.

Soru 2: “Nazar değmesi” gerçekte var mıdır? Yoksa bir tür efsane midir? Ve muska yapmak, yaptırmak hakkında ne dersiniz?

Cevap: Efsane değildir, olamaz. Çünkü hadislerde vardır. Kısaca gözlerin isabet etmesi denilebilir. Renkli gözlerin isabetliliği daha çoktur diye bilinir. Bir tür kızılötesi ışınların, karşıya kötü gözle veya hasetle bakma sonucu etki etmesidir. Muska yok ama okuma vardır. Hz. Peygamberin Hatice Validemize okuduğu rivayetlerde mevcuttur. Bu meseleler itikada taalluk eden meselelerdir. Bunun için muska yazıp, büyü yapıp bir insanı bağlamak hurafe ve yanlış bir iştir, ayrıca çok günahtır. Bakara suresinde sihrin insanlara öğretildiği açıklanmıştır. Rivayetlere göre Peygamber Efendimize büyü yapılmıştır ve Efendimiz As. “Felak” ve “Nas” surelerinin inmesi ile bu durumdan kurtulmuştur. Bu tür işlerle meşgul olmak sakıncalıdır. Haram derecesinde günahtır, şeytan ve cinlerin işidir ve Hz. Allah'ın asla hoşuna gitmez.

Soru 3: Gece yapılması veya yapılmaması istenmiş bazı uygulamalara rastlamaktayız. Örneğin, gece sakız çiğnenmesi veya tırnak kesilmesi yasaklanmıştır. Bu uygulamalar için ne dersiniz?

Cevap: Bunların bir inanç haline getirilmesi, bu şekilde algılanması hurafedir. Adab-ı muaşeret bakımından uygun olmayacağı için bu şekilde yasaklama yoluna gidilmiştir ama inanç olarak bir uygulamaya dönüştürülmesi veya dinle alakalı, dinin getirdiği bir şeymiş gibi algılanması yanlıştır. Gece veya gündüz yapmakla alakası yoktur. Sakızın çıkardığı sesler toplum içerisinde hoş karşılanmaz, lakayt ifade eder, toplum ahlakına terstir. Bu bağlamda bu şekilde

sakındırılması doğru olabilir. Tırnak kesmenin bir vakti yoktur fakat Cuma günü namazdan önce kesmek müstehaptır. Akşam veya gece kesilmez diye bir şey yoktur. Eskiden evlerde ışığın olmamasına bağlı olarak, tırnak kesilirken parmaklar yaralanabilir veya kopan tırnak herhangi bir yere savrulur diye hava karardıktan sonra tırnak kesmek uygun görülmemiştir.

Soru 4: Bölgemizde ve Anadolu'nun birçok yerinde baykuş veya kara renkli kedi gibi hayvanlar uğursuz kabul edilmektedir. Hayvanda uğursuzluk var mıdır? Uğurlu veya uğursuz eşya var mıdır?

Cevap: Hadisi Şerifte “Hayvanlarda uğursuzluk aramayın” diye belirtilmiştir. Bütün mahlûkatı yaratan Allah'tır. Hiçbir şekilde uğursuzluğa hüküm verilemez. Allah'ın bu yarattığında uğur var-yok denilemez. Aynı şekilde eşyada da uğursuzluk yoktur. Şu bana uğurlu geliyor, bu uğursuz geliyor demek doğru değildir. Eşyanın mahiyeti Allah'a bağlıdır. Bizim hayırlı olanı istememiz icap eder. Baykuşun evin bacasında, camında veya herhangi bir yerde durması fark etmez. Kuştur, illa ki bir yere konacaktır. Bu bağlamda bacasına, tavanına baykuş konan evden ölü çıkacaktır demek doğru değildir. Ölüm Allah'ın emridir, baykuşun çatıya konması ile aynı zaman aralığına denk gelmiş olabilir. Bu şekilde düşünceler ve inançlar hurafedir. Hayvanların bazıları bazı şeyleri hissedebilir. Mesela köpek çok sadık bir hayvandır ve bazı şeyleri hissedebilir. Bütün canlılar bir sığınak arar köpekte birine, sahibine bağlanır. Sahibini göremediği zaman onun hasta olduğunu daha da göremezse onun öldüğünü anlayabilir. Fakat öleceğini bildi demek bambaşka bir şeydir ve bu uygun olmaz. Çünkü ölüm Allah'ın takdiridir ve ancak O'nun iradesi ile anlaşılacak bir şeydir. Aynı şekilde kara kedi görmek, merdiven altından geçmek gibi şeyler söylenmektedir. Bunlarda diğerleri gibi hurafe şeylerdir. Zira Allah kazayı merdiven altından geçmeye veya kara kediyeye bağlayacak değildir. O neyi ne zaman murat ederse o şey o zaman gerçekleşir. Bunun dışında bir şey mümkün değildir.

Soru 5: Genel olarak halk inançları hakkında ne dersiniz? Sizce oluşum sebepleri neler olabilir?

Cevap: Daha çok kırsal kesimde uygulanan, bilinen inançlardır halk inançları. Şehir hayatında karşımıza çok çıkmamaktadır. Lakin şehirde de menfaat için bir takım inançlara insanlar yönlendirilmektedir. Mesela okuma işi yapmak, cincilik yapmak bunlar tamamen menfaat, para kazanma amaçlı yapılan işlerdir. Bazı şeylerle insanları umutlandırarak, hastalığı iyi ettiğine dair bilgiler vermek, bu bağlamda uygulamalar yapmak doğru şeyler değildir. İnsanların bunları iyi bilmesi ve bu tür kimselere kanmaması gerekir. Halk inançlarının bir kısmı eski kültürlerden kalma, bir kısmı başka milletlerden geçme ve bir kısmı da insanların korku ve streslerinden meydana gelmektedir denilebilir. Anadolu da yıllarca başka-başka milletler ikamet etmişlerdir. Bunların kalıntıları, izleri de bu oluşumların başka bir yolu olabilir. Yine bilen insanların bir

davranışın veya hareketin sonucunda oluşan olumsuz şeylere binaen insanları o davranışı yapmayı yasaklaması da bir sebeptir. Gece sakız çiğnemek, gece tırnak kesmemek, gece çöp atmamak gibi inanmalarda bunu görebiliriz. Zira herhangi bir durum karşısında büyüklerin “yapmayın, günahtır, sevaptır” vb yönlendirmelerde bulunması çok etkili olabilmektedir. Başka bir sebep olarak cehaleti sayabiliriz. Günahı vardır, vebali vardır diye bir şeyden çekinmek veya herhangi bir şeyi yapmak bu bağlamda sayılabilir. Halk inançlarında insanları umutlandırarak şeyler olabilir. Bu yönden de insanlar üzerinde etkili olabilirler. Kırsal kesimde daha çok rastlanmasının sebebi bu olabilir. Çünkü kırsal kesimler biraz daha mahrumiyet bölgesidir ve hastane, ilaç, tedavi buralarda çok daha zor elde edilebilen gereksinimlerdir. Köyden şehre hastaneye gelene kadar köyde ağzı dualı birine okuma yaptırmak daha kolay olabilmektedir. Şehirde ise daha farklı şekilde inançlar oluşmuştur ki, sayıların uğurlu veya uğursuz sayılması bu yönde bir inanç perspektifi içinde yer alır. Daha başka, türbelere çaput bağlamak, adak adamak, çocuk olması ve kısmet açılması için yatırlardan medet ummak, buralarda kurbanlar kesmek bu tür örneklerdendir. Bunlar hurafe şeylerdir. Hurafe ise bidat ve delalettir. Netice olarak, halkın içinde bulunduğu bu inanç manzumesi Kuran ve Hadislerle savunulmalıdır. Bu konular hakkında ilim sahibi olmak lazımdır. Her duyduğumuza inanmamak, araştırma yapmak lazımdır. Zira bunu bizzat Kuran bize öğütlemiştir. Bu inançlar cehalet sebebi ile de olsa vebali vardır, günahtır.

Ek 3. DİB. Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Prof. Dr. Bünyamin ERUL'un Belirlenen Halk İnançları Hakkındaki Görüşleri

Soru 1: İlimiz Bolu ve çevresinde görülen bir takım adet ve uygulamalar göze çarpmaktadır. Bunların birisi de “dede çamı” adı verilen bazı ağaçlara kutsallık yüklenmesidir. Bu inanış hakkında ne dersiniz?

Cevap: Eskiden çobanların koyunlarını veya sığırlarını kurtların saldırısından korumak üzere mahalli hocalara muska, dua yazdırarak bu sayede Allahın korumasını beklemeleridir. Halk, bu sayede sürüsünün korunacağına inanır. Aslında bu, bir tür dua ve istiaze sayılabilir. Ancak muskanın mutlaka koruyacağına inanılması elbetteki yanlıştır. Dua olması babında bir yanlışlık yoktur. Fakat kurt ağzı bağlama diye yapılan ipe düğüm atma, bıçak ağzı kapatma gibi uygulamalardan medet ummak doğru değildir.

Soru 2: Bölgede “Dede çamı” gibi isim verilen bazı ağaçlara kutsallık atfedilmektedir. Efsanelerden kaynaklanan bir inanç mıdır? Ne derece doğru olabilir?

Cevap: Belli bölgelerdeki dağlarda veya ormanlarda rastlanan bazı mezarların “dede” diye nitelendirilen bazı velilere ait olduğuna inanılmaktadır. Aslında o mezar, İslam öncesinden gelmiş olabilir. Fakat veli-evliya olması ihtimali, halk arasında oradaki çamların da “mübarek/kutsal” olduğu gibi bir vehim doğurmuştur. Bundan dolayı oradan ağaç kesilmez, kesilirse mutlaka bir musibete duçar olunur korkusu vardır. O çamların kozalağı da alınmaz. Sebep aynıdır, bir musibetle karşı-karşıya kalmak. Ağaca veya bir cisme kutsallık yüklemek doğru kabul edilemez. Ona adak adanamaz, dua edilemez.

Soru 3: Nazar ve korunma yolları ve buna bağlı olarak muska yapmak-yaptırmak hakkında ne dersiniz?

Cevap: Bölgede nazar değmesi inancı çok yaygındır. Buna bir tedbir olarak nazar boncuğu vb. takılır. Yine korunması inancı ve ümidi ile çeşitli hocalara muska yazdırılır. Dediğimiz gibi muska tarzı şeylerden medet ummak, bunları aracı yapmak doğru değildir. Nazar doğrudur. Ayette ve hadislerde buna vurgu vardır. Korunmak için ise muavvizeteyn okunması söylenilmiştir. Halk bu surelerle beraber muska, mavi boncuk vb. araç, gereçlerde kullanabilmektedir. Fakat doğru değildir. Kutsal ağaç örneğinde olduğu cisimlerden medet ummak yanlıştır. Şu kadar var ki, günümüzde nazar inancı bütün ülkede yaygın bir şekilde bilinmekte ve inanılmaktadır. Bu bağlamda pek yapacak bir şey olmamakla beraber din

görevlilerimizin hak olandan başka, nazarlık uygulamalarına karşı halkı bilgilendirmesi gereklidir.

Soru 4: Bölgede gece tırnak kesmek ve sakız çiğnemek uygun bir davranış olarak gözükmemektedir. Zamanla bir inanış halini alan bu uygulamalarla alakalı ne dersiniz?

Cevap: Gece tırnak kesmek hoş görülmez. Muhtemelen bu inancın sebebi, geçmişte yeterli ışık, aydınlatmanın olmayışdır. Sakındırma amaçlı kazanılmış bir inançtır diyebiliriz. Ama inanç haline getirilmesi elbetteki doğru değildir.

Sakız çiğnemek ise mürüvvete aykırı görülmüş olabilir.

Soru 5: Son olarak baykuş, kara kedi gibi bazı hayvanların uğursuzluğundan bahsedilmektedir. Halk inanışı haline gelmiş bu uğursuzluk durumu doğrumudur?

Cevap: Halk arasında baykuşun ötmesi veya bir yerde tünemesi ve birinin önünden kara kedinin geçmesi uğursuzluk olarak sayılmaktadır. Fakat hemen akla “Eşyada uğursuzluk yoktur” hadisi gelmektedir. Bu bağlamda hayvanlarda uğursuzluk aranması yanlış olmaktadır. Baykuş bir evin bacasına, tavanına vs. tünediğinde oradan ölü çıkar inanışı da yanlış durmaktadır. Çünkü ölümü sadece Allah bilebilir ki, hayvanlara bu durumun bildirilmesi tevhit inancımıza aykırı düşer. Hayvana malum oldu diye bir şey söylenmekte ise de doğru olma ihtimali yoktur. Hayvanatın ölüm hakkında bilmesi düşünülemez. Kaldı ki insanoğlu bile bu durumdan acizdir. Bizler için ölüm hakkında sadece tefekkür etmek vardır. Ölüm Allah’ın takdiri olup hiçbir şeye bağlı değildir.

Gözlemleyebildiğimiz kadarıyla 3. madde hariç, diğerlerine modern dönemlerde artık pek inanılmamakta veya iltifat edilmemektedir. Genç kuşaklar bunların batıl inanç, hurafe olduğunu düşünmekte ve pek aldırış etmemektedir.

Ek 4. “Halk İnançları” Araştırması Anket Formu

Köy/şehir Adı:

Tarih:

1	Yaşınız	6-12 ()	12-18 ()	20-40 ()	40-65 ()	65 ve üstü ()
2	Cinsiyetiniz	Erkek ()	Bayan ()			
3	Medeni durumunuz	Evli ()	Bekâr ()			
4	Eğitim düzeyi	Okur-yazar değil ()		İlkokul mezunu ()	Ortaokul mezunu ()	
		Lise mezunu ()		Üniversite mezunu ()		
5	Mesleğiniz	Serbest meslek ()	İşçi ()		Memur ()	
		Uzmanlık gerektiren meslekler ()			Diğer ()	
6	Yaşadığınız yer	Köy ()	Kasaba ()	İlçe merkezi ()	İl merkezi ()	
Araştırmaya Yönelik Sorular		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum

1	Dağ ve tepelerde yalnız başına yetişmiş "Dede çami"n da Manevi Bir Kuvvet vardır.					
2	Dağda kaybolan büyük ve küçükbaş hayvanlar için "kurtağzı" bağlamak yararlıdır.					
3	Okuma işini yapan ve tesirinin kuvvetli olduğu, ocak aileler veya kişiler vardır.					
4	Mavi gözlü insanların nazarı daha çok değer.					
5	Nazar değen kişiye kurşun dökülerek veya muska yazılarak nazar yok edilebilir.					
6	Karaağaç ve nazar boncuğu taşımak nazarı engeller.					
7	Muska taşıyarak nazardan ya da diğer kaza ve belalardan korunurum.					
8	Her derde göre muska yazdırılabilir ve üzerinde taşınarak o dertten kurtulmak mümkündür.					
9	Cinler her tür hayvan kılığına girebilir ve insanlara musallat olma, çarpma gibi olumsuz güçlere sahiptirler.					
10	Cin isminin çok anılması cinleri oraya toplar; bu yüzden "üç harfliler" vs. denilmesi daha uygundur.					
12	Ocak külü dökülürken dikkat edilmelidir, yoksa cin musallat olabilir.					
13	Baykuş uğursuzdur. Hangi evin çatısına konarsa o evden cenaze çıkar.					
14	İleride başa gelebilecek bir olay için tahtaya vurularak korunmalıdır.					
15	Ölünün "yedinci, kırkinci veya elli ikinci gecesinde" mevlit ya da kur-an okutulmalıdır.					
16	Rüyada ölü görmek diri getirir veya ölen kimse bizden bir şey istiyor demektir.					
17	Geceleyin tırnak kesilmez.					

18	Geceleyin sakız çiğneyen ölü eti çiğner.					
19	Gece ıslık çalınmaz, dışarıya çöp dökülmez.					
20	Kara kedi görmek, pabucun ters dönmesi, kapı eşiğine oturmak uğursuzluk getirir.					
21	Merdivende oturulmaz, ayakta pantolon giyilmez; yoksa uğursuzluk getirir.					
23	Elleri taraklamak iyi değildir, fakirlik getirir.					
24	Tencere veya tabak sıyrıranın karısı güzel olur.					
25	Kırkı çıkmamış çocuk dışarı çıkarılmaz, tırnakları kesilmez, herkese gösterilmez.					

ÖZET

İnsanoğlu yaratıldığı günden bugüne kadar birçok durumla karşılaşmıştır. Bu durumları adlandırma sürecinde bazen tabular oluşturmuş ve bu tabulara inanmaya başlamıştır. Çünkü inanma eylemi insanın yaratılışında var olan bir durumdur. Halk inançları, ilahi dinlerin resmî öğretileri dışında kalan, ancak nesilden nesle sözlü gelenek yoluyla aktarılan ve içeriği daha çok da uğurlu-uğursuz kavramlarıyla doldurulan inanmalar ve bunlara bağlı olarak geliştirilen pratiklerdir. Hayatın her alanında görölen halk inançları, insan hayatı devam ettiği sürece oluşmaya ve gelecek nesle aktarılmaya devam edecektir. Bu aktarım sürecinde yazılı-sözlü kültürlerin; insanın günlük hayatında ki korku, stres, kaygı gibi duygusal olguların; bilgisizliğin; çaresizliğin; rüyaların ve hayal gücünün; sosyal uyum ihtiyacını giderme düşüncesinin vb. durumların katkısı elbette çok büyüktür.

ARSİV Kayıt Bilgileri :

Tezin Adı : Bazı Halk İnançlarının Kelam Açısından Değerlendirilmesi (Bolu Örneği)

Tezin Yazarı : Halil İbrahim AYDOĞAN

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Mustafa Selim YILMAZ

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 28.04.2017

Tezin Alanı : Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi ABD.

Tezin Yeri : KBÜSBE - KARABÜK

Anahtar Sözcükler : İnsan, Hayat, İnanç, Bilgisizlik, Korku

ABSTRACT

Man has encountered many situations from the day of creation until today. In the process of naming these occasions, he sometimes created taboos and began to believe in these taboos. Because the act of believing is a condition that exists in the creation of man. Folk beliefs are beliefs that are outside the official teachings of divine religions, but which are conveyed through generational verbal tradition and whose content is mostly filled with auspicious-ominous concepts, and practices developed in conjunction with them. People's beliefs seen in every field of life will continue to be formed and transmitted to the next generation as long as human life continues. In this transfer process, written-verbal cultures; Emotional events such as fear, stress, anxiety in a person's daily life; Your ignorance; Helplessness; Dreams and imagination; The idea of solving the need for social adaptation, etc. Of course the contribution of the situation is of course too great.

ARCHIVE Registration Information:

Name of the Thesis : The Evaluation Of Some Folk Beliefs In Terms Of Kelam (The Example Of Bolu)

Writer of the Thesis : Halil İbrahim AYDOĞAN

Advisor of the Thesis: Asist. Prof. Mustafa Selim YILMAZ

Status of the Thesis : Master

Date of the Thesis : 28.04.2017

Field of the Thesis : Kelam and History of Islamic Sects

Place of the Thesis : KBÜSBE - KARABÜK

Key Words : Human, Life, Faith, Ignorance, Fear

ÖZGEÇMİŞ

Halil İbrahim AYDOĞAN 26.08.1987 tarihinde Bolu'nun Gerede ilçesinde doğdu. 2001 yılında Esentepe İÖÖ.'nu, 2005'te Gerede Lisesi'ni bitirdikten sonra 2009'da Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat Bölümü'nü tamamladı. Yüksek öğretimini Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 2013 yılında tamamladı. 2014 yılında Karabük Üniversitesi Pedagojik Formasyon programını tamamlayan Halil İbrahim Aydoğan 2012 yılından bu yana DİB.'da imam-hatip olarak görev yapmaktadır. Temel ilgi alanları, Türkiye'de halk inançları, halk inanç ve uygulamalarının inanca etkileri, halk inançlarının psikolojiye etkileri ve kelam ilminin günümüz inanç problemlerine bakış açısıdır.